

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Αξιολογείστε το επιχείρημα ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ο κύριος λόγος των κρίσεων που έχουν συμβεί μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods»

Επιβλέπων : Καθηγητής Δημήτριος Κυρκιλής

Συντάξας: Ιωάννης Παντελίδης

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Ιωάννης Παντελίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Στους γονείς μου Παναγιώτη και Ευθυμία

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης το οικονομικό περιβάλλον αλλάζει ραγδαία. Οι κινήσεις κεφαλαίων γίνονται μεγαλύτερες και ταυτόχρονα λιγότερο ελεγχόμενες. Όλα αυτά οδηγούν σε όλο και μεγαλύτερες πιθανότητες παγκόσμιων οικονομικών και όχι μόνο κρίσεων. Το 1944 πραγματοποιήθηκε μια διάσκεψη στο Bretton Woods, στις ΗΠΑ. 44 χώρες παρακολούθησαν αυτό το συνέδριο προκειμένου να αναδιρθώσουν τις διεθνείς χρηματοοικονομικές και νομισματικές σχέσεις. Οι συμμετέχοντες σε αυτό το συνέδριο δημιούργησαν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD / Παγκόσμια Τράπεζα). Επιπλέον, συμφώνησαν να εφαρμόσουν ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών με το δολάριο ΗΠΑ ως το βασικό νόμισμα. Μόνο λίγα χρόνια μετά την ίδρυση του συστήματος Bretton Woods, μια οικονομική αναδιάρθρωση σε όλο τον κόσμο απαιτούσε έναν νέο προσανατολισμό των οργανισμών. Τη δεκαετία του 1950 πραγματοποιήθηκε η αποικιοκρατία πολλών αναπτυσσόμενων χωρών. Προκειμένου να ανταποκριθεί στην πρόκληση της ένταξης αυτών των χωρών στον δυτικό κόσμο και στην επίλυση των κοινωνικών και οικονομικών τους προβλημάτων, το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα άλλαξαν τα σχέδιά τους και ίδρυσαν νέους οργανισμούς. Τη δεκαετία του 1960 και του 1970, οι ανισορροπίες των πληρωμών μεταξύ των βιομηχανικών χωρών της Δύσης εξασθένησαν το σύστημα του Bretton Woods. Ένα ουσιαστικό πρόβλημα ήταν ότι ένα εθνικό νόμισμα (το δολάριο ΗΠΑ) έπρεπε να είναι ταυτόχρονα διεθνές αποθεματικό νόμισμα. Αυτό έκανε την εθνική νομισματική και φορολογική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών απαλλαγμένη από εξωτερικές οικονομικές πιέσεις, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό αυτές τις εξωτερικές οικονομίες. Για να διασφαλιστεί η διεθνής ρευστότητα, οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν να παρουσιάσουν ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους, διαφορετικά θα είχε προκληθεί παγκόσμιος πληθωρισμός. Ωστόσο, στη δεκαετία του 1960 έκαναν μια πολύ πληθωριστική πολιτική και περιορίσαν τη δυνατότητα μετατροπής του δολαρίου ΗΠΑ, επειδή τα αποθέματα ήταν ανεπαρκή για να καλύψουν τη ζήτηση για το νόμισμά τους. Τα άλλα κράτη μέλη δεν ήταν διατεθειμένα να δεχτούν τα υψηλά ποσοστά πληθωρισμού που θα προκαλούσε το σύστημα της ονομαστικής αξίας. Το σύστημα του Bretton Woods κατέρρευσε, αφήνοντας πίσω του τα δίδυμα του,

το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα, δύο οργανισμούς της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Ένα από τα πιο καυτά θέματα της οικονομικής έρευνας, είναι η παγκόσμια οικονομία από τότε έχει βιώσει και αντιμετωπίσει κατά καιρούς οικονομικές κρίσεις. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης καθώς οι οικονομικές κρίσεις είναι από τα πιο συζητημένα και συζητούμενα τρέχοντα φαινόμενα. Η παγκοσμιοποίηση είναι μια πολύπλοκη οικονομική και πολιτική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα βαθιές αλλαγές στην κοινωνική και οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών αλλά και των οικονομικών κρίσεων.

ABSTRACT

In the age of globalization the economic environment is changing rapidly. Capital movements become larger and at the same time less controlled. All this leads to increasing chances of global economic and not only crises. In 1944 a conference was held in Bretton Woods, USA. 44 countries attended this conference to restructure international financial and monetary relations. Participants in this conference created the International Monetary Fund (IMF) and the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD / World Bank). In addition, they agreed to implement a system of fixed exchange rates with the US dollar as the base currency. Just a few years after the Bretton Woods system was founded, an economic restructuring around the world required a new orientation of organizations. The 1950s saw the colonization of many developing countries. In order to meet the challenge of integrating these countries into the western world and solving their social and economic problems, the IMF and the World Bank changed their plans and set up new agencies. In the 1960s and 1970s, payment imbalances between the industrialized nations of the West weakened the Bretton Woods system. A major problem was that a national currency (the US dollar) had to be an international reserve currency at the same time. This made the national monetary and fiscal policy of the United States free from external economic pressures, greatly affecting these external economies. To ensure international liquidity, the US was forced to show deficits in its balance of payments, otherwise it would have caused global inflation. However, in the 1960s they pursued a very inflationary policy and limited the ability to convert the US dollar because stocks were insufficient to meet the demand for their currency. The other Member States were not prepared to accept the high inflation rates caused by the nominal value system. The Bretton Woods system collapsed, leaving behind its twins, the IMF and the World Bank, two organizations of the globalization of the economy. One of the hottest topics in economic research is the global economy that has since experienced and experienced economic crises from time to time. The phenomenon of globalization as economic crises are one of the most discussed and debated current phenomena. Globalization is a complex economic and political reality, resulting in profound changes in social and economic interdependence between states and economic crises.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1ο	6
1. Παγκοσμιοποίηση	6
1.1 Εισαγωγή	6
1.2 Ιστορική Ταξινόμηση	6
1.3 Παγκοσμιοποίηση και Οικονομία	8
1.3.1 Τέλη του 19 ^{ου} αιώνα	10
1.3.2 Στα τέλη του εικοστού αιώνα	13
1.3.3 Ορισμός της Παγκοσμιοποίησης	16
Κεφάλαιο 2ο	18
2. Σύστημα Bretton Woods	18
2.1 Εισαγωγή	18
2.2 Συνέδριο Bretton Woods και η μεταπολεμική παγκόσμια τάξη	19
2.2.3 Διεθνές Οικονομικό Σύστημα μετά το Bretton Woods	26
2.2.4 Παρουσίαση Καθεστώτων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών	30
Κεφάλαιο 3ο	32
3. Κρίσεις και Σύστημα Bretton Woods	32
3.1 Εισαγωγή	32
3.2 Ιστορικά Στοιχεία	32
3.3 Πολιτικές τραπεζών και κεφαλαίων και ο αντίκτυπός τους	34
3.3.1 Η Παγκόσμια Τράπεζα	37
3.4 Οι G20 και η «ανάσταση» του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας	38
3.5 Προ- κυκλικές πολιτικές έναντι αντί-κυκλικών πολιτικών	41
3.6 Κρίση στη ζώνη του ευρώ	45
Κεφάλαιο 4ο	47
4. Η Παγκοσμιοποίηση και οι οικονομικές κρίσεις προ και μετά το Bretton Woods	47
4.1 Εισαγωγή	47
4.2 Παρουσίαση Μεγάλων και Διεθνών Οικονομικών Κρίσεων	48
4.3 Διεθνοποίηση των Οικονομικών Κρίσεων και προοπτικές εξάλειψης των Αιτιών Διεθνοποίησης	57
4.4 Η Παγκοσμιοποίηση και οι οικονομικές κρίσεις	59
4.5 Η Παγκοσμιοποίηση - αιτία της κρίσης	59

4.6 Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης	62
Κεφάλαιο 5ο	69
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	75

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης οφείλεται, εννοιολογικά, στην αλληλεπίδραση των οικονομικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και πολιτικών διαστάσεων, μιας από τις πιο περίπλοκες προκλήσεις της ανθρωπότητας. Από οικονομική άποψη, η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στο μέγεθος της οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών, των διεθνών ροών τεχνολογίας και κεφαλαίου. Η σημασία και η πολυπλοκότητα του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης αντικατοπτρίζεται στην ετερογένεια των απόψεων και των αντιλήψεων, στις εκτεταμένες και συχνά αντιφατικές δογματικές συζητήσεις. Η παγκοσμιοποίηση, από μια οπτική γωνία, ποσοτικά αναφέρεται σε αλλαγές στον όγκο και τη δομή της ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών, τη διεθνή παραγωγή και τη μετανάστευση. Από ποιοτική άποψη, η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στο μέγεθος της ανθρώπινης γνώσης, που επηρεάζεται από την επιστημονική και τεχνική πρόοδο και τον αντίκτυπό της στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον. Η πιο σημαντική προσέγγιση για την παγκοσμιοποίηση είναι η διεθνοποίηση. Αυτή αναφέρεται στην αυξανόμενη αλληλεξάρτηση μεταξύ χωρών του κόσμου, που εκδηλώνεται κυρίως από την αλληλεξάρτηση των αγορών, των οικονομικών τομέων, όπου οι γεωγραφικές αποστάσεις δεν είναι πλέον ανυπερέβλητα εμπόδια και περιορισμοί.

Ωστόσο, η αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει ένα επίσης αυξανόμενο αίσθημα αβεβαιότητας σχετικά με την ικανότητα των κρατών να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους στα γεγονότα της παγκόσμιας αγοράς, ενώ δημιουργεί επίσης μια αντίληψη του ελέγχου εις βάρος της έννοιας του έθνους-κράτους. Οι σκεπτικιστές έχουν επεξεργαστεί και εξακολουθούν να επεξεργάζονται μια σειρά ερωτήσεων όπως το βαθμό στον οποίο η παγκοσμιοποίηση μπορεί να επηρεάσει τη χρηματοπιστωτική και οικονομική σταθερότητα, εάν είναι απαραίτητο η ύπαρξη εποπτικών οργάνων ελέγχου ή εάν οι πραγματικές συνθήκες της αγοράς μπορούν να δημιουργήσουν τους δικούς τους μηχανισμούς ισορροπίας.

Η κινητήρια δύναμη της παγκοσμιοποίησης είναι, προφανώς, ο οικονομικός παράγοντας που βρίσκεται στην καρδιά αυτού του φαινομένου. Ο οικονομικός παράγοντας είναι αυτός που καθορίζει την ιδέα της διεθνοποίησης, της παγκοσμιοποίησης του εμπορίου, της απελευθέρωσης των ροών κεφαλαίων. Ο David Korten, ένας έντονος κριτικός της παγκοσμιοποίησης, πιστεύει ότι δεν μπορεί να αναχθεί σε μια εποχή χρηματοοικονομικής κυριαρχίας, χωρίς αναφορά μόνο στο μέγεθος των οικονομικών ή χρηματοοικονομικών δεικτών.

Ακόμα κι αν ο οικονομικός τομέας δεν παρέχει λύσεις σε όλα τα προβλήματα, είναι ο κύριος λόγος της παγκοσμιοποίησης, η διασφάλιση του αγώνα για τους περιορισμένους πόρους και η παροχή ευκαιριών για συσσώρευση κεφαλαίου, με αποτέλεσμα τη οικονομική πραγματικότητα. Όσον αφορά την ιδεολογική διαμάχη, η συζήτηση για τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης πραγματοποιείται σε δύο επίπεδα. Από τη μία πλευρά είναι έντονοι αντίπαλοι της παγκοσμιοποίησης που αγωνίζονται για τον έλεγχο ή τον τερματισμό της παγκόσμιας οικονομικής ολοκλήρωσης. Ένα παράδειγμα είναι οι αναπτυσσόμενες χώρες ή εκείνες που ήταν και ίσως ακόμα σε μια μεταβατική οικονομία.

Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης πιστεύουν ότι η παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση οφείλεται στην αυξημένη οικονομική αποδοτικότητα, τη διάδοση αξιών και προτύπων παγκοσμίως. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι περισσότεροι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης ανήκουν σε χώρες με προηγμένες οικονομίες που έχουν βιώσει τα πλήρη οφέλη της.

Σύμφωνα με την άποψη του Thomas Friedman, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα γενικότερο διεθνές σύστημα που διαμορφώνει εθνικές πολιτικές για τις διεθνείς σχέσεις σε όλα σχεδόν τα κράτη. Ο Friedman πιστεύει ότι η παγκοσμιοποίηση είναι το θεμέλιο του καπιταλισμού της ελεύθερης αγοράς. Η κοινωνία θα είναι πολύ ευημερούσα εάν οι αγορές έχουν περισσότερη δύναμη και γίνουν πιο ανοιχτές στο ελεύθερο εμπόριο και τον ανταγωνισμό. Κατά την άποψή του, αυτό σημαίνει, ένα εκτεταμένο οικονομικό και πολιτικό σύστημα συμβατό με την ελεύθερη αγορά.

Όπως ορίζεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την οικονομική αλληλεξάρτηση όλων των χωρών μέσω αυξημένου όγκου και διαφοροποίησης διασυνοριακών συναλλαγών αγαθών και υπηρεσιών, διεθνών ροών κεφαλαίων και ταχείας παγκόσμιας διανομής τεχνολογιών. Εκτός από πολλούς ορισμούς της παγκοσμιοποίησης, αυτή χρησιμοποιείται πολύ συχνά, για ό,τι άσχημο συμβαίνει στην παγκόσμια οικονομία και άλλες φορές επαινείται για τη μεγαλύτερη οικονομική αποδοτικότητα και παγκόσμια σύγκλιση, μερικές φορές παρά τα χαμηλότερα οφέλη από το κόστος.

Ο Πολ Κρούγκμαν, στον πρόλογο του βιβλίου «*Winners and Losers in Globalization*» του Dehesa Guillermo, θεωρεί την παγκοσμιοποίηση ένα ζήτημα που προκαλεί εκτεταμένες συζητήσεις και προκαλεί ασυνήθιστες αντιδράσεις, αφενός «*επειδή αυτή η παγκοσμιοποίηση, που τοποθετεί το οικονομικό σύστημα πέρα από ένα κράτος, μας αναγκάζει, στην πραγματικότητα, να συνειδητοποιήσουμε πώς αισθανόμαστε πραγματικά σε επαφή με το αόρατο χέρι*» και από την άλλη «*εάν δεν έχουμε απολύτως καμία εμπιστοσύνη στις αγορές,*

τότε η προοπτική [...] ενός συστήματος αγοράς πέρα από κάθε δυνατότητα ελέγχου από μια κυβέρνηση, μας γεμίζει με φόβο».

Η απορρύθμιση των εθνικών χρηματοπιστωτικών αγορών αναφέρεται στην άρση των περιορισμών όσον αφορά τις διεθνείς χρηματοοικονομικές συναλλαγές. Η αύξηση του όγκου των χρηματοοικονομικών ροών κεφαλαίου βασίζεται στο άνοιγμα των χρηματοπιστωτικών αγορών, των οικονομιών που εμπλέκονται στην παγκόσμια χρηματοοικονομική δραστηριότητα. Οι δείκτες βάσει των οποίων μπορούν να προσδιοριστεί το άνοιγμα των χρηματοπιστωτικών αγορών είναι το μερίδιο του ξένου κεφαλαίου σε μια εθνική οικονομία, η συμμετοχή ξένων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στις εγχώριες χρηματοπιστωτικές αγορές, το μερίδιο του εγχώριου κεφαλαίου στις ξένες αγορές, η συμβολή της εθνικής οικονομίας σε διάφορα παγκόσμιες χρηματοοικονομικές ροές.

Αν και πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει, σε θεωρητικό επίπεδο ως επί το πλείστον, ότι η καινοτομία, η χρηματοοικονομική ελευθέρωση και η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων είναι πηγές οικονομικής ανάπτυξης, ένοχος της τρέχουσας οικονομικής κρίσης είναι η παγκοσμιοποίηση, ένα φαινόμενο φαινομενικά θετικό.

Αναλύοντας τη σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης, οικονομικής ελευθερίας και ορισμένων μεταβλητών όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η οικονομική ανάπτυξη, το προσδόκιμο ζωής, ο γραμματισμός, μια ομάδα οικονομολόγων συμπεριλαμβανομένου του Milton Friedman κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ οικονομικής ελευθερίας και υψηλότερου κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, υψηλότερου προσδόκιμου ζωής, υψηλότερου βαθμού αλφαριθμητισμού κ.λπ. Σχετικά με τη σημασία και τα οφέλη της οικονομικής ελευθερίας ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη, τόσο οι κλασικοί οικονομολόγοι όσο και οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι ενδιαφέρθηκαν για αυτό. Σύμφωνα με τις θεωρίες τους, δεν έχουν όλες οι χώρες υψηλό βαθμό οικονομικής ελευθερίας και ανάπτυξης. Σε αντίθεση με ορισμένες θεωρίες, η εμπειρία έχει δείξει ότι η παγκοσμιοποίηση δεν στερείται προβλημάτων.

Η κυκλική ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας ξεκίνησε το 1825, όταν η ανάπτυξη και η οικονομική πρόοδος καθορίζονταν από μη γραμμική ανάπτυξη, με σκαμπανεβάσματα οικονομιών και επαναλαμβανόμενων φαινομένων όπως κρίσεις, υφέσεις, ανακάμψεις και ευημερία. Σε όλη την ιστορία, η παγκόσμια οικονομία, δυστυχώς, γνώρισε δύσκολες περιόδους ύφεσης κατά τις οποίες η οικονομική δραστηριότητα χαρακτηρίστηκε από ανεργία, συρρίκνωση των νομισματικών αγορών και άλλες ανισορροπίες. Οι σύγχρονες οικονομικές θεωρίες κατάφεραν να μειώσουν τον οικονομικό κύκλο φέρνοντας ημιτονοειδείς καμπύλες σε δύο κύριες φάσεις που διαφέρουν μεταξύ τους, αλλά αλληλοσυνδέονται: φάση επέκτασης ή

στάδιο ανάπτυξης και ύφεσης ή οικονομική παρακμή. Έτσι, τον περασμένο αιώνα, οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις θα μπορούσαν να αποφευχθούν ή να περιοριστούν σε περιφερειακό επίπεδο χωρίς καταστροφικές συνέπειες.

Δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο πράγμα όταν μιλάμε για τη Μεγάλη Ύφεση του 1929-1933 και την πραγματική κρίση, όταν οι οικονομικές πολιτικές απέτυχαν να αποτρέψουν αυτά τα δύο μεγάλα οικονομικά σοκ. Από τα μαθήματα της Μεγάλης Ύφεσης που έλαβαν χώρα πριν από 80 χρόνια και από την εμπειρία των ημερών μας, μπορούμε να πούμε ότι το φαινόμενο της κρίσης είναι το γεγονός της εσωτερικής κατάρρευσης υψηλότερης έντασης με μέγιστη χωρική κάλυψη και χρονική συγκέντρωση. Επομένως, εμπειρογνώμονες στον τομέα μελετήθηκαν και προχωρούν σε αυτό το φαινόμενο σε βάθος για να μας δώσουν μαθήματα που πρέπει να μεταδώσουμε για τις μελλοντικές γενιές. Ευτυχώς, μια κρίση αυτών των διαστάσεων είναι σπάνια, και ως εκ τούτου τα προηγούμενα μαθήματα καθίστανται παρωχημένα, οι πληροφορίες γερνούν και ερμηνεύουμε το φαινόμενο με όρους άλλων παραδειγμάτων που θα διασφαλίσουν τις μελλοντικές γενιές εάν θα αντιμετωπίσουν μια άλλη μεγάλη κρίση. Ένα πράγμα που μας κάνει να φαινόμαστε αισιόδοξοι είναι ότι, γενικά, έρχονται και φεύγουν. Είναι αλήθεια ότι εξαφανίζονται αφού αφήνουν πίσω τους μια μη ισορροπημένη οικονομία, σοβαρές και μεγάλες διαταραχές. Μόλις τελειώσει η κρίση, ο παλιός οικονομικός κύκλος αφήνει τη σκηνή και ξεκινά ένας άλλος οικονομικός κύκλος.

Στις μέρες ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί και αναλυθεί πως μετά την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods και την ελευθέρωση των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών, καθώς και των εγχώριων χρηματοπιστωτικών συστημάτων σε όλο τον κόσμο, στήθηκε και δημιουργήθηκε το κατάλληλο σκηνικό για κύματα συστημικών χρηματοπιστωτικών και δημοσιονομικών κρίσεων. Και ένα βασικό στοιχείο ολοκλήρωσης μεταξύ χρηματοπιστωτικών και δημοσιονομικών κρίσεων είναι η ευρεία χρήση εγγυήσεων από τις κυβερνήσεις για τις υποχρεώσεις του τραπεζικού συστήματος.

Κατά το χρονικό διάστημα στον οποίο το σύστημα Bretton Woods διαφέντευε τις νομισματικές σχέσεις, η παγκόσμια οικονομία γνώρισε ταχεία και σχετικά σταθερή ανάπτυξη, ειδικά μετά την αποκατάσταση της μετατρεψιμότητας των κορυφαίων ευρωπαϊκών νομισμάτων στις 27 Δεκεμβρίου 1958 (Bordo, 1993). Αυτή η ημερομηνία διαιρεί τη διάρκεια ζωής του συστήματος σε δύο ίσες υποπεριόδους. Η πρώτη ξεκίνησε στις 18 Δεκεμβρίου 1946 με την έναρξη των νέων ρυθμίσεων και τη δήλωση των ονομαστικών αξιών από τριάντα δύο χώρες. Η δεύτερη, που διαρκεί έως το 1971, ήταν η πλήρης επιχειρησιακή φάση. Η εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αντιμετωπίστηκε εκτός των οργάνων που δημιουργήθηκαν στο Bretton Woods, καθώς τα μεταπολεμικά προβλήματα δεν

ήταν ευθύνη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Επομένως, για να μην στρεβλωθεί ο ουσιώδης σκοπός αυτών των θεσμικών οργάνων, χρησιμοποιήθηκαν άλλα μέσα. Εκτός από το Σχέδιο Μάρσαλ, το οποίο βοήθησε στην αποκατάσταση της σταθερότητας και της ανάπτυξης στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών άνοιξε το δρόμο για πολυμερισμό, διευκολύνοντας έτσι την επιστροφή της μετατρεψιμότητας. Η επίτευξη αυτού του στόχου σηματοδότησε την αρχή της πλήρους λειτουργίας των νέων θεσμών, αλλά συνέπεσε επίσης με τα πρώτα σημάδια κρίσης. Ήδη από τον Οκτώβριο του 1960, η απειλή του πληθωρισμού υπονόμει την υπόσχεση της εκστρατείας του John F. Kennedy να «αναγκάσει την Αμερική να κινηθεί ξανά» (Bordo, 1993), ώθησε την τιμή του χρυσού στα 40\$ την ουγγιά. Το 1961, οι εντάσεις στην αγορά του Λονδίνου οδήγησαν στη δημιουργία του Gold Pool για τη σταθεροποίηση της τιμής στα 35\$. Επιπλέον, προκειμένου να σταματήσει τα αιτήματα για μετατροπή δολαρίων σε χρυσό, εκτός από την ηθική υπόθεση, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα κατέφυγε σε συμφωνίες ανταλλαγής με τις άλλες κεντρικές τράπεζες. Εν συντομία, το σύστημα αποκάλυψε από την αρχή αδυναμίες που προκάλεσαν αμφιβολίες για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του αλλά και τις πιθανές επιπτώσεις του στο μέλλον.

Κεφάλαιο 1^ο

1. Παγκοσμιοποίηση

1.1 Εισαγωγή

Δε χωρά αμφιβολία ότι η προέλευσή της παγκοσμιοποίησης πρέπει να εντοπιστεί είτε λίγο είτε πολύ στο βάθος της ιστορίας του ανθρώπινου είδους, αν και πιθανοτατα υπάρχουν μάλλον διαφορετικές απόψεις σχετικά με το ακριβές σημείο που πρέπει να ξεκινήσει κανείς να αναζητά τα πρώτα της έστω ίχνη. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την παγκοσμιοποίηση έχει προωθήσει το ενδιαφέρον για μια τάση που συχνά χαρακτηρίζεται ως *ιστορική διάσταση της παγκοσμιοποίησης*. Μεταξύ αυτών των κινήσεων αξίζει να σημειωθεί η *Global History* της οποίας η καρδιά και η καινοτομία, σύμφωνα με τους Bruce Mazlish και Akira Iriye (Mazlish & Iriye, 2005), είναι η ιστορία της παγκοσμιοποίησης. Υποθέτουμε ότι υπό μια ορισμένη έννοια σχεδόν ολόκληρη η παγκόσμια ιστορία μπορεί να θεωρηθεί ως μια ιστορία κίνησης προς το αυξανόμενο μέγεθος των κοινωνικών συστημάτων, την ολοκλήρωσή τους και την παγκοσμιοποίηση γενικά. Έτσι, στην ιστορία και την κοινωνιολογία η έρευνα πραγματοποιείται σε σχέση με την ιστορική εξέλιξη των διαδικασιών παγκοσμιοποίησης (Grinin, 2012a; Grinin και Korotayev, 2012).

1.2 Ιστορική Ταξινόμηση

Σύμφωνα με διαφορετικούς συγγραφείς, η παγκοσμιοποίηση εξελίσσεται από την πρώτη μετακίνηση ανθρώπων από την Αφρική σε άλλα μέρη του κόσμου, ή από την 3^η χιλιετία π.Χ., όταν σύμφωνα με τον Andre Gunder Frank εμφανίστηκε το παγκόσμιο σύστημα (Frank 1990, 1993; Frank and Gills, 1993), ή από τη λεγόμενη *Αξονική Εποχή* (Jaspers 1953) την 1^η χιλιετία π.Χ., ή μόνο από τις *Μεγάλες Γεωγραφικές Ανακαλύψεις*, ή τον 19^ο αιώνα, ή μετά το έτος 1945, ή μόνο από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Κάθε μία από αυτές τις ημερομηνίες έχει τη δική της αίσθηση. Είναι πολύ λογικό να συζητήσουμε το πρόβλημα στο πλαίσιο του κατά πόσον μπορεί κανείς να μιλήσει για την παγκοσμιοποίηση πριν από την έναρξη των *Μεγάλων Γεωγραφικών Ανακαλύψεων*, ως αποτέλεσμα της οποίας η ιδέα της Γης ως πλανήτη υπερέβαινε τα όρια της γνώμης μιας ομάδας επιστημόνων και έγινε πρακτική γνώση (Chumakov 2011).

Όμως, παρά την άποψη αυτή, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ιστορική διάσταση της παγκοσμιοποίησης είναι αρκετά δύσκολη. Υπάρχουν αρκετές περίοδοι της ιστορίας της

παγκοσμιοποίησης. Ο πιο διαδεδομένος τύπος ταξινόμησης αντιπροσωπεύεται από τρεις περιόδους που φαίνεται να είναι οι πιο λογικές. Ένα παράδειγμα είναι το ακόλουθο (Hopkins 2003; Bayly, 2004) :

1. Αρχαϊκή παγκοσμιοποίηση
2. Πρώιμη σύγχρονη παγκοσμιοποίηση
3. Σύγχρονη παγκοσμιοποίηση

Ανάλογες, αριθμητικά, περίοδοι χρησιμοποιούνται επίσης από εκείνους που ξεκινούν την παγκοσμιοποίηση με την περίοδο των Μεγάλων Γεωγραφικών Ανακαλύψεων. Για παράδειγμα, ο Thomas L. Friedman (2005) χωρίζει την ιστορία της παγκοσμιοποίησης σε τρεις περιόδους:

1. Παγκοσμιοποίηση 1 (1492 – 1800),
2. Παγκοσμιοποίηση 2 (1800 – 2000) και
3. Παγκοσμιοποίηση 3 (2000 – σήμερα)

Αναφέρει ότι η παγκοσμιοποίηση 1 αφορούσε την παγκοσμιοποίηση των χωρών, η παγκοσμιοποίηση 2 αφορούσε την παγκοσμιοποίηση των εταιρειών και η παγκοσμιοποίηση 3 περιλαμβάνει την παγκοσμιοποίηση των ατόμων. Ωστόσο, παρά τη προφανή ευκολία και ευχρησία των περιοδικοποιήσεων αυτών (3 διαφορετικές περίοδοι) δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι πιο σχετικές. Μάλλον είναι ορθότερο ότι ο αριθμός των περιόδων εντός μιας ορισμένης περιοδικοποίησης πρέπει να καθορίζεται μάλλον από το περιεχόμενο της εν λόγω διαδικασίας.

Αν και οι *Μεγάλες Γεωγραφικές Ανακαλύψεις* κατέστησαν δυνατή σχεδόν τη πλήρη παγκόσμια σύνδεση, η περίοδος μεταξύ 1500 και 1800 μ.Χ. δεν ήταν πλήρως παγκόσμια, λόγω διάφορων αιτιών. Πρώτον, δεν είχαν ανακαλυφθεί όλα τα εδάφη της Γης (η Ανταρκτική είναι το πιο χαρακτηριστικό μεταξύ τους). Δεύτερον, πολλές κοινωνίες (στην Αυστραλία, την Ωκεανία, ορισμένα μέρη της Αφρικής) δεν είχαν εμπλακεί σε παγκόσμιες επαφές με σημαντικό τρόπο. Τρίτον, ορισμένες από τις μεγάλες χώρες της Ανατολικής Ασίας απομονώθηκαν συνειδητά από τον υπόλοιπο κόσμο. Τέταρτον, ο όγκος του εμπορίου δύσκολα θα μπορούσε να ονομαστεί παγκόσμιος (O'Rourke και Williamson 1999, 2000). Χρονολογικά αυτή η περίοδος είναι σχεδόν πανομοιότυπη με εκείνη που προσδιορίστηκε από τους Hopkins (2003) και Bayly (2004) ως περίοδος πρωτο-παγκοσμιοποίησης ή πρώιμης σύγχρονης παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, μάλλον ο χαρακτηρισμός αυτής της περιόδου αντικατοπτρίζει την κλίμακα και τον χαρακτήρα των συνδέσμων σε αυτήν την περίοδο με πιο ακριβή τρόπο. Πράγματι, η περίοδος που ξεκινά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα

μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως «*μια πολύ μεγάλη έκρηξη της παγκοσμιοποίησης*» (O'Rourke & Williamson 2000).

Αυτή η περίοδος συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1970, μετά την οποία το επίπεδο της διασύνδεσης άρχισε να αυξάνεται πολύ γρήγορα (ειδικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1990). Ήταν εκείνη την περίοδο που αναγνωρίστηκε ότι είχαμε εισέλθει σε μια νέα περίοδο διασύνδεσης.

Προκειμένου να διακρίνουμε αυτήν την περίοδο από την προηγούμενη, την χαρακτηρίσαμε ως «πλανητική», το οποίο αντικατοπτρίζει, πρώτον, τις επιπτώσεις της εξερεύνησης του διαστήματος, δεύτερον, παρατηρούμε τη συμμετοχή στη διαδικασία παγκοσμιοποίησης εκείνων των κοινωνιών (στην Ασία, την Αφρική και άλλες περιοχές) που ήταν ελάχιστα συνδεδεμένες με τον υπόλοιπο κόσμο, όπου οι σύνδεσμοι ήταν μάλλον περιορισμένοι και συχνά δημιουργήθηκαν με καταναγκαστικό τρόπο. Τρίτον, αυτό αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση δεν έχει συνειδητοποιήσει όλες τις δυνατότητές της, ότι αυτή η διαδικασία συνεχίζεται και όταν ολοκληρωθεί τον 21^ο αιώνα, το επίπεδο αλληλεξάρτησης θα είναι πραγματικά πλανητικό, όταν σχεδόν οποιοδήποτε μέρος του κόσμου θα συνδεθεί με σχεδόν οποιοδήποτε άλλο μέρος.

Πίνακας 1. Ανάπτυξη του επιπέδου της παγκοσμιοποίησης.

Τοπικοί σύνδεσμοι : Μέχρι την 7^η - 6^η χιλιετία π.Χ.

Περιφερειακοί σύνδεσμοι : Από την 7^η - 6^η χιλιετία έως το δεύτερο μισό της 4^{ης} χιλιετίας

Περιφερειακοί-ηπειρωτικοί σύνδεσμοι : Από το δεύτερο μισό της 4^{ης} χιλιετίας π.Χ. έως το πρώτο μισό της 1^{ης} χιλιετίας

Διηπειρωτικές συνδέσεις : Από το δεύτερο μισό της 1^{ης} χιλιετίας π.Χ. έως τα τέλη του 15^{ου} αιώνα

Ωκεάνιοι (διηπειρωτικοί) σύνδεσμοι : Από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα

Παγκόσμιοι σύνδεσμοι : Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα έως τις δεκαετίες του 1960 και του 1970

Πλανητικοί δεσμοί : Από το τελευταίο τρίτο του 20^{ου} αιώνα έως τα μέσα του 21^{ου} αιώνα

1.3 Παγκοσμιοποίηση και Οικονομία

Η παγκοσμιοποίηση σημαίνει διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς ανθρώπους. Επιπλέον, η λέξη παγκοσμιοποίηση χρησιμοποιείται με δύο τρόπους, κάτι το οποίο προκαλεί κάποια σύγχυση. Χρησιμοποιείται με μια θετική έννοια για να περιγράψει μια διαδικασία ένταξης στην παγκόσμια οικονομία. Χρησιμοποιείται με κανονιστική έννοια για να καθορίσει μια στρατηγική ανάπτυξης βασισμένη στην ταχεία ενσωμάτωση στη παγκόσμια οικονομία. Ακόμη και ο χαρακτηρισμός της δεν είναι καθόλου ομοιόμορφος. Μπορεί να περιγραφεί,

απλά, ως επέκταση των οικονομικών δραστηριοτήτων στα εθνικά σύνορα. Υπάρχουν τρεις οικονομικές εκδηλώσεις αυτού του φαινομένου - διεθνές εμπόριο, διεθνείς επενδύσεις και διεθνή χρηματοδότηση - που αποτελούν επίσης την αιχμή του. Αλλά υπάρχουν πολλά περισσότερα στην παγκοσμιοποίηση. Πρόκειται για την επέκταση των οικονομικών συναλλαγών και την οργάνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στα πολιτικά όρια των εθνικών κρατών. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία που σχετίζεται με την αύξηση του οικονομικού ανοίγματος, την αύξηση της οικονομικής αλληλεξάρτησης και την εμβάθυνση της οικονομικής ολοκλήρωσης στην παγκόσμια οικονομία.

Το οικονομικό άνοιγμα δεν περιορίζεται απλώς στις εμπορικές ροές, στις ροές επενδύσεων και στις χρηματοοικονομικές ροές. Επεκτείνεται επίσης σε ροές υπηρεσιών, τεχνολογίας, πληροφοριών και ιδεών πέρα από τα εθνικά σύνορα. Ωστόσο, η διασυνοριακή κυκλοφορία των ανθρώπων είναι στενά ρυθμισμένη και εξαιρετικά περιορισμένη. Η οικονομική αλληλεξάρτηση είναι ασύμμετρη. Υπάρχει υψηλός βαθμός αλληλεξάρτησης μεταξύ των χωρών του βιομηχανικού κόσμου. Υπάρχει σημαντική εξάρτηση των αναπτυσσόμενων χωρών από τις βιομηχανικές χώρες. Υπάρχει πολύ λιγότερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μια κατάσταση αλληλεξάρτησης είναι εκείνη όπου τα οφέλη της σύνδεσης και το κόστος της αποσύνδεσης είναι σχεδόν τα ίδια και για τους δύο εταίρους. Όπου τέτοια οφέλη και κόστοι είναι άνισα μεταξύ των εταίρων, συνεπάγεται μια κατάσταση εξάρτησης. Η οικονομική ολοκλήρωση εκτείνεται στα εθνικά σύνορα καθώς η ελευθέρωση έχει αμβλύνει τη σημασία των συνόρων στις οικονομικές συναλλαγές. Είναι, εν μέρει, μια ενοποίηση των αγορών (για αγαθά, υπηρεσίες, τεχνολογία, χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία και ακόμη και χρήματα) από την πλευρά της ζήτησης και, εν μέρει, μια ολοκλήρωση της παραγωγής (οριζόντια και κάθετη) από την πλευρά της προσφοράς.

Η παγκόσμια οικονομία γνώρισε προοδευτική διεθνή οικονομική ολοκλήρωση από το 1950. Ωστόσο, σημειώθηκε σημαντική επιτάχυνση σε αυτήν τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης κατά το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα. Υπάρχει μια κοινή υπόθεση ότι η παρούσα κατάσταση, όταν η παγκοσμιοποίηση αλλάζει τον χαρακτήρα της παγκόσμιας οικονομίας, είναι εντελώς νέα και αντιπροσωπεύει μια θεμελιώδη απόκλιση από το παρελθόν. Αλλά αυτό ωστόσο δεν είναι ολότελα σωστό. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι νέα. Στην πραγματικότητα, υπήρχε μια παρόμοια φάση της παγκοσμιοποίησης που ξεκίνησε έναν αιώνα νωρίτερα, γύρω στο 1870, και έφτασε μέχρι το 1914, όταν έφτασε σε ένα απότομο τέλος. Με πολλούς τρόπους, η παγκόσμια οικονομία στις αρχές του 21^{ου} αιώνα μοιάζει με την

παγκόσμια οικονομία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Και υπάρχουν πολλά που μπορούμε να μάθουμε από την ιστορία, γιατί υπάρχει το παρελθόν στο παρόν μας (Nayyar, 1995).

1.3.1 Τέλη του 19^{ου} αιώνα

Η περίοδος από το 1870 έως το 1914 ήταν η εποχή του *laissez faire*. Η κυκλοφορία αγαθών, κεφαλαίων και εργασίας πέρα από τα εθνικά σύνορα ήταν σχεδόν ανεμπόδιστη. Η κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομική δραστηριότητα ήταν ελάχιστη. Υπήρχαν, φυσικά, διαφορές μεταξύ των χωρών. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν πιο ξεκάθαρα ορατά στον Τρίτο Κόσμο από ό,τι στις οικονομίες του Ατλαντικού. Το άνοιγμα των οικονομιών που χαρακτήριζαν αυτήν την εποχή συνδέθηκε με μια ταχεία επέκταση στο εμπόριο, τις επενδύσεις και τη χρηματοδότηση διασυννοριακά. Υπήρξε μια ταχεία επέκταση του διεθνούς εμπορίου από το 1870 έως το 1913. Εκτιμάται ότι, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου στο 3,9% ετησίως ήταν πολύ ταχύτερη από την αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής στο 2,5% ετησίως (Maddison, 1989). Μια άλλη εκτίμηση υποδηλώνει ότι αυτοί οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν 3,5% ετησίως και 2,7% ετησίως, αντίστοιχα (Michie and Kitson, 1995). Κατά συνέπεια, το μερίδιο του παγκόσμιου εμπορίου στην παγκόσμια παραγωγή σημείωσε σταθερή αύξηση. Αυτό επιβεβαιώνεται από διαθέσιμα στοιχεία για επιλεγμένες χώρες. Στη Δυτική Ευρώπη, το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ αυξήθηκε από 13,6% το 1870 σε 18,3% το 1913 (Bairoch και Kozul-Wright, 1996). Ομοίως, για 16 ανεπτυγμένες χώρες, τώρα στον ΟΟΣΑ, το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ αυξήθηκε από 18,2% το 1900 σε 21,2% το 1913 (Maddison, 1989). Ακόμη και μεταξύ αυτών των υποσυνόλων χωρών, υπήρχαν σημαντικές παραλλαγές. Οι δείκτες εξαγωγών – ΑΕΠ σε ορισμένες μικρές ευρωπαϊκές οικονομίες όπως το Βέλγιο, οι Κάτω Χώρες και η Ελβετία ήταν πολύ υψηλότεροι από ό,τι στις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές οικονομίες όπως η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία. Οι λόγοι εξαγωγών – ΑΕΠ ήταν σημαντικά χαμηλότεροι στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία (Maddison, 1989).

Πιστεύεται ότι αυτή η επέκταση στο διεθνές εμπόριο οφείλεται στην ελευθέρωση του. Κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, το ελεύθερο εμπόριο ήταν σχεδόν προνόμιο μόνο της Μεγάλης Βρετανίας. Από το 1860 περίπου, οι εμπορικοί φραγμοί άρχισαν να μειώνονται στην Ευρώπη. Η αγγλο-γαλλική συνθήκη για το εμπόριο ήταν ένα πρώτο βήμα. Αλλά ο δασμολογικός αφοπλισμός στην Ευρώπη οφείλεται στη ρήτρα του πιο ευνοημένου έθνους (Kenwood and Loughheed, 1994). Ωστόσο, αυτή η ελευθέρωση του εμπορίου περιορίστηκε στην Ευρώπη και διήρκεσε μόλις δύο δεκαετίες (Bairoch, 1989). Οι ΗΠΑ εξασκούσαν

προστασία καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 1870-1913, καθώς τα μέσα δασμολόγια παρέμεναν στο 40-50% (Chang, 2002).

Μεταξύ 1875 και 1913, το μέσο επίπεδο εισαγωγικών δασμών στα μεταποιημένα προϊόντα αυξήθηκε από 12% σε 20% στη Γαλλία, 10% σε 20% στην Ιταλία και 5% σε 13% στη Γερμανία. Το ίδιο ισχύει και για τις περισσότερες άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Bairoch, 1993). Οι μόνες εξαιρέσεις ήταν η Βρετανία και οι Κάτω Χώρες, οι οποίες συνέχισαν να ασκούν το ελεύθερο εμπόριο. Το ελεύθερο εμπόριο, ωστόσο, επιβλήθηκε στον υπόλοιπο κόσμο. Ο ιμπεριαλισμός προωθούσε τις ανοιχτές αγορές στον Τρίτο Κόσμο, μέσω της διπλωματίας της ναυτιλίας ή της αποικιακής κυριαρχίας. Το 1842, η Κίνα υπέγραψε μια συνθήκη με τη Βρετανία, η οποία άνοιξε την αγορά της για το εμπόριο και περιόρισε τους δασμούς στο 5%. Στη δεκαετία του 1840, το Ηνωμένο Βασίλειο επέβαλε το ελεύθερο εμπόριο στην Ινδία και στην Ινδονησία. Το 1858, η Ιαπωνία υπέγραψε τις συνθήκες Shimoda – Harris. Η Κορέα ακολούθησε τον ίδιο δρόμο, μέσω της ενσωμάτωσης της αγοράς με την Ιαπωνία.

Παρόμοιες συνθήκες, οι οποίες έθεσαν ανώτατο όριο 5% στους εισαγωγικούς δασμούς, επιβλήθηκαν στις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής κάπως νωρίτερα. Αυτό επιτεύχθηκε κυρίως μέσω της βρετανικής διπλωματίας και τη χρήση των όπλων. Η πραγματικότητα της εμπορικής πολιτικής, φαίνεται, δεν αντικατοπτρίζει τον μύθο του ελεύθερου εμπορίου. Η Δύση άσκησε προστασία όπου ήταν απαραίτητο, αλλά επέβαλε ελεύθερο εμπόριο στον Τρίτο Κόσμο. Στον τομέα του εμπορίου, ακόμη και το 1913, ο ανεπτυγμένος κόσμος περιγράφεται καλύτερα ως «νησιά ελευθέρωσης που περιβάλλονται από μια θάλασσα προστατευτισμού», ενώ ο αναπτυσσόμενος κόσμος περιγράφεται καλύτερα ως «ωκεανός ελευθέρωσης με νησιά προστατευτισμού» (Bairoch και Kozul-Wright, 1996).

Υπήρξε μια παρόμοια επέκταση των διεθνών επενδύσεων από το 1870 έως το 1913. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν ραγδαία κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Και, μέχρι το 1914, το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων στον κόσμο ήταν 14 δισεκατομμύρια δολάρια. Μια εκτίμηση που έγινε από τα Ηνωμένα Έθνη υποδηλώνει ότι αυτό το απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία ήταν το ισοδύναμο του 9% της παγκόσμιας παραγωγής το 1913 (UNCTAD, 1994). Η αύξηση των επενδύσεων χαρτοφυλακίου ήταν ακόμη πιο γρήγορη. Κατά συνέπεια, μέχρι το 1914, το απόθεμα των μακροπρόθεσμων ξένων επενδύσεων στον κόσμο έφτασε τα 44 δισεκατομμύρια δολάρια, εκ των οποίων τα 30 δισεκατομμύρια δολάρια, περίπου τα δύο τρίτα, ήταν επενδύσεις χαρτοφυλακίου (UNCTAD, 1994). Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι, σε αυτήν την εποχή του ιμπεριαλισμού, η Δυτική Ευρώπη ήταν η κύρια πηγή ξένου κεφαλαίου. Το 1914, στη

Βρετανία, η Γερμανία και η Γαλλία αντιπροσώπευαν από κοινού 33 δισεκατομμύρια δολάρια από τα συνολικά 44 δισεκατομμύρια δολάρια (Bairoch και Kozul-Wright, 1996). Για ολόκληρο τον κόσμο, το 1914, περίπου το ήμισυ των συνολικών ξένων επενδύσεων πήγε στην Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική, ενώ το υπόλοιπο μισό, σε σχεδόν ίσα μέρη, πήγε στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Το τελευταίο μισό συγκεντρώθηκε σε μια μικρή ομάδα νέων βιομηχανικών χωρών στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη, για ορισμένες από τις οποίες αποτελούσε το 50% των ακαθάριστων εγχώριων επενδύσεων (Panic, 1992).

Το απόθεμα ξένων επενδύσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες, απευθείας και χαρτοφυλάκιο, αυξήθηκε από 5,3 δισεκατομμύρια δολάρια το 1870 σε 11,4 δισεκατομμύρια δολάρια το 1900 και 22,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 1914 (Maddison, 1989). Τέτοιες ξένες επενδύσεις ήταν πιθανότατα ίσες με το ένα τρίτο περίπου του ΑΕΠ των αναπτυσσόμενων χωρών στις αρχές του αιώνα (Maddison, 1989). Ο ιμπεριαλισμός άσκησε σημαντική επιρροή. Μεταξύ 1870 και 1914, το μερίδιο των βρετανικών ξένων επενδύσεων που κατευθύνθηκαν στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ μειώθηκε από 52% σε 26% του συνόλου, ενώ το μερίδιο της Λατινικής Αμερικής και των βρετανικών αποικιών αυξήθηκε από 33% σε 55% του συνόλου (Kenwood and Loughheed, 1994). Και τα έσοδα από ξένες επενδύσεις αποτελούσαν περίπου το 10% του βρετανικού εθνικού εισοδήματος (Foreman-Peck, 1983).

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} υπήρξε μια σημαντική ολοκλήρωση των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών για την παροχή ενός καναλιού για τις ροές επενδύσεων χαρτοφυλακίου. Η διακρατική ιδιοκτησία τίτλων, συμπεριλαμβανομένων κρατικών ομολόγων, έφτασε σε πολύ υψηλά επίπεδα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Το 1913, για παράδειγμα, οι ξένοι τίτλοι αποτελούσαν το 59% όλων των κινητών αξιών που διαπραγματεύονταν στο Λονδίνο. Ομοίως, το 1908, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 53% στο Παρίσι (Morgenstern, 1959). Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρχε συσχέτιση μεταξύ των επιτοκίων, των συναλλαγματικών ισοτιμιών και των τιμών των μετοχών στις κορυφαίες αγορές. Υπήρχε επίσης μια καθιερωμένη αγορά κρατικών ομολόγων. Το 1920, για παράδειγμα, τα ομόλογα της Moody εκδόθηκαν από 50 κυβερνήσεις. Τόσο οι κυβερνήσεις όσο και οι ιδιώτες επενδυτές διέθεσαν μακροπρόθεσμα ομόλογα απευθείας στις χρηματοπιστωτικές αγορές του Λονδίνου, του Παρισιού και της Νέας Υόρκης. Οι εμπορικές τράπεζες ή οι τράπεζες επενδύσεων ήταν οι μεσάζοντες στη διευκόλυνση αυτών των ροών κεφαλαίων από ιδιώτες και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, αναζητώντας μακροπρόθεσμες επενδύσεις, αφενός, σε επιχειρήσεις ή κυβερνήσεις κυρίως στις νέες βιομηχανικές χώρες ή οι υπανάπτυκτες χώρες που εξέδωσαν μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις, από την άλλη (Kregel 1994). Αυτό συνέβη τόσο πολύ που, κατά την περίοδο

1880-1913, ο κύριος εξαγωγέας κεφαλαίων στην παγκόσμια οικονομία, η Βρετανία, είχε ένα μέσο πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών στο ισοζύγιο πληρωμών του, το οποίο ισοδυναμούσε με το 5% του ΑΕΠ της (Keynes, 1919; Panic, 1992). Και, σε μερικά χρόνια, ήταν το 8% του ΑΕΠ. Στην πραγματικότητα, μέχρι το 1914, τέτοιες ροές κεφαλαίου κυμαίνονταν στο 5% του ΑΕΠ στις περισσότερες χώρες εξαγωγής κεφαλαίων (Bairoch και Kozul-Wright, 1996).

1.3.2 Στα τέλη του εικοστού αιώνα

Το βασικό χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης, τότε και τώρα, είναι η αύξηση του βαθμού ανοίγματος στις περισσότερες χώρες. Οι τρεις σημαντικές διαστάσεις αυτού του φαινομένου τώρα, όπως και τότε, είναι το διεθνές εμπόριο, οι επενδύσεις και η χρηματοδότηση. Το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα γνώρισε μια εκπληκτική επέκταση στις διεθνείς εμπορικές ροές. Οι παγκόσμιες εξαγωγές αυξήθηκαν από 61 δισεκατομμύρια δολάρια το 1950 σε 883 δισεκατομμύρια δολάρια το 1975 και 6338 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου ήταν σημαντικά υψηλότερη από την αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής, αν και το χάσμα μειώθηκε μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Κατά συνέπεια, ένα αυξανόμενο ποσοστό της παγκόσμιας παραγωγής εισήλθε στο παγκόσμιο εμπόριο. Το μερίδιο των παγκόσμιων εξαγωγών στο παγκόσμιο ΑΕΠ αυξήθηκε από 6% το 1950 σε 14,3% το 1975 και 20,2% το 2000. Για τις βιομηχανικές χώρες, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε από 13,6% το 1975 σε 16,7% το 2000. Για τις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτό το ποσοστό αυξήθηκε από 17,5% το 1975 σε 31,2% το 2000.

Η ιστορία είναι σχεδόν η ίδια για τις διεθνείς επενδυτικές ροές. Το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία αυξήθηκε από 68 δισεκατομμύρια δολάρια το 1960 σε 636 δισεκατομμύρια δολάρια το 1980 και 6258 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000. Οι ροές άμεσων ξένων επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία αυξήθηκαν από 5 δισεκατομμύρια δολάρια το 1960 σε 55 δισεκατομμύρια δολάρια το 1980 και 1492 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000. Κατά συνέπεια, το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων στον κόσμο ως ποσοστό της παγκόσμιας παραγωγής αυξήθηκε από 4,4% το 1960 σε 6,1% το 1980 και 20% το 2000.

Κατά την ίδια περίοδο, οι παγκόσμιες άμεσες ξένες επενδύσεις ρέουν ως ποσοστό του παγκόσμιου ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε από 1,1% το 1960 σε 2,3% το 1980 και 22% το 2000. Στις βιομηχανικές χώρες, ως ετήσιος μέσος όρος, το ποσοστό

αυτό αυξήθηκε από 2,3% το 1981-85 σε 4,4% το 1986-90, μειώθηκε στο 3,6% κατά την περίοδο 1991-95 αλλά αυξήθηκε απότομα στο 12,8% κατά την περίοδο 1996-2000. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, ως ετήσιος μέσος όρος, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε από 2,4% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1981-85 σε 2,7% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1986-90, αλλά στη συνέχεια αυξήθηκε γρήγορα σε 5,7% την περίοδο 1991-95 και 11,7% κατά την περίοδο 1996-2000.

Το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα γνώρισε μια εκρηκτική ανάπτυξη της διεθνούς χρηματοδότησης. Η κίνηση χρηματοδότησης πέραν των εθνικών συνόρων είναι τεράστια - τόσο πολύ, που από την άποψη των μεγεθών, το εμπόριο και οι επενδύσεις επισκιάζονται τώρα από τη χρηματοδότηση. Αυτή η διεθνοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών έχει τέσσερις διαστάσεις: συνάλλαγμα, τραπεζικό δανεισμό, χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία και κρατικά ομόλογα.

Στις αγορές συναλλάγματος, το εμπόριο ήταν κατά μέσο όρο 15 δισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα το 1973. Αυξήθηκε σε 60 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως το 1983. Αυξήθηκε σε 590 δισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα το 1989, σε 820 δισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα το 1992, σε 1190 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως το 1995 και 1490 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως το 1998. Κατά συνέπεια, ο λόγος των παγκόσμιων συναλλαγών σε συνάλλαγμα προς τις παγκόσμιες εξαγωγές αυξήθηκε από 9:1 το 1973 και 12:1 το 1983 σε 80:1 το 1992, 85:1 το 1995 και 100:1 το 1998.

Το 1997, για παράδειγμα, το παγκόσμιο ΑΕΠ ήταν 82 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως, ενώ οι παγκόσμιες εξαγωγές ήταν 15 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως, σε σύγκριση με τις παγκόσμιες συναλλαγματικές συναλλαγές 1490 δισεκατομμυρίων δολαρίων ημερησίως τον Απρίλιο του 1998, ενώ τα συναλλαγματικά αποθέματα όλων των κεντρικών τραπεζών που συγκεντρώθηκαν ήταν 1550 δισεκατομμύρια δολάρια το 1997. Η επέκταση της διεθνούς τραπεζικής είναι επίσης εκπληκτική. Ως ποσοστό της παγκόσμιας παραγωγής, τα καθαρά διεθνή τραπεζικά δάνεια αυξήθηκαν από 0,7% το 1964 σε 8,0% το 1980 και 13,5% το 2000. Ως ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου, τα καθαρά διεθνή τραπεζικά δάνεια αυξήθηκαν από 7,5% το 1964 σε 42,6% το 1980 και 66,9% το 2000. Ως ποσοστό του παγκόσμιου ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου, τα καθαρά διεθνή τραπεζικά δάνεια αυξήθηκαν από 6,2% το 1964 σε 51,1% το 1980 και 62,8% το 2000. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ακαθάριστο μέγεθος της διεθνούς τραπεζικής αγοράς, το οποίο περιλαμβάνει απαιτήσεις (ή υποχρεώσεις έναντι) τραπεζών, ήταν υπερδιπλάσιο του καθαρού διεθνούς τραπεζικού δανεισμού. Οι διασυννοριακές διατραπεζικές υποχρεώσεις αυξήθηκαν

από κατά μέσο όρο 455 δισεκατομμύρια δολάρια το 1970 σε 5560 δισεκατομμύρια δολάρια το 1990 και 8998 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000.

Η διεθνής αγορά χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων σημείωσε παρόμοια ανάπτυξη ξεκινώντας κάπως αργότερα. Τα στοιχεία είναι ελλιπή αλλά αποκαλυπτικά. Μεταξύ 1980 και 1993, οι ακαθάριστες πωλήσεις και οι αγορές ομολόγων και μετοχών που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ εγχώριων και ξένων κατοίκων αυξήθηκαν από περίπου 10% του ΑΕΠ στις ΗΠΑ, τη Γερμανία και την Ιαπωνία σε 135% του ΑΕΠ στις ΗΠΑ, 170% του ΑΕΠ στη Γερμανία και 80% του ΑΕΠ στην Ιαπωνία. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η αξία τέτοιων συναλλαγών ήταν πάνω από δέκα φορές μεγαλύτερη από εκείνη του ΑΕΠ το 1993. Ομοίως, μεταξύ 1980 και 1993, το μερίδιο των ξένων ομολόγων και ιδίων κεφαλαίων σε περιουσιακά στοιχεία συνταξιοδοτικών ταμείων αυξήθηκε από 10% σε 20% στο Ηνωμένο Βασίλειο, από 0,7% έως 6% στις ΗΠΑ και από 0,5% έως 9% στην Ιαπωνία. Ακόμη μια άλλη διάσταση των συναλλαγών στη διεθνή αγορά χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων παρέχει στοιχεία για τα επόμενα χρόνια. Οι διασυνοριακές συγχωνεύσεις και εξαγορές αυξήθηκαν από 75 δισεκατομμύρια δολάρια το 1987 σε 151 δισεκατομμύρια δολάρια το 1990 και 1144 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000. Ο ρυθμός επέκτασης ήταν περίπου ο ίδιος με αυτόν των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων στις βιομηχανικές χώρες, αλλά κάπως πιο αργός στις αναπτυσσόμενες χώρες και τις μεταβατικές οικονομίες. Η αξία τέτοιων διασυνοριακών συγχωνεύσεων και εξαγορών, που ήταν περίπου 0,5% του παγκόσμιου ΑΕΠ κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και αυξήθηκε στο 3,6% του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2000.

Το δημόσιο χρέος έχει επίσης γίνει διαπραγματεύσιμο στην παγκόσμια αγορά χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων. Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει μια αυξανόμενη διεθνής αγορά κρατικών ομολόγων. Μεταξύ 1980 και 1992, το ποσοστό κρατικών ομολόγων που κατέχουν αλλοδαποί αυξήθηκε από λιγότερο από 1% σε 43% στη Γαλλία, από 9% σε 17% στο Ηνωμένο Βασίλειο, από 10% σε 27% στη Γερμανία, ενώ παρέμεινε σταθερό περίπου 20% στις ΗΠΑ. Μεταξύ 1993 και 2000, η αξία των εκκρεμών διεθνών ομολόγων, ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκε από 8% σε 23% στην παγκόσμια οικονομία, από 8% σε 26% στις βιομηχανικές χώρες και από 2% έως 7% στις αναπτυσσόμενες χώρες. Αλλά όλα τα διεθνή ομόλογα δεν αποτελούν κρατικό χρέος, γιατί η παγκόσμια αγορά ομολόγων αποτελείται από δημόσιο χρέος και ιδιωτικό χρέος. Από στοιχεία από άλλη πηγή προκύπτει ότι, το 2000, το δημόσιο χρέος (συμπεριλαμβανομένου του χρέους που εκδόθηκε από κρατικές και τοπικές κυβερνήσεις και κυβερνητικές επιχειρήσεις) αποτελούσε το 21% των διεθνών ομολόγων στον κόσμο συνολικά, το 19% των διεθνών ομολόγων στις βιομηχανικές χώρες και το 35% των διεθνών ομολόγων στον υπόλοιπο

κόσμο. Με βάση αυτές τις αναλογίες, θα ήταν λογικό να συναχθεί ότι, στο τέλος του 2000, το μέγεθος της διεθνούς αγοράς για το δημόσιο χρέος ήταν ισοδύναμο με 4,8% του ΑΕΠ στην παγκόσμια οικονομία, 5% του ΑΕΠ στις βιομηχανικές χώρες και 2,5% του ΑΕΠ στις αναπτυσσόμενες χώρες.

1.3.3 Ορισμός της Παγκοσμιοποίησης (Κυρκιλής, 2010)

Υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες του όρου παγκοσμιοποίηση.

Ο ένας πόλος ερμηνειών βασίζεται στην άποψη ότι η παγκοσμιοποίηση προσδιορίζει ένα κόσμο χωρίς σύνορα, όπου τα εθνικά κράτη και οι εθνικές οικονομίες είναι αναχρονιστικοί θεσμοί και οριοθετήσεις, διότι τα εθνικά συστήματα διακυβέρνησης, ρύθμισης και ελέγχου είναι αναποτελεσματικά. Επειδή οι εθνικές δομές, θεσμοί και δράσεις υπόκεινται στην επίδραση ενός πολύπλοκου πλέγματος παγκόσμιων σχέσεων επί του οποίου δεν είναι σε θέση να αλληλεπιδράσουν, το εθνικό κράτος είναι άχρηστο και, επομένως, πρέπει να καταργηθεί.

Ο άλλος πόλος ερμηνειών εδράζεται στην άποψη ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια εξελικτική διαδικασία που αφορά την ανάπτυξη του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος το οποίο μετασχηματίζεται δυναμικά μέσω της διεθνοποίησης των οικονομικών σχέσεων. Αυτή η δυναμική αυξάνει την αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών συστημάτων οδηγώντας τα στην συνολοκλήρωση και τα καθιστά περισσότερο ομοιογενή, χωρίς, όμως, να τα καθιστά περιττά, αν και ο ρόλος, οι δράσεις, και τα εργαλεία του εθνικού κράτους μεταβάλλονται και διαφοροποιούνται διαχρονικά.

Δεχόμαστε για το σκοπό της παρούσας εργασίας, τα εξής: εάν το παγκόσμιο ορισθεί ως διασύνδεση εννοούμενη ταυτόχρονα ως διαδικασία, βαθμός έντασης και χωρική επέκταση των τοπικών ενοτήτων, η κάθε μια από τις οποίες ορίζει ένα σύνολο κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών, και πολιτικών φαινομένων, πράξεων, και γεγονότων σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να ορισθεί σαν:

η διαδικασία γεωγραφικής επέκτασης της διασύνδεσης, η άνοδος του βαθμού διασύνδεσης, και η διεύρυνση της επίδρασης της διασύνδεσης των τοπικών ενοτήτων.

Με αυτή την έννοια τα χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνουν όλες τις μορφές επικοινωνίας, ανταλλαγής, μετανάστευσης και γενικά μετακίνησης παραγωγικών συντελεστών στο χώρο, που κάθε ιστορική περίοδο τίθενται σε δράση.

Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό η παγκοσμιοποίηση είναι ένα **ιστορικό φαινόμενο**, η καταγωγή του οποίου μπορεί να αναζητηθεί στο απώτατο ιστορικό παρελθόν, οι μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται και η επίδρασή του μετασχηματίζονται μεταξύ των ιστορικών περιόδων, και η ανάλυση και η ερμηνεία του φαινομένου πρέπει να γίνονται με υπόβαθρο τα ιδιαίτερα γνωρίσματα κάθε ιστορικής περιόδου και τους παράγοντες που τα διαμορφώνουν.

Κεφάλαιο 2°

2. Σύστημα Bretton Woods

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστεί μία σημαντική (αν και σχετικά βραχύβια) προσπάθεια των πολιτικών και οργανισμικών ιθυνόντων για εφαρμογή κανονιστικών διατάξεων που θα επιτρέπουν διαρκώς την απρόσκοπτη, ομαλή αλλά και ασφαλή ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας: το σύστημα Bretton Woods.

Ξεκινώντας το 1944, το σύστημα Bretton Woods έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας κατά την μεταπολεμική περίοδο. Παρόλο που κατάφερε να επιτύχει παραδειγματικές και σταθερές οικονομικές επιδόσεις στη δεκαετία του 1950 και του 1960, τα προβλήματα εμπιστοσύνης και ρευστότητας, καθώς και η πληθωριστική πίεση και οι απαντήσεις των κεντρικών τραπεζών σε αυτό, εξασφάλισαν το βραχύβιο του συστήματος Bretton Woods. Ωστόσο, τα κληροδοτήματα του συστήματος, όπως και το πρότυπο του δολαρίου, παραμένουν μαζί μας και πιθανότατα θα είναι μαζί μας για κάποιο μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το *σύστημα Bretton Woods*, θα αποτελούσε ένα διεθνές (μεν) σύστημα πολυμερούς (πολύπλευρου) διακανονισμού οργάνωσης και λειτουργίας του διεθνούς εμπορίου, αλλά παρόλα αυτά θα παρέμενε ένα κλειστό σύστημα που οι περιορισμοί και τα δικαιώματα απευθύνονταν στις χώρες που θα είχαν προσυπογράψει τις σχετικές συμβάσεις και εν τέλει στις χώρες μέλη του ΔΝΤ. Σαφώς οι ανάπτυξη και η σταθερότητα θα ωφελούσε έμμεσα και τα μη μέλη, αλλά το σύστημα θα εξαρτάτο και θα απευθυνόταν στα μέλη.

Το *σύστημα Bretton Woods* ξεκίνησε ως ιδέα και σχέδιο διάσωσης. Ο σχεδιασμός για να επιτευχθούν ο ως άνω στόχος και ο οποίος τελικά οδήγησε στο νέο διεθνές οικονομικό κατεστημένο του Bretton Woods, είχε ως κύριο μέλημα να αποφευχθούν τα σφάλματα της περιόδου του μεσοπολέμου. Τα τρία κύρια ζητήματα που κυριάρχησαν στη συλλογική άποψη ως σφάλματα της περιόδου αυτής, ήταν η κατάρρευση του κανόνα του χρυσού, η εκτός ορίων διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών (μετά των Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) και η επικράτηση -ως επί το πλείστον- διμερών συμφωνιών, θέτοντας σοβαρούς περιορισμούς στο πολυμερές εμπόριο και τις συναλλαγές:

2.2 Συνέδριο Bretton Woods και η μεταπολεμική παγκόσμια τάξη

Το πρόβλημα που οδήγησε στο *σύστημα Bretton Woods* και που αποτέλεσε την κύρια αποστολή της συμφωνίας που επετεύχθη στην περιοχή Bretton Woods του Carrol του New Hampshire, ήταν η επανεκκίνηση του διεθνούς εμπορίου και η παροχή γενικών αποδεκτών και αξιόπιστων μέσων (από)πληρωμής, διότι η *μεγάλη ύφεση* και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος το είχαν νεκρώσει σε μεγάλο βαθμό (το διεθνές εμπόριο). Η μετατρεψιμότητα των εθνικών νομισμάτων ήταν πλέον περιορισμένη και η βρετανική λίρα είχε απωλέσει την πάλαι ποτέ αίγλη της, καθώς και την ιδιότητά της ως *διεθνές νόμισμα*. Οι εκπρόσωποι των 44 κρατών που συγκεντρώθηκαν στο Bretton Woods το 1944 έπρεπε λοιπόν, να συνάψουν μια διεθνή συνθήκη με στόχο τη διευκόλυνση της μετατρεψιμότητας (ανταλλαξιμότητας) των εθνικών νομισμάτων και τη δημιουργία ενός διεθνούς μέσου διεξαγωγής πληρωμών, ώστε να διευκολυνθεί το διεθνές εμπόριο. (Sautter, 2012)

Η Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Monetary and Financial Conference) πραγματοποιήθηκε στο Mount Washington Hotel, Bretton Woods, New Hampshire, στις 1-22 Ιουλίου του 1944. Η διάσκεψη παρουσίασε τους βασικούς κανόνες και κανονισμούς για τη διαχείριση της παγκόσμιας χρηματοδότησης στη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομία. Το συνέδριο άνοιξε το δρόμο για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (Παγκόσμια Τράπεζα) και (μέσω των αποτυχημένων διαπραγματεύσεων για έναν Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου) τι θα γινόταν σύντομα για τις Γενικές Συμφωνίες Δασμών και Εμπορίου. Ήταν ένα γεγονός απaráμιλλης πολυμερούς διαπραγμάτευσης, στην οποία συμμετείχαν 730 εκπρόσωποι από 44 έθνη για τρεις εβδομάδες έντονης αλληλεπίδρασης.

Η διάσκεψη στο Bretton Woods παρήγαγε ένα σύνολο συμφωνιών που έθεσαν τις βάσεις για την παγκόσμια οικονομία στη μεταπολεμική εποχή. Παράλληλα με τους κανόνες, τη δομή της διακυβέρνησης και τις ρυθμίσεις χρηματοδότησης για το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα, καθόρισε την αξία για μια ουγγιά χρυσού σε 35 δολάρια ΗΠΑ, δημιουργώντας ένα σταθερό σημείο γύρω από το οποίο θα μπορούσαν να προσανατολιστούν όλα τα άλλα νομίσματα. Το συνέδριο ήταν μέρος του κύκλου πολυμερούς σχεδιασμού των ΗΠΑ για τον μεταπολεμικό κόσμο που ακολούθησε τη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του Φράνκλιν Ρούσβελτ τον Ιανουάριο του 1942. Από αυτήν την κυρίαρχη προοπτική, η παγκόσμια οικονομική κατάρρευση της δεκαετίας του 1930 θεωρήθηκε ως καταλύτης για την άνοδο του φασισμού και άλλες πολεμικών ιδεολογιών, και η κοινωνικοοικονομική ανοικοδόμηση ήταν

στην καρδιά αυτού του κύκλου. Η ικανοποίηση των βασικών αναγκών κρίθηκε απαραίτητη όχι μόνο ως ανθρωπιστική αιτία αλλά και ως το πιο αποτελεσματικό μέσο για την υποστήριξη ριζικών εναλλακτικών λύσεων (Rauchway, 2015).

Στην ομιλία του της 11^{ης} Ιανουαρίου 1944 (Union address), έξι μήνες πριν από τον Bretton Woods, ο Πρόεδρος Roosevelt τόνισε για άλλη μια φορά τις Τέσσερις Ελευθερίες (Four Freedoms) και ξεκίνησε ένα δεύτερο νομοσχέδιο για τα δικαιώματα με βάση την πεποίθηση ότι «necessitous men are not free men» (State of the Union Message to Congress, 1944). Τα πρώτα βήματα για τη δημιουργία αυτού που θα γίνει ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNO) επικεντρώθηκε σε αυτές τις βασικές ανάγκες. Έτσι, η Υπηρεσία Αρωγής και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1943 και ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας, που προήλθε από μια διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Hot Springs της Βιρτζίνια, τον Μάιο-Ιούνιο του 1943, τελικά ενσωματώθηκε τον Οκτώβριο του 1945. Αυτή η πολυμέρεια εμπνευσμένη από τον ΟΗΕ εφαρμόστηκε επίσης σε άλλους τομείς πολιτικής.

Η Επιτροπή του ΟΗΕ για εγκλήματα πολέμου ιδρύθηκε το 1943 για να επισπεύσει τις διαδικασίες νομικής τιμωρίας ενώ η σύγκρουση εξακολουθούσε να μαίνεται (Plesch, 2017). Τον Δεκέμβριο του 1944 η Σύμβαση του Σικάγου οδήγησε το δρόμο σε μια άλλη υπηρεσία του ΟΗΕ, τη Διεθνή Οργάνωση Πολιτικής Αεροπορίας και την επακόλουθη κυριαρχία των ΗΠΑ στη πολιτική αεροπορία στον μεταπολεμικό κόσμο (Henrikson, 2008). Η αποφασιστικότητα να αποφευχθεί η απώλεια συντονισμού μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η επακόλουθη πολιτική αναταραχή, οδήγησαν τις ΗΠΑ να οδηγήσουν το δρόμο προς τη δημιουργία ενός εντελώς νέου επιπέδου συμφωνιών και θεσμών παγκόσμιας διακυβέρνησης. Στο *zeitgeist* της νέας συμφωνίας Deal, τα δημόσια ιδρύματα πρέπει τώρα να ρυθμίζουν τα ιδιωτικά συμφέροντα για το γενικό συμφέρον. Σύμφωνα με τα λόγια της Elizabeth Borgwardt, «Αυτό το νέο πνεύμα δημιούργησε μια σύντομη μόδα για όλα τα πράγματα πολύπλευρη και κοσμοπολίτικη», και «Οι χάρτες του Bretton Woods ήταν σημαντικοί δικαιούχοι αυτής της αλλαγής» (Borgwardt, 2015).

Το Bretton Woods συχνά έρχεται σε επαφή με τις συνομιλίες της Ουάσιγκτον για τον Διεθνή Οργανισμό Ειρήνης και Ασφάλειας, γνωστή ως διάσκεψη Dumbarton Oaks, που διεξήχθη από τον Αύγουστο έως τον Οκτώβριο του 1944. Στη διάσκεψη του Dumbarton Oaks, που άνοιξε το δρόμο για τη Διάσκεψη του Σαν Φρανσίσκο και το σχηματισμό των UN τον Απρίλιο του 1945, συμμετείχαν εκπρόσωποι από τις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία, την Κίνα και τη Σοβιετική Ένωση (Hilderbrand, 1990). Η διάσκεψη του Bretton Woods, σε αντίθεση, ήταν πολύ μεγαλύτερη σε κλίμακα, αλλά αυτό το ιστορικό ρεκόρ τείνει να παραβλέπεται και

κατ'επέκταση να αναιρείται η πολυμερής φύση του γεγονότος. Αυτό σχετίζεται εξ ολοκλήρου με την εστίαση στους δύο βασικούς παράγοντες στις διαπραγματεύσεις, τον Harry Dexter White των ΗΠΑ και τον John Maynard Keynes της Μεγάλης Βρετανίας. Για ορισμένους ιστορικούς, συνεχίζει να είναι ο διαγωνισμός μεταξύ αυτών των δύο τρομερών μορφών που ενσαρκώνει τη σημασία του Bretton Woods ως σηματοδότη μιας βασικής στιγμής μετάβασης στην ιμπεριλιστική εξουσία της Βρετανία στις ΗΠΑ - μια μετάβαση που ο Keynes, ανεξάρτητα από τη διανοητική του λαμπρότητα, δεν ήταν σε θέση να διακόψει (van Dormael, 1978; Steil, 2013; Schild, 1955). Τα άλλα 42 έθνη που παρευρέθηκαν στη διάσκεψη σπάνια κρύφτηκαν από τη σκιά των White και Keynes - ακόμη και η Σοβιετική Ένωση, η οποία πήρε τη διάσκεψη πολύ σοβαρά (Craig, 2004).

Το νέο σύνολο ρυθμίσεων και θεσμών που προέκυψαν από το Bretton Woods, πάνω από όλα, απαιτούσαν συναίνεση μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών. Για αυτόν τον λόγο, η πολυμέρεια του Bretton Woods, περισσότερο από τη διπλωματία της Great Power του Dumbarton Oaks, σηματοδότησε μια νέα εποχή στην παγκόσμια διακυβέρνηση.

Όμως, η πολυμέρεια ήταν ένα χαρακτηριστικό του συνολικού προβαδίσματος του Bretton Woods. Τον Ιούλιο του 1942 ο White εξέδωσε ένα υπόμνημα σχετικά με τη «*σύσταση ενός διεθνούς ταμείου σταθεροποίησης, μιας διεθνούς τράπεζας και οποιωνδήποτε άλλων χρηματοπιστωτικών οργανισμών που μπορεί να είναι απαραίτητοι*», ζητώντας από τον υπουργό Οικονομικών Henry Morgenthau «*να ξεκινήσει άτυπες διερευνητικές συζητήσεις με τους εκπροσώπους των κυβερνήσεων με καθεμία από τις ακόλουθες χώρες: το Ηνωμένο Βασίλειο, την ΕΣΣΔ, την Κίνα, τον Καναδά, την Αυστραλία, τη Βραζιλία και το Μεξικό*» (Bean, 2008).

Μετά την πρώτη συνάντηση μεταξύ White και Keynes στα μέσα του 1942, οι Βρετανοί ζήτησαν τις απόψεις κυβερνήσεων κρατών που βρισκόταν σε εξορία βρίσκεται στο Λονδίνο ενώ οι Αμερικανοί άσκησαν πιέσεις στη Λατινική Αμερική. Εναλλακτικές προτάσεις υποβλήθηκαν από τους Γάλλους, τους Καναδούς και τους Κινέζους και αναζητήθηκαν μέθοδοι για να προσεγγισθούν (πλαγίως) και άλλα έθνη και μέχρι το χειμώνα του 1943-1944, πραγματοποιήθηκαν κυλιόμενες συναντήσεις «εμπειρογνομόνων» στην Ουάσιγκτον. Ο ανταγωνισμός ΗΠΑ – Βρετανίας για την παγκόσμια οικονομική επιρροή προχώρησε όσο το δυνατόν περισσότερο από τον White ως μια απολιτική διαδικασία που θα έπρεπε να οδηγήσει στο πιο αποτελεσματικό και αποδοτικό σύστημα, αλλά οι πολιτικές επιπτώσεις ήταν εμφανείς για όλους.

Ο Keynes δεν ήταν υπέρ μιας τέτοιας πολυμερούς προσέγγισης (Penrose, 1953). Αναφέρθηκε στον Morgenthau για να εξασφαλίσει πλήρη συμφωνία σχετικά με τα ταμεία ανταλλαγής νομισμάτων και σταθεροποίησης στη συνάντηση του Atlantic City, όπου εμπειρογνώμονες από 17 έθνη συναντήθηκαν τον Ιούνιο του 1944. Αυτό θα άφηνε το Bretton Woods ως κάτι περισσότερο από μια απλή συνεννόηση για την αγγλοαμερικανική συναίνεση. Ο Morgenthau αρνήθηκε – αυτά που διακυβεύονταν ήταν πολύ υψηλά για να προσποιηθούν ότι η πολιτική θα μπορούσε να αποκλειστεί. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τόσο τα εσωτερικά όσο και τα διεθνή ζητήματα.

Ενώ μια ορθόδοξη προσέγγιση δίνει έμφαση στον Bretton Woods ως αγγλοαμερικανική συγκυριαρχία, είναι σχεδόν προφανές ότι το συνέδριο πρέπει να ερμηνευθεί από πολλές οπτικές γωνίες. Πρώτον, αντιπροσώπευε τον πρώτο μεγάλης κλίμακας πολυμερή διάλογο Βορρά-Νότου για την παγκόσμια χρηματοοικονομική διακυβέρνηση. Σε διάστημα τριών εβδομάδων, οι αντίστοιχες ανάγκες και απαιτήσεις των διαφόρων μερών θα μπορούσαν να συνδυαστούν σε μια συνεκτική, εφικτή ατζέντα. Φυσικά, οι μεγαλύτερες δυνάμεις έθεσαν την ατζέντα και η πολιτική εξουσίας - ειδικά από την πλευρά των ΗΠΑ - ήταν πάντα παρούσα. Ωστόσο, αυτό σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει την αποφασιστικότητα να ενσωματώσει τα συμφέροντα των άλλων. Το Bretton Woods προοριζόταν να αντιπροσωπεύει μια στροφή από τα παλιά κλειστά αυτοκρατορικά συστήματα του παρελθόντος προς ένα πολυμερές σύστημα που διατρέχει διεθνείς οργανισμούς με συμφωνημένους κανόνες και μορφές διακυβέρνησης. Ως ο καλοπροαίρετος ηγεμόνας, οι ΗΠΑ έθεσαν τις βάσεις για μια παγκόσμια οικονομική τάξη που θα έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο περιεκτική, χρησιμοποιώντας τόσο τον καταναγκασμό όσο και τη συναίνεση για να επιτύχει τους σκοπούς της (Krasner, 2000). Μια μελέτη σχετικά με τον μεταπολεμικό σχεδιασμό των Ηνωμένων Εθνών το 1943 αναγνώρισε την ανάγκη συντονισμού του αυξανόμενου αριθμού σχεδίων για εθνική οικονομική ανασυγκρότηση, προκειμένου να τα ευθυγραμμίσει με τους γενικούς στόχους του πολέμου. Έτσι προκύπτει άυλογα το ερώτημα πώς και με ποια μέσα μπορούν τα εθνικά σχέδια στις ξεχωριστές χώρες να εναρμονιστούν μεταξύ τους και με τις πολιτικές διεθνούς συνεργασίας (Lorwin, 1943).

Αυτή η επανατοποθέτηση τη διάσκεψης Bretton Woods στη διπλωματική ιστορία, τοποθετώντας τη ως βασικό γεγονός πέρα από τα ήδη σημαντικά στοιχεία της αγγλοαμερικανικής αντιπαλότητας, έχει εμπλακεί στο να αναζητήσει μια χαμένη ιστορία πολυμερών διαπραγματεύσεων που εκτείνεται για μια δεκαετία πριν από τη συγκέντρωση στο New Hampshire το 1944. Έτσι προκύπτει ότι οι προπαρασκευαστικές ενέργειες μάλλον έλαβαν έλαβαν χώρα υπό την καθοδήγηση του Συνδέσμου Εθνών, ιδίως την Παγκόσμια

Οικονομική Διάσκεψη στη Γενεύη το 1927 και την Παγκόσμια Οικονομική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο το 1933 (Helleiner, 2014; Clavin, 2013). Συνεπώς, η διάσκεψη στο Bretton Woods χαρακτηρίζεται ως μια πραγματικά πολυμερή υπόθεση που ήταν το αποκορύφωμα των ετών προσπάθειας για τη διασφάλιση της διεθνούς χρηματοοικονομικής σταθερότητας και την αποφυγή καταστροφικών υποτιμήσεων και νομισματικών πολέμων. Μια τέτοια θέληση για συνεργασία, όπως υποστηρίζει ο Kiran Patel που έλειπε πολύ στις αρχές της δεκαετίας του 1930 (Patel, 2016).

Επίσης, το Bretton Woods πρέπει να βρίσκεται στο πλαίσιο της Χάρτας του Ατλαντικού (Atlantic Charter) και της αποστολής του Roosevelt για τη διασφάλιση των τεσσάρων ελευθεριών (Four Freedoms) «παντού στον κόσμο», προσθέτοντας ώθηση και νομιμότητα στα αυξανόμενα κινήματα ανεξαρτησίας σε όλες τις αποικίες που σταδιακά επαναστατούσαν (Gardner, 2008; O'Sullivan, 2012). Οι διεθνιστές που υποστήριζαν τον Roosevelt τόνιζαν διαρκώς ότι οι ΗΠΑ ήταν στενά συνδεδεμένες με αυτές τις εξελίξεις. Ο Sumner Welles, μιλώντας στο North Carolina College for Negroes τον Μάιο του 1943, θα μιλούσε για τη *«δημιουργία κατάλληλης και πρακτικής τεχνικής οργάνωσης για την αντιμετώπιση οικονομικών και χρηματοοικονομικών θεμάτων»* έτσι ώστε *«η μεταπολεμική περίοδος να είναι μια εποχή οικονομικής συνεργασίας και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, αντί για μια περίοδο ανταγωνισμού και πτώσης του βιοτικού επιπέδου για όλους μας»* (The World of the Four Freedoms, 1943).

Στον 21^ο αιώνα είναι συνηθισμένο να μιλάμε για τον σημαντικό ρόλο της Κίνας και της Ινδίας στην παγκόσμια διακυβέρνηση, αλλά το 1944 δεν ήταν, κυρίως με την Ινδία να αποτελεί ακόμα επίσημα αποικία της Βρετανίας. Ωστόσο, το γεγονός ανάγκασε άλλες δυνάμεις να αντιμετωπίσουν και τα δύο αυτά έθνη με έναν νέο τρόπο, φέρνοντας διπλωματική αναγνώριση και ομοιότητα πολιτικής ισότητας. Το Bretton Woods, επομένως, αντιπροσώπευε μια συνάντηση αποικιακών, μεταποικιακών και αντι-αποικιακών απόψεων. Μόνο τέσσερα αφρικανικά έθνη ήταν παρόντα - η Αίγυπτος, η Αιθιοπία, η Λιβερία και η Νότια Αφρική (Manela, 2007).

Όπως αναφέρει η Pallavi Roy, το Bretton Woods εισήγαγε μια νέα μορφή νότιου οργανισμού που δεν υπήρχε στην εποχή πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Roy, 2015). Η επιρροή των αμερικανικών ιδανικών σε αυτόν τον οργανισμό αφύπνισης των οσονούπω ανεξάρτητων εθνών είναι προφανής, καθώς αυτό το απόσπασμα του 1944 δείχνει:

«Ο Washington, Lincoln και ο Gandhi - που είναι πραγματικά παιδιά του Νέου Κόσμου, έχοντας νονό τον Henry David Thoreau, συντάκτη του κειμένου της "Πολιτικής ανυπακοής" - είναι δώρα του Θεού όχι σε καμία συγκεκριμένη γενιά, ούτε σε κάποια συγκεκριμένη χώρα,

αλλά σε κάθε γενιά, στην ανθρωπότητα στο σύνολό της. Έχουμε το θάρρος να ακολουθήσουμε τα χνάρια τους, για να ολοκληρώσουμε το όραμα που ενσαρκώθηκε τόσο ευγενικά στη ζωή τους;» (Muzumdar, 1944). Αυτά είναι τα λόγια του Haridas Muzumdar, ενός Ινδού Ινδουιστή που πήγε στις ΗΠΑ το 1920 και καθιερώθηκε εκεί ως εκπρόσωπος του *Gandhi*.

Ακόμη, η αντιμετώπιση του Bretton Woods ως ζωτικής στιγμής στη διεθνή ιστορία είναι μόνο ένα μέρος της ιστορίας, διότι είναι πολύ απλοϊκό να μιλάμε για μια τακτοποιημένη διαίρεση Βορρά-Νότου (ή ακόμη και Ανατολής-Δύσης) στο συνέδριο. Διαφορετικοί συνασπισμοί εθνών παρατάσσονται σε διαφορετικά θέματα καθώς οι αντιπροσωπείες τους σταθμίζουν τις επιλογές και αναζητούν συνεργασίες σε όποιον εταίρο ήταν διαθέσιμος. Έτσι, η Αίγυπτος, η Ινδία και η Αυστραλία συνεργάστηκαν στο θέμα του σχηματισμού περιφερειακών μπλοκ που θα εκπροσωπούνται από το διοικητικό συμβούλιο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Οι Ολλανδοί και οι Βέλγοι, με επικεφαλής τους Beyen και Camille Gutt αντίστοιχα, αντιτάχθηκαν στις παγκόσμιες φιλοδοξίες του συνεδρίου και αντ'αυτού δημιούργησαν ένα μικρό λόμπι (Benelux lobby), που προσπάθησε να χρησιμοποιήσει την Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank of International Settlements) ως μέσο για τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος με το δικό του σύνολο οδηγιών. Το Μεξικό, που παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος για τα μικρότερα έθνη, κατέλαβε μια βασική θέση στις διαλόγους ΗΠΑ και Λατινικής Αμερικής. Στο Bretton Woods δεν υπήρχε ο διαχωρισμός του Ψυχρού Πολέμου - η Σοβιετική Ένωση ήταν σίγουρα παρούσα για να επιτύχει μια συμφωνία. Οι ΗΠΑ προφανώς ενορχήστρωσαν την ατζέντα και τους στόχους σύμφωνα με τα συμφέροντά τους, αλλά υπήρχε μια πραγματική προσπάθεια να διατηρηθεί ο καθένας εν πλω προκειμένου να διασφαλιστεί η απαραίτητη ενότητα και νομιμότητα

Το Bretton Woods αντιπροσώπευε μια αξιοσημείωτη ανάμειξη ιδιωτικών και δημόσιων συμφερόντων. Πολλοί από τους εκπροσώπους ήταν υπουργοί, δημόσιοι υπάλληλοι και διπλωμάτες, αλλά υπήρχαν επίσης πολλοί κεντρικοί τραπεζίτες, μια σύμπραξη μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων οικονομικών συμφερόντων. Τα συμφέροντα του χρηματοπιστωτικού τομέα δεν συμπίπτουν απαραίτητα με εκείνα των εθνών-κρατών. Μερικές φορές αυτές οι αντίθετες κοσμοθεωρίες απεικονίστηκαν στο ίδιο άτομο. Έτσι, ο Beyen ήταν ταυτόχρονα ηγέτης της ολλανδικής αντιπροσωπείας, Πρόεδρος της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών, και διευθυντής του αγγλο-ολλανδικού καταναλωτικού ομίλου Unilever. Παρά το διορισμό του από την ολλανδική κυβέρνηση, οι ενέργειές του στη διάσκεψη δείχνουν σαφώς ότι προσπάθησε να εκπροσωπήσει ταυτόχρονα εθνικά και διακρατικά συμφέροντα (ομολογουμένως με μικτά αποτελέσματα). Από την πλευρά των ΗΠΑ, ο Morgenthau

ανησυχούσε πολύ για τη δύναμη του τραπεζικού λόμπι και την ικανότητά του να εκτροχιάσει ενδεχομένως τυχόν συμφωνίες στο Κογκρέσο. Ο W. Randolph Burgess, ο Πρόεδρος της Αμερικανικής Ένωσης Τραπεζών, άφησε να γίνει γνωστό λίγο περισσότερο από μια εβδομάδα πριν από την έναρξη του συνεδρίου ότι οι τραπεζίτες της Νέας Υόρκης είχαν αμφιβολίες και υποψίες για τις προτάσεις του ΔΝΤ λόγω της αίσθησης ότι θα έδινε εκτός ελέγχου προσφορά χρήματος (Rauchway, 2015). Για τον Burgess, ο μεγαλύτερος μεταπολεμικός κίνδυνος ήταν ο πληθωρισμός - και η απομάκρυνση του ελέγχου από τις ιδιωτικές τράπεζες θα άνοιγε την πιθανότητα περισσότερων δωρεάν δαπανών. Ωστόσο, οι εκπρόσωποι της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ ξεπέρασαν τον σκεπτικισμό τους και υποστήριξαν τις προτάσεις του Bretton Woods επειδή καταλάβαιναν την ανάγκη να καθιερωθεί ένας διεθνής δανειστής έσχατης λύσης, και έτσι να αποφευχθεί μια άλλη κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου και συναλλάγματος, όπως βίωσε η δεκαετία του 1930.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε πώς σκόπευε η διάσκεψη στο Bretton Woods να δημιουργήσει τους οικονομικούς λόγους για ένα παγκόσμιο σύστημα συναλλαγών μετά τον πόλεμο. Παρόλο που το εμπόριο δεν ήταν συγκεκριμένα στην ημερήσια διάταξη της διάσκεψης, κυρίως λόγω της αντίστασης των Βρετανών, οι συζητήσεις σχετικά με τους σκοπούς και τα μέσα του μελλοντικού ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας είχαν προφανώς υπόψη τα συμφέροντα ενός συστήματος ελεύθερης κυκλοφορίας. Στο εισαγωγικό του μήνυμά, για να ανοίξει το συνέδριο, ο Roosevelt (επαναλαμβάνοντας τη νοοτροπία του ελεύθερου εμπορίου του Hull) το περιέγραψε ξεκάθαρα: *«Το εμπόριο είναι το αίμα μιας ελεύθερης κοινωνίας. Πρέπει να μεριμνήσουμε ώστε οι αρτηρίες που μεταφέρουν αυτή τη ροή του αίματος να μην φράξουν ξανά, όπως στο παρελθόν, από τεχνητά εμπόδια που δημιουργήθηκαν μέσω ανόητων οικονομικών αντιπαραθέσεων»* (Gardner, 1956). Οι δεσμοί μεταξύ του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και της αποτυχημένης απόπειρας δημιουργίας ενός Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου έχουν περάσει συχνά χωρίς ιδιαίτερη παρατήρηση, λόγω της έλλειψης ρητής αναφοράς στο εμπόριο στο Bretton Woods. Ωστόσο, επιβεβαιώνεται η σημασία τόσο της χρηματοδότησης όσο και του εμπορίου, δύο όψεις ίδιου νομίσματος, που αντιπροσωπεύουν μια πολυμερή μεταπολεμική οικονομική τάξη υπό την ηγεσία των ΗΠΑ. Το Bretton Woods ήταν το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση, ακόμα κι αν τα άμεσα αποτελέσματα μετά άφησαν πολλούς απογοητευμένους.

Οι διαπραγματεύσεις στο Bretton Woods πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο - και συνέβαλαν σε - μιας προφανής ισχυρής αμερικανικής ηγεμονικής δύναμης. Η Βρετανία είχε χρεοκοπήσει και η Σοβιετική Ένωση ήταν περίπου 10-15 χρόνια μακριά από το να είναι ένα μοντέλο ανάπτυξης για τον Παγκόσμιο Νότο (Global South). Αυτή η προφανής ηγεμονική

δύναμη βιώθηκε προφανώς κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και χρησιμοποιήθηκε από μικρότερες δυνάμεις (Ινδία, Σοβιετική Ένωση) κατά των ΗΠΑ όταν απειλούσαν να απομακρυνθούν από τη διάσκεψη κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων διαφορών, απειλώντας τη δημόσια εικόνα της πολυεθνικής ενότητας. Οι ηγεμονίες έπρεπε να διασφαλίσουν τη συναίνεση μεταξύ των συμμετεχόντων εθνών, φυσικά με δωροδοκίες. Η παραπάνω δήλωση του Muzumdar δείχνει ότι η ρητορική του Roosevelt είχε δημιουργήσει ένα ευρύ κοινό έδαφος - και αύξησε τις προσδοκίες - για το πώς θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτό. Είναι σίγουρα αλήθεια ότι η διάσκεψη στο Bretton Woods δεν ικανοποίησε όλες τις απαιτήσεις του αναδυόμενου Νότου.

Η Παγκόσμια Τράπεζα, που απαιτείται τώρα να δανειστεί από τις κεφαλαιαγορές και να ενεργήσει ως εγγυητής δανείων περισσότερο από ό,τι ο δανειστής από μόνη της, θα γίνει το εργαλείο για μεγάλα αναπτυξιακά έργα που είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στο παγκόσμιο περιβάλλον. Το ΔΝΤ έγινε θεσμός μεγάλης επιρροής μόνο μετά το τέλος του «προτύπου δολαρίου» από τον Πρόεδρο Νίχσον το 1971, και το έκανε ως επιβλητικό των νεοφιλελεύθερων δυνάμεων της αγοράς και όχι ως υποστηρικτής των προοδευτικών αξιών του Roosevelt. Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) επέβλεπε τη σταδιακή επέκταση ενός παγκόσμιου καθεστώτος ελεύθερων συναλλαγών, αλλά άνισοι όροι εμπορίου μεταξύ Βορρά και Νότου συνέχισαν να υπονομεύουν τον διάδοχό του, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, στον 21^ο αιώνα. Είναι επομένως σημαντικό να μην δοξάζουμε τα αποτελέσματα του Bretton Woods, γιατί μετά το 1945 απομακρύνθηκαν από την καθολική ρητορική της Χάρτας του Ατλαντικού και οι υποστηρικτές της πολιτικής και της θεωρίας του Roosevelt παροτρύνουν ότι οι βασικές ανάγκες πρέπει να καλύπτονται για όλους και παντού στον κόσμο.

2.2.3 Διεθνές Οικονομικό Σύστημα μετά το Bretton Woods (Κυρκιλής, Πανεπιστημιακές παραδόσεις ΑΔΙΣΠΟ, 2019)

Συνοψίζοντας, οι δεκαετίες του 1950 και του 1960 χαρακτηρίστηκαν από την από-αποικιοποίηση, δηλαδή την κατάλυση των αποικιακών αυτοκρατοριών των Ευρωπαϊκών κρατών, και την ίδρυση μιας σειράς ανεξαρτήτων κρατών στην Ασία και την Αφρική.

Η νέα αρχιτεκτονική του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος θεμελιώθηκε με τις συμφωνίες του Bretton Woods τον Ιούλιο 1944. Με τις συμφωνίες αυτές ιδρύθηκαν νέοι διεθνείς οικονομικοί θεσμοί: το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund, IMF) και η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (International Bank of

Reconstruction and Development) η οποία πλέον είναι ο πιο σημαντικός βραχίονας του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank Group)

Τα χαρακτηριστικά του διεθνούς νομισματικού συστήματος του Bretton Woods ήταν η μετατρεψιμότητα των εθνικών νομισμάτων σε χρυσό με μια σχέση ανταλλαγής που κυμαινόταν εντός μικρών ορίων διακύμανσης, που καθορίστηκαν στο \pm ένα τοις εκατό (1%) περί μιας κεντρικής τιμής ανταλλαγής, διαφορετικής για κάθε νόμισμα με τον χρυσό. Η ισοτιμία του Αμερικανικού δολαρίου καθορίστηκε στα 35 δολάρια ανά ουγγιά χρυσού, τιμή με την οποία κάθε κυβέρνηση και Κεντρική Τράπεζα μπορούσε να αγοράζει ή να πουλάει χρυσό αντί Αμερικανικών δολαρίων. Επομένως, το ποσό των δολαρίων σε κυκλοφορία έπρεπε να αντιστοιχεί ανά πάσα στιγμή με το απόθεμα χρυσού της Αμερικανικής Κεντρικής Τράπεζας (Federal Reserve Bank)

Με αυτό τον τρόπο το Αμερικανικό δολάριο κατέστη το παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα, και τα άλλα νομίσματα όφειλαν να διατηρούν την συναλλαγματική τους ισοτιμία εντός του διαστήματος διακύμανσης του \pm ένα τοις εκατό (1%) σε σχέση με την κεντρική τους ισοτιμία με το Αμερικανικό δολάριο, όπως αυτή είχε καθαρισθεί μέσω της σχέσης ανταλλαγής με τον χρυσό. Για να το επιτύχουν έπρεπε να προβαίνουν στην αγορά ή πώληση Αμερικανικών δολαρίων κάθε φορά κατά την οποία η συναλλαγματική ισοτιμία ενός νομίσματος με το Αμερικανικό δολάριο έτεινε να υπερβεί το προκαθορισμένο όριο διακύμανσης.

Το σύστημα αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 1971 όταν η κυβέρνηση του Αμερικανού προέδρου Νίξον, μονομερώς, κατήργησε την σύνδεση του δολαρίου με τον χρυσό, και υποτίμησε το νόμισμα υπό το βάρος των προβλημάτων της χρηματοδότησης του πολέμου στο Βιετνάμ, και του εξωτερικού εμπορικού ελλείμματος των ΗΠΑ.

Τα χαρακτηριστικά του εν λόγω συστήματος ήταν:

1. Συναλλαγματικοί περιορισμοί και έλεγχοι στην κίνηση κεφαλαίων.
2. Πολιτική ελέγχου της εισόδου Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ), ώστε να υπακούουν σε κάποια εθνικά κριτήρια, για παράδειγμα, έπρεπε να δημιουργούν απασχόληση, να υποκαθιστούν εισαγωγές, να δημιουργούν εξαγωγές, να παράγουν ένα συγκεκριμένο ποσοστό εγχώριας προστιθέμενης αξίας στο σύνολο του ακαθάριστου παραγόμενου προϊόντος τους, κλπ. ενώ ολόκληροι οικονομικοί τομείς, όπως π.χ. η κοινή ωφέλεια, οι αεροπορικές μεταφορές, κ.ά. ήταν κλειστοί στο ξένο κεφάλαιο.
3. Επίσης, ευνοούνταν οι ημεδαπές επιχειρήσεις σε σχέση με τις ξένες ή και απαγορεύονταν εντελώς οι ξένες στις περιπτώσεις συγχωνεύσεων και εξαγορών άλλων ημεδαπών επιχειρήσεων σε τομείς που χαρακτηρίζονται κρίσιμοι ή εθνικοί πρωταθλητές.

Η οικονομική πολιτική της Ιαπωνίας ήταν ακόμη περισσότερο περιοριστική, περιορίζοντας τον ξένο ανταγωνισμό στην εγχώρια αγορά, ευνοώντας τις ημεδαπές επιχειρήσεις, και αποθαρρύνοντας την εισροή ΑΞΕ, ιδιαίτερα εκείνες που πραγματοποιούνταν με όχημα πλήρους ιδιοκτησίας θυγατρικές υπέρ των συμφωνιών licensing και των joint ventures.

Οι περιορισμοί στην είσοδο ΑΞΕ εγκαταλείφθηκαν το 1980, αν και παρέμειναν για τους τομείς των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και τον πρωτογενή τομέα. Η Δυτική Γερμανία και οι ΗΠΑ εφάρμοζαν φιλελεύθερη πολιτική ως προς την εισροή ΑΞΕ, αν και οι ΗΠΑ απαγόρευαν σε ομοσπονδιακό επίπεδο την είσοδο ΑΞΕ στους τομείς της ακτοπλοΐας, της ραδιοτηλεόρασης, της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, και των εγχώριων αερομεταφορών, και επιμέρους πολιτείες είχαν επιβάλλει περισσότερους περιορισμούς στους τομείς των τραπεζών και των ασφαλειών.

Ζωτικός και κομβικός παράγοντας του μεταπολεμικού Διεθνούς Οικονομικού Συστήματος, αποτέλεσε η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT)

Το σύστημα των διεθνών εμπορικών ανταλλαγών οικοδομήθηκε πάνω στην Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) που υπογράφηκε το 1947 από είκοσι τρεις (23) χώρες αρχικώς, με στόχο την προοδευτική μείωση των εμποδίων εμπορίου μέσω διαδοχικών γύρων διαπραγματεύσεων. Η GATT βασίσθηκε στην αρχή ότι, εάν τα εμπόδια εμπορίου μειώνονταν προς ένα κράτος εμπορικό εταίρο αυτόματα μειώνονταν και προς όλα τα άλλα κράτη εμπορικούς εταίρους.

Στα πρώτα έτη καταργήθηκαν μια σειρά από δασμοί που απεδείχθησαν λίγο ή καθόλου αποτελεσματικοί ως προς την προστασία της εγχώριας παραγωγής.

Η GATT εξελίχθηκε με γύρους ως εξής:

Ο «γύρος Kennedy» την περίοδο 1963 – 1967 σημείωσε σημαντική πρόοδο μειώνοντας την δασμολογική προστασία των μεταποιημένων προϊόντων σε γενική οριζόντια βάση, των μεταποιημένων προϊόντων και όχι σε σχέση με συγκεκριμένα προϊόντα, όπως ήταν η πρακτική έως τότε.

Ο «γύρος του Τόκυο» που διεξήχθη την περίοδο 1973 – 1979 με συμμετοχή ογδόντα τριών (83) κρατών ως μελών και είκοσι πέντε (25) κρατών ως παρατηρητών μείωσε τους δασμούς κατά είκοσι πέντε με τριάντα τοις εκατό (25%-30%) κατεβάζοντάς

τους στο πέντε με επτά τοις εκατό (5% - 7%) ενώ μια σειρά άλλα προστατευτικά μέτρα σχετικά με τις προμήθειες του δημοσίου, τις επιδοτήσεις, τις άδειες σκοπιμότητας, κλπ. καταργήθηκαν.

Ο «γύρος της Ουρουγουάης» (1986 – 1994, και 125 χώρες) επεξέτεινε την περιοχή των διαπραγματεύσεων και στην διανοητική ιδιοκτησία, όρος που καλύπτει τις πατέντες και τα πνευματικά δικαιώματα μεταξύ άλλων, ώστε να αντιμετωπισθεί η πειρατεία και οι αντιγραφές, σε όσα μεταποιητικά προϊόντα δεν είχαν ως τότε συμπεριληφθεί, όπως τα κλωστοϋφαντουργικά και τα έτοιμα ενδύματα, και στα αγροτικά προϊόντα.

Ο γύρος αυτός κατέληξε στον σχηματισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (World Trade Organization, WTO) ως του διεθνούς θεσμού για την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου, στο οποίο πλέον συμπεριλαμβάνονται πλην των αγαθών και οι υπηρεσίες, τα λεγόμενα tradeables, αλλά και για την επιτήρηση της εφαρμογής των συμφωνιών.

Όσον αφορά το διεθνές εμπόριο, αυτό υπήρξε ο κυριότερος παράγοντας της οικονομικής μεγέθυνσης την περίοδο μέχρι το 1973, αυξάνοντας το μέγεθός του με ρυθμό μεγαλύτερο εκείνου της αύξησης του ακαθαρίστου προϊόντος. Την περίοδο 1953 – 1963 το διεθνές εμπόριο των πρωτογενών προϊόντων αυξήθηκε κατά σαράντα τέσσερα τοις εκατό (44%) και των μεταποιημένων κατά ογδόντα τρία τοις εκατό (83%) σε σχέση με αύξηση είκοσι δυο τοις εκατό (22%) και πενήντα τέσσερα τοις εκατό (54%) του αγροτικού προϊόντος και του προϊόντος της μεταποίησης αντίστοιχα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η κύρια πηγή των εξαγωγών ήταν οι τότε βιομηχανικές χώρες με μερίδιο στις παγκόσμιες εξαγωγές 64,3 τοις εκατό το 1963 και 68,2 τοις εκατό το 1973, ενώ οι ίδιες βιομηχανικές χώρες απορροφούσαν λιγότερο από τα δυο τρίτα (2/3) των παγκόσμιων εισαγωγών (βλέπε Πίνακα 8). Τέλος, τα μεταποιημένα προϊόντα αποτελούσαν την κατηγορία αγαθών με το μεγαλύτερο μερίδιο στο παγκόσμιο σύνολο των εξαγωγών. Το μερίδιο αυτό αυξήθηκε από το σαράντα τρία τοις εκατό (43%) το 1950 στο εξήντα δυο τοις εκατό (62%) το 1973.

Όσον αφορά τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και τις πολυεθνικές επιχειρήσεις αυτές σημείωσαν ταχύτατη ανάπτυξη από την παγίωση του διεθνούς οικονομικού συστήματος και των θεσμών και αρχών του, δηλαδή από το 1950 και μετά. Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960, ο ρυθμός αύξησης των ΑΞΕ ξεπέρασε το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ πολλών εθνικών οικονομιών, ενώ μεταξύ 1967 και 1976 το απόθεμα των ΑΞΕ αυξήθηκε με ρυθμό περίπου ίσο με το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ των αναπτυσσόμενων χωρών. Την δεκαετία του 1980 το

παγκόσμιο απόθεμα των εισροών ΑΞΕ υπέρ-τριπλασιάστηκε σωρευτικά για την ακρίβεια μεγεθύνθηκε 3,3 φορές, ενώ αυτό των εκροών αυξήθηκε τρεισήμισι φορές.

Μετά το 1973 όμως το πετρελαϊκό σοκ αποτελεί το έναυσμα της κρίσης στασιμοπληθωρισμού. Ως αντίδοτο στην κρίση εγκαταλείπονται οι Κεϋνσιανές πολιτικές και η εθνικές και διεθνείς αγορές φιλελευθεροποιούνται και απορρυθμίζονται. Η Οικονομική πολιτική οδηγείται από τις αρχές του “Washington Consensus” και την απελευθέρωση του τραπεζικού τομέα. Το διεθνές νομισματικό σύστημα χαρακτηρίζεται από τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες και την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων, και τις ελεύθερες χρηματαγορές.

2.2.4 Παρουσίαση Καθεστώτων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Κυρκιλής, Πανεπιστημιακές παραδόσεις ΑΔΙΣΠΟ, 2019)

Οι συναλλαγματικές ισοτιμίες αποτελούν κρίσιμο στοιχείο ενός διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η συναλλαγματική ισοτιμία συνδέει την εγχώρια με τη διεθνή οικονομία. Η ανάλυση που ακολουθεί είναι απαιτούμενη για την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας και επίδρασης στις οικονομικές πολιτικές των κρατών.

Εφόσον πρόκειται για μια ανοιχτή οικονομία, το κράτος έχει διεθνείς οικονομικές σχέσεις με άλλα κράτη, μέσω του διεθνούς εμπορίου, της διακίνησης κεφαλαίων και των μεταναστευτικών ροών. Αυτές οι σχέσεις εξυπηρετούνται με συνάλλαγμα, δηλαδή τη μετατροπή του εγχώριου νομίσματος σε κάποιο άλλο νόμισμα. Το εγχώριο νόμισμα δύναται να μετατραπεί σε οποιοδήποτε ξένο νόμισμα και η αξία της νομισματικής μονάδας ενός κράτους προς την αντίστοιχη ενός άλλου ονομάζεται συναλλαγματική ισοτιμία των δύο αυτών νομισμάτων.

Κάθε κεντρική τράπεζα καθορίζει την πολιτική συναλλαγής του εθνικού της νομίσματος καθορίζοντας με αυτό τον τρόπο το καθεστώς συναλλαγματικής ισοτιμίας για το εγχώριο νόμισμα. Τα καθεστώτα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών αποτελούν τους δύο αντιδιαμετρικούς πόλους και ορίζουν την περιοχή μέσα στην οποία υφίστανται ενδιάμεσες επιλογές πολιτικών συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Σε ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, η Κεντρική Τράπεζα παρεμβαίνει για να διατηρήσει σταθερή τη συναλλαγματική ισοτιμία του εγχώριου νομίσματος (fixed exchange rate regime). Το καθεστώς σταθερών ισοτιμιών παρέχει σταθερότητα στις διεθνείς τιμές για τη διεξαγωγή του εμπορίου. Αντίθετα εάν η Κεντρική Τράπεζα δεν

παρεμβαίνει για τον καθορισμό της τιμής του νομίσματος και η συναλλαγματική ισοτιμία καθορίζεται από τις δυνάμεις προσφοράς και ζήτησης στην αγορά συναλλάγματος τότε το συγκεκριμένο νόμισμα βρίσκεται υπό καθεστώς κυμαινόμενης συναλλαγματικής ισοτιμίας (flexible exchange rate regime).

Μία παραλλαγή του καθεστώτος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών είναι η σύνδεση του εγχώριου νομίσματος με ένα σκληρό νόμισμα (ή και με το χρυσό, αν και έχει εκλείψει ως φαινόμενο) και τις μεταβολές που αυτό έχει (Currency peg - «αντιπληθωριστική άγκυρα», π.χ Λέβα-€). Επιτρέπει στους εισαγωγείς και τους εξαγωγείς να ξέρουν επακριβώς την ισοτιμία που περιμένουν και διευκολύνει το εμπόριο. Αυτό με τη σειρά του βοηθά να καμφθεί ο πληθωρισμός και περιορίζει τα επιτόκια, επιτρέποντας έτσι την περαιτέρω αύξηση του εμπορίου.

Ενδιάμεσα στα δύο άκρα επίσης βρίσκεται το καθεστώς των ελεγχόμενα κυμαινόμενων ισοτιμιών (managed floating). Η Κεντρική Τράπεζα παρεμβαίνει και είτε υποτιμά, είτε ανατιμά ελεγχόμενα το νόμισμα. Η ελεγχόμενη υποτίμηση γίνεται με κύριο σκοπό την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και την προστασία από έναν υπερβολικό πληθωρισμό (ο πληθωρισμός είναι ο λόγος της μεταβολής των τιμών προς την αρχική τους τιμή, ήτοι $\Delta P/P$). Η υποτίμηση βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα, γι' αυτό και υιοθετείται, αλλά προκαλεί πληθωριστικές πιέσεις, επομένως μικρότερη του πληθωρισμού υποτίμηση ασκεί μικρότερη πίεση στον πληθωρισμό. Έτσι η τράπεζα προβαίνει σε ποσοστό υποτίμησης μικρότερο από το ποσοστό του πληθωρισμού. Αν πχ ο πληθωρισμός είναι 12%, υποτιμά κατά 8%, προσδοκώντας ότι αρχικά θα προσελκύσει κεφάλαια και κατόπιν θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις βελτίωσης της κατάστασης).

Ένα άλλο ενδιάμεσο καθεστώς τέλος είναι αυτό των συναλλαγματικών ισοτιμιών ζώνης (target zones) όπου η τράπεζα καθορίζει μία κεντρική τιμή καθώς και ένα εύρος διακύμανσης (+/-) γύρω από αυτή. Μέσα στο εύρος αυτό, η μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος είναι αποδεκτή. Όταν όμως αυτή πλησιάσει ένα από τα άκρα, οι νομισματικές αρχές παρεμβαίνουν με την πώληση, ή την αγορά συναλλάγματος ώστε η ισοτιμία να διατηρηθεί στο εύρος γύρω από την κεντρική τιμή. Η παρέμβαση εξαρτάται από τα αποθέματα συναλλάγματος που διαθέτει η κεντρική τράπεζα (πουλά το ξένο νόμισμα για να αγοράσει το δικό της).

Κεφάλαιο 3^ο

3. Κρίσεις και Σύστημα Bretton Woods

3.1 Εισαγωγή

Η καθημερινή εστίαση των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την οικονομική κρίση στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη επισκίασε τις συζητήσεις για τον αντίκτυπο της κρίσης στις φτωχότερες περιοχές του κόσμου όπου εκατομμύρια άνθρωποι ζουν σε καθεστώς εξαθλίωσης που απειλεί την ίδια την επιβίωσή τους. Επιπλέον, μετά την κρίση, και ως αποτέλεσμα των πρόσφατων συναντήσεων των G20, υπήρξε μια άνευ προηγουμένου επέκταση των πόρων και της εξουσίας των οργάνων του Bretton Woods για το ρόλο τους στην προώθηση μιας ατζέντας που ήταν σε μεγάλο βαθμό αντίθετη στις διαδικασίες και την αναζήτηση της ανάπτυξης. Οι χώρες που είχαν ορκιστεί ότι δεν θα ασχοληθούν με το Ταμείο έχουν αντιστρέψει την πορεία τους και επιστρέφουν στην πόρτα του ΔΝΤ που υποστηρίζεται σήμερα από τους G20.

3.2 Ιστορικά Στοιχεία

Ο δανεισμός της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD) και της Διεθνούς Ένωσης Ανάπτυξης το IDA (International Development Association, IDA), αυξήθηκε ραγδαία τη δεκαετία του 1980 και κορυφώθηκε το οικονομικό έτος 1999. Μετά την ασιατική κρίση το 1997, ο δανεισμός της IBRD το 1998 και το 1999 αυξήθηκε δραματικά κατά περίπου 33% και στη συνέχεια μειώθηκε, καθώς οι χώρες, ειδικά εκείνες στο μεσαίο εύρος εισοδημάτων, εξόφλησαν τα δάνεια τους μετά την οικονομική ανάκαμψη. Ο δανεισμός έως το 2008 από την IBRD δεν επέστρεψε ποτέ στα επίπεδα της περιόδου πριν από την κρίση 1992-1997, καθώς οι πλουσιότερες αναπτυσσόμενες χώρες είχαν πρόσβαση σε εναλλακτικές χρηματοοικονομικές πηγές χωρίς την επιβολή νεοφιλελεύθερων όρων. Αυτή η επιλογή δεν ήταν διαθέσιμη για φτωχότερες χώρες. Τα δάνεια της IDA ως μέρος του δανεισμού αυξήθηκαν από περίπου 29% του συνόλου κατά την περίοδο 1992-1997 σε 47% το 2007-8. Όλο και περισσότερο, ο φτωχότερος από τους φτωχούς ήταν αυτός που λάμβανε το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων της Παγκόσμιας Τράπεζας. Για παράδειγμα, το μερίδιο του δανεισμού της IDA προς την

υποσαχάρια Αφρική αυξήθηκε από το 36% το 1997–99 σε 50% το 2008 (Παγκόσμια Τράπεζα, 2000, 2009α). Παρόμοιο φαινόμενο έχει συμβεί με το δανεισμό του ΔΝΤ.

Μεταξύ 1992 και 1997, ο δανεισμός με ευνοϊκούς όρους (προς χώρες με χαμηλό εισόδημα) ως ποσοστό του συνόλου των εκκρεμών πιστώσεων ήταν κατά μέσο όρο 13,6%. Μέχρι το 2007 ο μέσος όρος αυξήθηκε στο 39% του συνόλου. Μετά το 2003, το έτος αιχμής για τα εκκρεμή επίπεδα GRA (general resource account), οι χώρες εξαγόρασαν γρήγορα τα υπόλοιπα GRA τους και έκαναν το καλύτερο δυνατό για να αποφύγουν τυχόν πρόσθετα δάνεια. Και πάλι, οι φτωχές χώρες δεν είχαν την επιλογή. Μετά το 2005, οι μειώσεις των εκκρεμών ευνοϊκών δανείων πραγματοποιήθηκαν μέσω του μηχανισμού MDRI (Multilateral Debt Relief Initiative, Πολυμερής Πρωτοβουλία Ανακούφισης Χρέους)

Η εκκρεμή πίστωση GRA, η οποία πήγε κυρίως σε χώρες μεσαίου εισοδήματος, μειώθηκε κατά 91% έως το 2007, από 65 δισεκατομμύρια SDR σε μόλις 6 δισεκατομμύρια SDR (Special Drawing Right, Ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα). Αυτή η εξέγερση ξεκίνησε το 2005 όταν η Αργεντινή και η Βραζιλία κατήγγειλαν τη νεοφιλελεύθερη ατζέντα του Ταμείου και άρχισαν να αποπληρώνουν δάνεια περίπου 25 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Αυτό ακολουθήθηκε από αποπληρωμές από μεγάλους οφειλέτες, όπως η Ινδονησία, οι Φιλιππίνες, η Σερβία και η Τουρκία. Η άνευ προηγουμένου μείωση της χρήσης πόρων του ΔΝΤ μέσω του GRA, τη κύρια πηγή εσόδων για το Ταμείο, οδήγησε σε απειλή μεγάλων απωλειών και στην ανακοίνωση σχεδίου μείωσης κόστους 100 εκατομμυρίων δολαρίων στο Ταμείο τον Απρίλιο του 2008 (IMF, 2008α).

Η οικονομική κρίση βελτίωσε αξιοσημείωτα την τύχη της Τράπεζας και του Ταμείου και ενδυναμώνει εκ νέου αυτούς τους οργανισμούς. Η Παγκόσμια Τράπεζα έχει αναστηθεί με σημαντική αύξηση του δανεισμού της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης από 13,5 δισεκατομμύρια δολάρια το οικονομικό έτος 2008 σε 32,9 δισεκατομμύρια δολάρια το οικονομικό έτος 2009 - αύξηση 19,4 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Η μεγαλύτερη αύξηση πήγε στις χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, οι οποίες έλαβαν επιπλέον 9,5 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε δάνεια (World Bank, 2009α).

Μεταξύ Σεπτεμβρίου 2008 και Φεβρουαρίου 2010, το Ταμείο ενέκρινε δάνεια ύψους 1111 δισεκατομμυρίων SDR σε 26 χώρες μεσαίου εισοδήματος (IMF, 2010α). Οι εκταμιεύσεις από το GRA αυξήθηκαν από μόλις 1 δισεκατομμύριο SDR το 2007 σε σύνολο 20 δισεκατομμυρίων SDR το 2009. Ορισμένες χώρες συνέχισαν να αντιστέκονται, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας. Στις 26 Ιανουαρίου 2009, το ΔΝΤ ανακοίνωσε με υπερηφάνεια σε δελτίο τύπου ότι «*Η αποστολή και οι αρχές σημείωσαν σημαντική πρόοδο σε ορισμένους βασικούς τομείς*» και ότι θα δοθεί περαιτέρω έμφαση στην «*μεσοπρόθεσμη*

ατζέντα διαρθρωτικών και δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων» (IMF, 2009c). Τον Νοέμβριο του 2008, παρά τα οικονομικά προβλήματα, αντιστέκονταν ανοιχτά στην επιστροφή στο ΔΝΤ για να αποφύγει να δεχθεί αυστηρούς δημοσιονομικούς όρους (Thomas, 2008). Η προηγούμενη δεκαετία σχέσεων με το ΔΝΤ δημιούργησε διαρθρωτικές αδυναμίες. Όπως υποστήριξε ο Τούρκος οικονομολόγος Erinc Yeldan τον Ιούνιο του 2008, τα υψηλά επιτόκια που ενθαρρύνθηκαν από το πρόγραμμα μετά την κρίση του ΔΝΤ προσέλκυσαν βραχυπρόθεσμες ροές κεφαλαίων. Η εκτιμώμενη συναλλαγματική ισοτιμία διευκόλυne τη μεγάλη αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των εισαγωγών, οδηγώντας σε επέκταση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών στο 7,5% έως το 2008 και αύξηση των ποσοστών ανεργίας σε διψήφια ψηφία. Η λιτότητα του παρελθόντος που επιβλήθηκε από το ΔΝΤ μείωσε τις κυβερνητικές δαπάνες και οδήγησε σε σοβαρή συρρίκνωση στις υποδομές εκπαίδευσης και υγείας.

Κατά πολλούς τρόπους, η κατάσταση της Τουρκίας είναι παρόμοια με εκείνη πολλών άλλων χωρών. Η προσαρμογή της Τουρκίας μετά την κρίση υπό τη διακυβέρνηση του κόμματος AKP ακολουθεί τα βήματα πολλών αναπτυσσόμενων χωρών που εξαρτώνται από το ξένο κεφάλαιο και έχουν την υποχρέωση να υιοθετήσουν ή να διατηρήσουν πολιτικές συστολής προκειμένου να διασφαλίσουν την «εμπιστοσύνη των επενδυτών» και τη «διεθνή πιστοληπτική ικανότητα». Περιορίζονται σε έναν ισορροπημένο προϋπολογισμό, παγιωμένες δημοσιονομικές δαπάνες και μια σχετικά συρρικνωτική νομισματική πολιτική με εκ των προτέρων δέσμευση για υψηλά πραγματικά επιτόκια (Yeldan, 2008)

Λαμβάνοντας υπόψη την ευθραυστότητα της οικονομίας και το σκοτεινό εξωτερικό περιβάλλον, ο Yeldan προέβλεψε ότι η μελλοντική σταθερότητα της Τουρκίας θα είναι «*πιο δαπανηρή και δύσκολη*».

3.3 Πολιτικές τραπεζών και κεφαλαίων και ο αντίκτυπός τους

Η απεικόνιση του Yeldan για τυπικές πολιτικές του ΔΝΤ είναι αρκετά ακριβής και δεόντως αποδεκτές για το Ταμείο. Στο ενημερωτικό δελτίο του ΔΝΤ για την «*Κρίση και το δανεισμό από το ΔΝΤ*» το Νοέμβριο του 2008 (ΔΝΤ, 2008β), υποστηρίζεται ότι «*οι εγχώριες πηγές*» οικονομικών κρίσεων μπορούν να προέλθουν μόνο από «*υπερβολική νομισματική δημιουργία, μη βιώσιμα δημοσιονομικά ελλείμματα, ένα υπερτιμημένο εγχώριο νόμισμα, πολιτική αστάθεια και φυσικές καταστροφές*». Δεν αναφέρεται τίποτα για τη συμπεριφορά οποιωνδήποτε εγχώριων ιδιωτικών φορέων.

Η εστίαση σε αυτές τις εγχώριες αιτίες κρίσεων προκύπτει σε μεγάλο βαθμό λόγω των θεωρητικών θεμάτων της προσέγγισης του ΔΝΤ που βασίζεται στο μοντέλο Polak (Polak, 1957). Η προσέγγιση βασίζεται σε μια μονεταριστική συνταγή που συνδέει την πιστωτική ανάπτυξη με το ισοζύγιο πληρωμών και προκύπτει από τον κόσμο των σταθερών ανταλλαγών της εποχής του Bretton Woods. Όπως και οι μονεταριστές, αναλαμβάνει την πλήρη χρήση πόρων. Υπάρχουν δύο βασικά μέρη του μοντέλου: προσφορά χρήματος και σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η προσφορά χρήματος ορίζεται ως η εγχώρια πίστωση στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα συν τα νομισματικά αποθεματικά μιας χώρας. Οι αλλαγές στα αποθεματικά συνδέονται με το ισοζύγιο συναλλαγών αγαθών και υπηρεσιών της χώρας και τις συναφείς συναλλαγματικές ροές. Σύμφωνα με το μοντέλο, η ζήτηση χρήματος συμβαίνει μόνο για χρήση σε συναλλαγές και όχι για άλλους λόγους. Δεδομένου ότι η προσφορά και η ζήτηση για χρήματα υποτίθεται ότι είναι σε ισορροπία, οποιαδήποτε αύξηση του κρατικού δανεισμού θα οδηγούσε σε αύξηση των τιμών και του ονομαστικού εισοδήματος, γεγονός που με τη σειρά του θα αύξανε τη ζήτηση για εισαγωγές. Αυτό θα συνέβαινε δεδομένου ότι ο κρατικός δανεισμός είναι ουσιαστικά μια αύξηση της προσφοράς χρήματος, η οποία πρέπει να αντιμετωπιστεί με την αύξηση της ζήτησης χρήματος, προκειμένου να διατηρηθεί η ισορροπία.

Η ονομαστική αύξηση των εσόδων θα οδηγούσε σε αύξηση των εισαγωγών, διότι το επίπεδο της εγχώριας παραγωγής αγαθών δεν θα άλλαζε. Οι εισαγωγές θα προκαλούσαν την επιδείνωση των εμπορικών όρων, καθώς η χώρα θα πλησίαζε πλέον το εμπορικό έλλειμμα. Ομοίως, τα αποθεματικά θα μειωνόταν, καθώς η κεντρική τράπεζα της χώρας θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει τα αποθεματικά της για να αγοράσει επιπλέον εγχώριο νόμισμα για να διατηρήσει τη σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία. Η επακόλουθη μείωση των αποθεμάτων θα αντισταθμίσει τελικά την αύξηση της προσφοράς χρήματος. Ωστόσο, μια χώρα σε αυτήν την κατάσταση θα μείνει με υψηλότερες τιμές, επιδεινούμενο ισοζύγιο πληρωμών και μειωμένα αποθέματα. Τα χαμηλότερα αποθεματικά θα ενθάρρυναν την κερδοσκοπία έναντι του νομίσματος και έτσι θα απειλούσαν τη σταθερότητα της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας της χώρας. Σε αντάλλαγμα για την πρόσβαση σε δάνεια του ΔΝΤ, οι χώρες αναμένεται να επιτύχουν οικονομικούς στόχους με στόχο τη βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, τη μείωση των τιμών, την αύξηση των αποθεματικών και, συνεπώς, τη διατήρηση της ακεραιότητας του συστήματος σταθερών συναλλαγών. Είτε τα αίτια των κρίσεων ήταν εγχώρια είτε εξωτερικά, το μοντέλο υπαγόρευσε τη λιτότητα μέσω συστολών εγχώριων δαπανών, η οποία θα επιτευχθεί με τη μείωση του προϋπολογισμού και τις μειώσεις των πιστώσεων.

Ο πραγματικός κόσμος των αναπτυσσόμενων χωρών καταγράφει υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η χρήση ενός τέτοιου μοντέλου, το οποίο θεωρείται δεδομένο ότι όλοι οι πόροι, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας, χρησιμοποιούνται πλήρως, είναι ελαφρώς προβληματική. Υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία που εξετάζει τις συνέπειες των δανείων του ΔΝΤ και των συναφών προϋποθέσεων στους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς δείκτες. Φαίνεται ότι υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι οι μεταρρυθμίσεις αυξάνουν την ανεργία και τα ποσοστά φτώχειας, επιδεινώνουν την ισότητα των εισοδημάτων και μειώνουν τις κοινωνικές υπηρεσίες (Kurtz, 2004; Stallings and Peres, 2000; Crisp and Kelly 1999; Garuda, 2000; και Vreeland 2003). Ο αντίκτυπος στην πολιτική σταθερότητα και τη δημοκρατία είναι επίσης σημαντικός. Ο Brown (2009) εξέτασε τον αντίκτυπο των δανείων του ΔΝΤ σε 23 χώρες της Λατινικής Αμερικής μεταξύ 1998 και 2003 σε δημοκρατικές μεταβλητές όπως οι πολιτικές ελευθερίες και διαπιστώνει ότι τα επίπεδα δημοκρατίας μειώνονται με τον χρόνο και τον αριθμό και τους τύπους των προϋποθέσεων. Αναμφισβήτητα, ο κύριος στόχος του ΔΝΤ είναι η βελτίωση ενός στενού συνόλου οικονομικών δεικτών.

Το Bird (2001) συνοψίζει την εμπειρική εργασία από το 1978 έως το 2000 σχετικά με τις οικονομικές διαστάσεις (χρησιμοποιώντας μια ποικιλία μεθοδολογιών), συμπεριλαμβανομένης της επίδρασης στο ισοζύγιο πληρωμών, τους τρέχοντες λογαριασμούς, τον πληθωρισμό και την οικονομική ανάπτυξη. Βρίσκει μια μικτή εικόνα για το ισοζύγιο πληρωμών και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ουδέτερη ή επιδείνωση του πληθωρισμού και μια μικτή εικόνα για την οικονομική ανάπτυξη. Σε ορισμένες περιπτώσεις, (Killick, 1995), τα αποτελέσματα είναι μάλλον εκπληκτικά ενόψει δεδομένων που δείχνουν σαφή μείωση των επιπέδων επενδύσεων. Συνολικά, προτείνει ότι μια εξήγηση για τα διαφοροποιημένα αποτελέσματα μπορεί να είναι ότι οι χώρες δεν εφαρμόζουν πλήρως τα προγράμματα. Ωστόσο, άλλοι συγγραφείς έχουν δοκιμάσει εάν η πλήρης συμμόρφωση και η εφαρμογή κάνουν τη διαφορά. Ο Dreher (2006) χρησιμοποιεί δεδομένα από 98 χώρες κατά την περίοδο 1978–2000 για να εξετάσει τον αντίκτυπο των προγραμμάτων του ΔΝΤ στην οικονομική ανάπτυξη. Διαπιστώνει ότι η οικονομική ανάπτυξη μειώνεται κατά περίπου 1,7% ετησίως μέσα στα πρώτα πέντε χρόνια ενός προγράμματος. Υπάρχει μικρή διαφορά με την πλήρη συμμόρφωση με τις μέσες μειώσεις περίπου 1,6% ετησίως. Πιο πρόσφατες εμπειρικές μελέτες έχουν καταδείξει τον αρνητικό αντίκτυπο των προϋποθέσεων του ΔΝΤ στην οικονομική ανάπτυξη (Przeworski and Vreeland, 2000; Barro and Lee, 2002 και Vreeland 2003).

Στην περίπτωση της κρίσης της Ασίας, η επιβολή λιτότητας στις κυβερνήσεις με μεγάλο βαθμό ισορροπημένων προϋπολογισμών και αυστηρό έλεγχο της προσφοράς χρήματος βοήθησαν στη μετατροπή πανικού από τις κερδοσκοπικές τάσεις του ιδιωτικού τομέα σε καταστροφή. Σε μια πρόσφατη συνέντευξη στην κινεζική *Daily Wing* ο Thye Woo του Ινστιτούτου Brookings συνοψισε τα συναισθήματα στην Ανατολική Ασία:

«Οι ασιατικές χώρες, ειδικά εκείνες της Ανατολικής Ασίας, έχουν βαθιά δυσπιστία για το Ταμείο, δεδομένου του «κακού ιστορικού» του κατά τη διάρκεια της ασιατικής χρηματοπιστωτικής κρίσης του 1997 και «χωρίς απόδειξη» ότι έχει βελτιώσει τις ικανότητές του με τα χρόνια... προς το παρόν καμιά κυβέρνηση της Ινδονησίας και της Νότιας Κορέας δε θα μπορούσε να πάει στο ΔΝΤ και να περιμένει να επιβιώσει» (China Daily, 2008).

Η Νότια Κορέα, για παράδειγμα, η οποία ήθελε απεγνωσμένα να αποφύγει τη μετάβαση στο ΔΝΤ, είχε διασωθεί τον Οκτώβριο του 2008 με συμφωνία ανταλλαγής 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων με την Fed των ΗΠΑ. Άλλοι στενοί σύμμαχοι, όπως η Σιγκαπούρη, η Βραζιλία και το Μεξικό, έλαβαν την ίδια συμφωνία (Merco Press, 2008).

3.3.1 Η Παγκόσμια Τράπεζα

Τις τελευταίες δεκαετίες, η Παγκόσμια Τράπεζα είχε ένα συνδυασμό ενίσχυσης έργων και προγραμμάτων. Το τελευταίο έγινε πιο σημαντικό αφού η Τράπεζα δεσμεύτηκε σε μια ατζέντα επικεντρωμένη στον νεοφιλελευθερισμό καθώς συνεργάστηκε στενότερα με το ΔΝΤ τη δεκαετία του 1980. Η Τράπεζα επέκτεινε τα προγράμματά της με την πάροδο του χρόνου για να ενσωματώσει μια σειρά από νέες συνθήκες που σχετίζονται με τα προγράμματά του, συμπεριλαμβανομένης της διακυβέρνησης. Ο Stein (2008) εξέτασε τη βιβλιογραφία για τον αντίκτυπο των δανείων διαρθρωτικής προσαρμογής στην Αφρική χρησιμοποιώντας μια ποικιλία διαφορετικών τεχνικών. Βρήκε λίγα συνεπή στοιχεία ότι οι οικονομίες έχουν βελτιωθεί από τον δανεισμό της Παγκόσμιας Τράπεζας και σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία ότι οι συνθήκες χειροτερεύουν στην εποχή προσαρμογής.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, το Ινστιτούτο της Παγκόσμιας Τράπεζας και το Τμήμα Έρευνας της Παγκόσμιας Τράπεζας ξεκίνησαν ένα ερευνητικό πρόγραμμα σχετικά με τους δείκτες διακυβέρνησης και τον οικονομικό τους αντίκτυπο. Η προσπάθεια είχε ως στόχο να αποδείξει εκ των υστέρων τον θετικό αντίκτυπο της διακυβέρνησης στην οικονομική ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, οι βελτιώσεις στους δείκτες διακυβέρνησης έχουν θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη. Η επιχείρηση ήταν λίγο περίεργη αφού η διακυβέρνηση είχε ήδη τεθεί σε λειτουργία για αρκετά χρόνια. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ασυνήθιστο στην ιστορία της

Τράπεζας που συχνά χρησιμοποιούσε εμπειρικά στοιχε ως άσκηση επαλήθευσης παρά ως μηχανισμό χάραξης πολιτικής (Stein, 2008). Ακόμη και με όλες τις διακυμάνσεις με την πάροδο του χρόνου, η αιτιώδης σχέση μεταξύ καλύτερης διακυβέρνησης και οικονομικής ανάπτυξης δεν έχει αποδειχθεί.

Έχει υποτεθεί ότι χώρες που έχουν καλή οικονομική απόδοση θεωρείται ότι έχουν καλύτερη διακυβέρνηση. Με άλλα λόγια, οι πλούσιες χώρες έχουν καλύτερα αποτελέσματα ακριβώς επειδή είναι πλούσιες. Στην πραγματικότητα, μια μελέτη των Kurtz και Shrank (2007) βρίσκουν έναν ισχυρό σύνδεσμο στις οικονομετρικές δοκιμές τους μεταξύ προηγούμενων υψηλών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης και αποτελεσματικότητας της κυβέρνησης. Αυτό εγείρει ολόκληρο το ζήτημα της κατεύθυνσης της αιτιότητας. Οι Kaufmann et al. (2005) βρήκαν θετικές σχέσεις μεταξύ των δεικτών διακυβέρνησής και της οικονομικής ανάπτυξης. Ο Khan (2007) αμφισβητεί τα αποτελέσματα τα οποία, υποστηρίζει, είναι σημαντικά αλλά αδύναμα. Χρησιμοποιώντας ένα τυπικό διάγραμμα διασποράς δείχνει σαφώς ότι μια θετική σχέση είναι συντριπτική μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών και υποστηρίζει ότι εάν αφαιρέσουμε τις ανεπτυγμένες χώρες, η σχέση εξαφανίζεται. Δείχνει επίσης την πιθανή αντίθετη κατεύθυνση της αιτιώδους συνάφειας - δηλαδή, η υψηλότερη ανάπτυξη και το εισόδημα οδηγούν σε καλύτερη διακυβέρνηση. Επιπλέον, για τις αναπτυσσόμενες χώρες, τα έθνη με παρόμοιους δείκτες διακυβέρνησης κατανέμονται εξίσου μεταξύ εκείνων με δείκτες άνω του μέσου όρου (χώρες σύγκλισης) και εκείνων με δείκτες κάτω του μέσου όρου (αποκλίνουσες χώρες), γεγονός που υποδηλώνει ότι η αιτία της οικονομικής ανάπτυξης είναι κάτι διαφορετικό από τη διακυβέρνηση.

3.4 Οι G20 και η «ανάσταση» του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας

Οι συναντήσεις των G20 τον Απρίλιο και τον Σεπτέμβριο του 2009 έθεσαν το ΔΝΤ σε πρωτοφανή ύψη. Μεταξύ άλλων, το Ταμείο έλαβε την εξουσία να τριπλασιάσει τη δανειοδοτική του ικανότητα στα 750 δισεκατομμύρια δολάρια και να επεκτείνει την κατανομή του SDR κατά επιπλέον 250 δισεκατομμύρια δολάρια. Η επέκταση θα γίνει μέσω των *Νέων Διακανονισμών προς Δανεισμό* (New Arrangements to Borrow, NAB), όπου τα κεφάλαια θα προέρχονταν από τις χώρες των G20 χωρίς καμία αλλαγή στην υπάρχουσα δομή ψηφοφορίας του Ταμείου. Αυτό είναι μάλλον αντίθετο με την κοινή δήλωση των υπουργών οικονομικών της Βραζιλίας, της Ρωσίας, της Κίνας και της Ινδίας κατά τη συνάντηση των υπουργών οικονομικών των G20 στα μέσα Μαρτίου του 2009, ότι η συμφωνία δανεισμού έπρεπε να είναι «προσωρινή γέφυρα για μόνιμη αύξηση των ποσοστώσεων» που θα σήμαινε

τη μείωση του κυρίαρχου μεριδίου ψήφου των πλουσιότερων χωρών. Τα SDR θα έπρεπε να κατανέμονται με βάση το τρέχον σύστημα ποσοτώσεων που σημαίνει ότι τα δύο τρίτα του συνόλου θα πηγαίνουν στις πλούσιες χώρες του κόσμου. Μέχρι τη συνάντηση του Σεπτεμβρίου, οι G20 ανακοίνωσαν ότι είχαν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις τους ύψους 500 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε νέα κεφάλαια στο πλαίσιο του NAB (G20, 2009). Από τον Απρίλιο του 2010, η Ιαπωνία είχε διαθέσει 100 δισεκατομμύρια δολάρια, Ευρωπαϊκή Ένωση 178 δισεκατομμύρια δολάρια, Νορβηγία 4,5 δισεκατομμύρια δολάρια, ο Καναδάς 10 δισεκατομμύρια δολάρια, η Ελβετία, 10 δισεκατομμύρια δολάρια, οι ΗΠΑ 100 δισεκατομμύρια δολάρια, η Κορέα 10 δισεκατομμύρια δολάρια, η Αυστραλία 5,7 δισεκατομμύρια δολάρια, η Ρωσία 10 δισεκατομμύρια δολάρια, η Κίνα 50 δισεκατομμύρια δολάρια, η Βραζιλία 10 δισεκατομμύρια δολάρια, η Ινδία 10 δισεκατομμύρια δολάρια, η Σιγκαπούρη 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια και η Χιλή 1,6 δισεκατομμύρια δολάρια (ΔΝΤ, 2010g).

Η επέκταση των SDR έρχεται μετά την έκκληση της Κίνας και άλλων να δημιουργήσουν ένα νέο παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα απαλλαγμένο από τα βάρη ενός ενιαίου εθνικού νομίσματος και τις επιταγές της εσωτερικής πολιτικής και οικονομικής επιρροής. Η ομιλία του Zhou March κάνει ρητή αναφορά ώστε τα SDR να εκπληρώσουν αυτόν τον ρόλο. Θα υπερέβαιναν τον τρέχοντα λογιστικό τους ρόλο στο Ταμείο για να γίνουν ένα ευρέως αποδεκτό μέσο πληρωμής στο διεθνές εμπόριο και σε άλλους τύπους χρηματοοικονομικών συναλλαγών (Zhou, 2009). Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία αναγνώριση των προβλημάτων αυτής της προσέγγισης, δεδομένης της τρέχουσας διακυβέρνησης του ΔΝΤ, του ηγεμονικού ρόλου των ΗΠΑ στο Ταμείο με τη δύναμη του βέτο που διαθέτει, ούτε του πολύ προβληματικού μοντέλου πολιτικής του Ταμείου, το οποίο θα διατηρηθεί και θα επεκταθεί από αυτό τον ισχυρό νέο ρόλο.

Η συνάντηση των G20 το Σεπτέμβριο του 2009 έδωσε επίσης άνευ προηγουμένου εξουσία στο ΔΝΤ να συμβουλεύει τότε να αντιστρέψει τη δημοσιονομική επέκταση, να αναλύει πώς ο χρηματοπιστωτικός τομέας μπορεί να συμβάλει στο βάρος της παρέμβασης στα χρηματοπιστωτικά συστήματα, να παρακολουθεί την παγκόσμια οικονομία και να υποβάλλει έκθεση σχετικά με τις προσπάθειες συντονισμού της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας στο νέο πλαίσιο για μια ισχυρή, βιώσιμη και ισορροπημένη ανάπτυξη. Το τελευταίο περιλαμβάνει μια αξιολόγηση μεμονωμένων χωρών των G20 για την αξιολόγηση της συνοχής με μια ισορροπημένη πορεία για την παγκόσμια οικονομία.

Η Παγκόσμια Τράπεζα προσπάθησε επίσης να χρησιμοποιήσει τους G20 για να αξιοποιήσει νέους πόρους και να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής και τη σημασία της. Οι G20 ζήτησαν επίσης από την Τράπεζα να αυξήσει τα όρια δανεισμού σε μεγάλες χώρες και να

διαθέσει περισσότερα κεφάλαια σε χώρες χαμηλού εισοδήματος με τιμές αγοράς, αλλά μόνο σε εκείνες με «βιώσιμες θέσεις χρέους και υγιείς πολιτικές». Η χρηματοδότηση των νέων κεφαλαίων δεν θα πραγματοποιηθεί μέσω της διαδικασίας των G20 αλλά μέσω μεμονωμένων διμερών πηγών (G20, 2009).

Ακολουθώντας τις συστάσεις των G20 το Σεπτέμβριο του 2009, κατά την εαρινή συνεδρίαση της Τράπεζας και του Ταμείου τον Απρίλιο του 2010, η κεφαλαιακή βάση IBRD της Παγκόσμιας Τράπεζας επεκτάθηκε δραματικά για πρώτη φορά τα τελευταία 20 χρόνια κατά 86 δισεκατομμύρια δολάρια, σε συνδυασμό με μετατόπιση του 3,13% της δύναμη ψήφου σε αναπτυσσόμενες και μεταβατικές οικονομίες. Το IFC (International Finance Corporation) έλαβε επίσης επιπλέον 200 εκατομμύρια δολάρια. Οι μεγαλύτεροι αποδέκτες της αλλαγής ψηφοφορίας της IBRD ήταν μέλη της G20, συμπεριλαμβανομένων της Κίνας (1,64), της Νότιας Κορέας (.58), της Τουρκίας (.55) και του Μεξικού (.5). Το μεγαλύτερο μέρος της απώλειας ψήφου προέρχεται από χώρες όπως η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία.

Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η δύναμη βέτο των ΗΠΑ παραμένει πολύ πάνω από το όριο του 15% (15,85 τοις εκατό) (World Bank, 2010a,b). Ενώ η Παγκόσμια Τράπεζα ισχυρίζεται τώρα ότι το μερίδιο των αναπτυσσόμενων χωρών έχει μειωθεί στο 53% των ψήφων του IBRD, αυτό επιτεύχθηκε χρησιμοποιώντας ένα μάλλον ύποπτο σύστημα ταξινόμησης. Το πραγματικό σύνολο είναι ακόμη κοντά στο 61% χρησιμοποιώντας την κατηγορία «υψηλού εισοδήματος» του ΔΝΤ (Bretton Woods Project, 2010)

Η Παγκόσμια Τράπεζα ισχυρίζεται ότι, στο πλαίσιο της εντολής για μεταρρύθμιση μετά την κρίση, θα «ακονίσει το στρατηγικό προσανατολισμό» υπογραμμίζοντας: (1) Τη στόχευση των φτωχών και των ευάλωτων..., (2) Τη δημιουργία ευκαιριών για ανάπτυξη με ιδιαίτερη έμφαση στη γεωργία και τις υποδομές, (3) Τη προώθηση της παγκόσμιας συλλογικής δράσης σε ζητήματα από την κλιματική αλλαγή και το εμπόριο στη γεωργία, την επισιτιστική ασφάλεια, την ενέργεια, το νερό και την υγεία, (4) Την ενίσχυση των προσπάθειών διακυβέρνησης και καταπολέμησης της διαφθοράς, και (5) Την προετοιμασία για κρίσεις (World Bank, 2010a).

Ουσιαστικά, η Τράπεζα σκοπεύει να επεκτείνει την αρμοδιότητά της σε ορισμένους τομείς, ενώ συνεχίζει να επικεντρώνεται σε πολλά από τα ίδια θέματα, χωρίς συζήτηση για την αλλαγή των στρατηγικών που έχει ακολουθήσει τα τελευταία χρόνια με τέτοια προβληματικά αποτελέσματα.

3.5 Προ- κυκλικές πολιτικές έναντι αντί-κυκλικών πολιτικών

Όλο και περισσότερο, το Ταμείο υποστηρίζει ότι πήρε μια νέα κατεύθυνση και τώρα θα υποστηρίξει την αύξηση των δημοσιονομικών δαπανών για την αντιμετώπιση της τρέχουσας κρίσης. Αυτό είναι αρκετά σαφές σε ένα ευρέως αναφερόμενο έγγραφο του ΔΝΤ από τους Antonio Spilimbergo, Steve Symansky, Olivier Blanchard και Carlo Cottarelli. Υποστηρίζουν ότι η οικονομική ύφεση οφείλεται τόσο στην οικονομική κρίση όσο και στην κατάρρευση της συνολικής ζήτησης. Το τελευταίο αγνοείται συχνά από το Ταμείο. Επιπλέον, δείχνει ότι οι συνήθεις επιλογές για την αντιμετώπιση της συνολικής ζήτησης μέσω υποτιμήσεων και την τόνωση των εξαγωγών μέσω νομισματικής πολιτικής, δεν είναι διαθέσιμες. Το πρώτο επειδή είναι παγκόσμιο φαινόμενο και θα οδηγήσει μόνο σε ανταγωνιστικές υποτιμήσεις και το δεύτερο επειδή έχει ήδη χρησιμοποιηθεί πλήρως σε πολλές χώρες ή επειδή οι χρηματοοικονομικοί τομείς έχουν γίνει πολύ δυσλειτουργικοί για να λειτουργήσει. Στη συνέχεια, οι συγγραφείς δηλώνουν ότι υπό αυτές τις συνθήκες, ο Διευθύνων Σύμβουλος του ΔΝΤ ζήτησε μια σημαντική δημοσιονομική απόκριση σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ακριβές μέγεθος της θα πρέπει να εξαρτάται από την έκταση της αναμενόμενης μείωσης της ζήτησης του ιδιωτικού τομέα και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να επανεξεταστεί υπό το φως των εξελίξεων... (Spilimbergo et al., 2008)

Ωστόσο, οι συγγραφείς προσθέτουν μια σημαντική προειδοποίηση: ενώ μπορεί να χρειαστεί δημοσιονομική απάντηση σε πολλές χώρες, δεν έχουν όλες οι χώρες επαρκή δημοσιονομικό χώρο για να την εφαρμόσουν, καθώς οι επεκτατικές δημοσιονομικές δράσεις ενδέχεται να απειλήσουν τη βιωσιμότητα των δημοσιονομικών οικονομικών. Συγκεκριμένα, πολλές χώρες χαμηλού εισοδήματος και αναδυόμενων αγορών... αντιμετωπίζουν πρόσθετους περιορισμούς, όπως οι μεταβλητές ροές κεφαλαίων, οι υψηλές δημόσιες και ξένες χώρες χρέος και ασφάλιστρα μεγάλου κινδύνου.

Τα προσόντα γίνονται ακόμη πιο ξεκάθαρα σε μια συνέντευξη από τους Blanchard και Cottarelli στο περιοδικό IMF Survey στις 29 Δεκεμβρίου 2008: *Σε κανονικές περιόδους, το Ταμείο συνιστά πράγματι σε πολλές χώρες να μειώσουν το έλλειμμα του προϋπολογισμού τους και το δημόσιο χρέος τους. Αλλά αυτές δεν είναι φυσιολογικές στιγμές και η ισορροπία των κινδύνων σήμερα είναι πολύ διαφορετική... Ωστόσο, είναι κρίσιμο ότι αυτό το δημοσιονομικό κίνητρο δεν θεωρείται από τις αγορές ως υπονόμηση της μεσοπρόθεσμης δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Αυτό θα ήταν αντιπαραγωγικό, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων του στη ζήτηση σήμερα. Πράγματι, έχουμε πει ότι δεν μπορούν όλες οι χώρες να έχουν οικονομική επέκταση (IMF, 2008c).*

Στην επιφάνεια, η δήλωση φαίνεται να δικαιολογεί το διπλό επίπεδο βάσει του οποίου οι κυβερνήσεις στις προηγμένες ανεπτυγμένες χώρες μπορούν να παρέμβουν για να αντιμετωπίσουν την ανεργία και τις απειλές για το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες αναγκάζονται να επικεντρωθούν στην λιτότητα και τη μακροσταθεροποίηση έτσι ώστε ζουν με τα μέσα που διαθέτουν, τα οποία συχνά συρρικνώνονται όταν οι αξιωματούχοι του Ταμείου επισκέπτονται τις πρωτεύουσες τους...

Επιπλέον, ο χρόνος που έγινε αυτή η δήλωση είχε έντονα πολιτική μυρωδιά. Μόλις τον Οκτώβριο του 2008, η κριτική για το ΔΝΤ σε μια μελέτη που δημοσιεύθηκε στο World Economic Outlook ήταν χλιαρή, υποδεικνύοντας ότι η δημοσιονομική πολιτική του μπορεί να έχει *«μέτρια θετική επίδραση στην αύξηση της παραγωγής στις προηγμένες οικονομίες»* αλλά *«η αύξηση του επιτοκίου στα ασφάλιστρα κινδύνου... καθιστούν τους δημοσιονομικούς πολλαπλασιαστές αρνητικούς, υποδηλώνοντας ότι η δημοσιονομική πολιτική κάνει περισσότερο κακό παρά καλό»* όταν εφαρμόζεται σε αναδυόμενες αγορές (IMF, 2008d, p. 158).

Την ίδια στιγμή που το ΔΝΤ έδειχνε την ευελιξία του, οι New York Times δημοσιεύαν άρθρα σχετικά με τα «δρακόντεια μέτρα» που επιβάλλονται σε χώρες όπως η Λετονία. Οι προϋποθέσεις περιελάμβαναν μια τεράστια μείωση 25% των μισθών του δημόσιου τομέα το 2009 και μια τεράστια μείωση του ελλείμματος από το 12% στο 5% του ΑΕΠ, το ένα τρίτο από τις φορολογικές αυξήσεις (ΦΠΑ και ειδικό φόρο κατανάλωσης) και τα δύο τρίτα από τη γενική μείωση 25% των πραγματικών κυβερνητικών δαπανών. Τα διατραπεζικά spread σε σύγκριση με το ευρωπαϊκό διατραπεζικό επιτόκιο αγοράς αυξήθηκαν από αρνητικές τιμές τον Οκτώβριο του 2008 σε πάνω από 12% τον Δεκέμβριο του 2008, έχοντας αρνητική, μειωτική επίδραση στα επίπεδα των επενδύσεων που μειώθηκαν το 2008 κατά 10% (IMF, 2009a).

Μέχρι το τέλος του 2009, η κατάσταση είχε επιδεινωθεί περαιτέρω με μείωση του ΑΕΠ κατά 25%. Η ανεργία αυξήθηκε στο 22%. Η κατάσταση επιδεινώθηκε από το υψηλό επίπεδο δανείων σε ξένο νόμισμα (εκτιμάται στο 89% του συνόλου) με ανησυχίες ότι εάν η χώρα προσπαθήσει να τονώσει την οικονομία της με υποτίμηση, θα οδηγηθεί σε τεράστια αύξηση των πτωχεύσεων. Ως αποτέλεσμα, η έμφαση του ΔΝΤ είναι να προσπαθήσει να ενθαρρύνει τη διεθνή ανταγωνιστικότητα μέσω των εσωτερικών αποπληθωριστικών πιέσεων και να οδηγήσει σε μια τρομερή κατάρρευση του βιοτικού επιπέδου (Weisbrot και Ray, 2010).

Υπήρξαν επίσης ισχυρισμοί από το ΔΝΤ ότι έχει προσαρμόσει τη στάση λιτότητας του έναντι των φτωχών αφρικανικών χωρών. Στην έκθεση *«Report on Fiscal Policy in SSA»* του ΔΝΤ για τις υποσαχάριες χώρες που δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 2009 (IMF, 2009e), υποστηρίζεται :

«Οι χώρες θα πρέπει να σταθμίσουν τις επιλογές τους για τις αποκρίσεις της δημοσιονομικής πολιτικής. Οι χώρες με κενά στην παραγωγή, βιώσιμο χρέος και επιλογές χρηματοδότησης έχουν περιθώρια να εφαρμόσουν επεκτατικές πολιτικές, αφήνοντας τους αυτόματους σταθεροποιητές να λειτουργούν, προσαρμογή των μειώσεων στα έσοδα που σχετίζονται με τα εμπορεύματα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, εφαρμογή διακριτικής φορολογικής ώθησης... Σε όλες τις περιπτώσεις, οι χώρες πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στην επέκταση των δικτύων κοινωνικής ασφάλισης, όπως απαιτείται, για να μετριαστεί ο αντίκτυπος της κρίσης στους φτωχούς... οι χώρες SSA, ιδίως εκείνες στις οποίες ο πληθωρισμός έχει μια μειωτική πορεία, υπάρχει περιθώριο και χώρος για μια πιο αντικυκλική νομισματική πολιτική».

Στη πραγματικότητα τον Σεπτέμβριο του 2008, το ΔΝΤ ενέκρινε μια διαδικασία Exogenous Shock Facility (ESF) για χώρες χαμηλού εισοδήματος για να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση. Μεταξύ Δεκεμβρίου 2008 και Αυγούστου 2009 εγκρίθηκαν έξι - Μαλάουι, Δημοκρατία της Κιργιζίας, Σενεγάλη, Μοζαμβίκη, Τανζανία και Αιθιοπία. Τον Δεκέμβριο του 2008, το ΔΝΤ ενέκρινε το πρώτο δάνειο Shock Facility στο Μαλάουι. Το Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοοικονομικών Πολιτικών καθορίζει τη συνήθη τυποποιημένη σειρά προσαρμογών, συμπεριλαμβανομένης της συρρίκνωσης της νομισματικής επέκτασης σε επίπεδα κάτω από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, των δημοσιονομικών περιορισμών, της κίνησης προς ενοποιημένες και κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες, μείωση του πληθωρισμού σε επίπεδα κάτω του 5%, βελτιώσεις στη διακυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένης της αναβάθμισης του επεμβατικού συστήματος δημόσιων οικονομικών και οικονομικής διαχείρισης που επιτρέπει στους δανειστές να παρακολουθούν τις δαπάνες και τις μεγάλες αυξήσεις των επιτοκίων (IMF, 2009b). Το μνημόνιο αναφέρει : *«Οι αρχές έχουν δεσμευτεί σε ένα πλαίσιο που θα διατηρήσει τη μακροοικονομική σταθερότητα... Για το σκοπό αυτό, έχουν ενισχύσει τη νομισματική πολιτική που οδήγησε σε σημαντική αύξηση των επιτοκίων... Οι αρχές είναι αποφασισμένες να διατηρήσουν τη συνετή δημοσιονομική πολιτική τους... Ένας αυστηρός προϋπολογισμός για το οικονομικό έτος 2008/09 έχει εγκριθεί παρά τα σημαντικά πολιτικά εμπόδια. Η στοχευμένη αποπληρωμή του εγχώριου χρέους το 2008/09 είναι 0,1% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με το δανεισμό 1,3% του ΑΕΠ το 2007/08»* (IMF, 2009b).

Οι στόχοι που προκύπτουν από τον ESF είναι επίσης αρκετά δρακόντειοι σε μια εποχή παγκόσμιας κρίσης. Ο δανεισμός της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των δημόσιων επιχειρήσεων προβλεπόταν να είναι κάτω από το 3% το 2009–10 από 7,1% το 2007–08. Τα κρατικά έσοδα αναμενόταν στην πραγματικότητα να αυξηθούν στο 12,2% του ΑΕΠ από το εκτιμώμενο 11,7% το 2008–09, εξαλείφοντας την προσωρινή μείωση του ΦΠΑ στα τρόφιμα

(σε αντίθεση με τη ρητορική της προστασίας των φτωχών) και την καθυστερημένη επίδραση του υψηλού πληθωρισμού στο φόρο εισοδήματος. Ο πληθωρισμός προβλεπόταν να μειωθεί κάτω από το 10% και αναμενόταν να φθάσει στο εξαιρετικά χαμηλό 5,1% το 2009–10 από 25,3% το 2007–08 και περίπου 36,4% το 2008–09 Αυτό θα γινόταν με επιθετικές πράξεις ανοικτής αγοράς που στοχεύουν στη μείωση της επέκτασης της προσφοράς χρήματος σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια. Οι πράξεις αναμενόταν να αυξήσουν τα επιτόκια σε μια περίοδο σοβαρής κάμψης των επενδύσεων (IMF, 2009f).

Πιο συστηματικά, οι Waeyenberge et al. (2010) επανεξέτασαν τα προγράμματα του ΔΝΤ σε 13 φτωχές χώρες που υπογράφηκαν μεταξύ 2007 και 2009. Διαπιστώνουν ότι έξι από αυτές έχουν δημοσιονομική αusterότητα και επτά πολύ μέτριες αυξήσεις του ΑΕΠ, κατά μέσο όρο 2,5% το 2009. Συνολικά, ενώ υπήρχε μια αρχική προβολή της αύξησης των ελλειμμάτων 1,5% του ΑΕΠ το 2007 σε 3,7% το 2009, τα τελευταία στοιχεία δείχνουν αύξηση μόλις 1,5% το 2009. Μέχρι το 2010 σχεδόν όλες οι χώρες αναμένεται να μειώσουν τα ελλείμματά τους, με μέση αναμενόμενη μείωση 0,5% του ΑΕΠ. Οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η *«υποστηριζόμενη αύξηση δεν ήταν μόνο μέτρια, αλλά περιορίστηκε επίσης βραχυπρόθεσμα»*. Επιπλέον, και οι 13 χώρες αναμένεται να μειώσουν σημαντικά τον πληθωρισμό μεταξύ του 2008 και του 2010. Παρόλο που η αύξηση των τιμών το 2008 ήταν σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της αύξησης των τιμών των τροφίμων και των βασικών προϊόντων, το επίκεντρο αυτών των χωρών είναι στον περιορισμό της συνολικής ζήτησης μέσω του παγώματος των μισθών, της νομισματικής συρρίκνωσης και της αύξησης των επιτοκίων που ενδέχεται να επιδεινώσουν σε μεγάλο βαθμό τις υφεσιακές τάσεις και τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχών.

Οι Weisbrot et al. (2009) επανεξέτασαν ένα ακόμη μεγαλύτερο δείγμα 41 συμφωνιών του ΔΝΤ που υπογράφηκαν μετά την οικονομική ύφεση και διαπίστωσαν ότι 31 από αυτές έχουν σαφή προκυκλική δημοσιονομική (αύξηση πλεονασμάτων ή μείωση ελλειμμάτων) ή / και νομισματική πολιτική (αύξηση επιτοκίων). Μόνο μία από τις 41 περιπτώσεις είχε τόσο αντικυκλική δημοσιονομική όσο και νομισματική πολιτική (Τανζανία), πέντε άλλες είχαν είτε αντικυκλική δημοσιονομική είτε νομισματική πολιτική (Μοζαμβίκη, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, Γουατεμάλα, Ζάμπια και Νίγηρας) και οι άλλες τέσσερις δεν είχαν τίποτα από τα δυο. Ωστόσο, μια πιο προσεκτική ανάγνωση των συμφωνιών του ΔΝΤ δείχνει ότι ακόμη και αυτή η ερμηνεία μπορεί να θεωρηθεί γενναιόδωρη.

3.6 Κρίση στη ζώνη του ευρώ

Στο ξέσπασμα της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής κρίσης, πολλοί ευρωπαίοι σχολιαστές και πολιτικοί τη θεωρούσαν ουσιαστικά αγγλοσαξονική υπόθεση. Η ζώνη του ευρώ θεωρήθηκε ουσιαστικά θύμα «παράπλευρης ζημίας» από τις επιπτώσεις μιας κρίσης που δημιουργήθηκε αλλού. Τα χρηματοπιστωτικά συστήματα των βασικών χωρών της ευρωζώνης θεωρήθηκαν ριζικά διαφορετικά από τα αγγλοσαξονικά και ως εκ τούτου λιγότερο ευάλωτα σε συστημικούς κινδύνους, αν και υπήρξε στροφή προς περισσότερα χρηματοπιστωτικά συστήματα που βασίζονται στην αγορά κεφαλαίων μεταξύ των ευρωπαϊκών οικονομιών. Οι βασικές χώρες της ευρωζώνης δεν είδαν αύξηση των τιμών των κατοικιών σε επίπεδα ΗΠΑ ή Βρετανίας και σχετική αύξηση της κατανάλωσης, και μέσω κοινωνικών παροχών δεν υπήρχε η ίδια έκταση δανεισμού. Ούτε οι ευρωπαϊκές χώρες είχαν μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα - συνολικά η ευρωζώνη ήταν σχεδόν ισοσκελισμένη, με τη Γερμανία να έχει σαφές πλεόνασμα και το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου των κρατών μελών να δειξάγεται μεταξύ τους. Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2009) ισχυρίστηκε πρόσφατα ότι *«Συνολικά, ο ρόλος της ζώνης του ευρώ στις παγκόσμιες ανισορροπίες ήταν αμελητέος έως ότου ξέσπασε η κρίση»*, παραβλέποντας παράλληλα τον ρόλο του μεγάλου πλεονάσματος τρεχουσών συναλλαγών της Γερμανίας.

Οι ελπίδες ότι η ζώνη του ευρώ θα μπορούσε να μονωθεί από τη χειρότερη της κρίσης έχουν εξαντληθεί. Από τότε που η κρίση εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις χρηματοπιστωτικές αγορές των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου, καταλήγει να έχει κατακλύσει ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ, και όχι μόνο εκείνες τις οικονομίες που είχαν δει φούσκες τιμών περιουσιακών στοιχείων. Η κρίση έχει βαθιάει στη ζώνη του ευρώ με ύφεση σε ολόκληρη τη ζώνη και ιδιαίτερα έντονες πτώσεις σε προηγουμένως επιτυχημένες οικονομίες όπως η Ιρλανδία. Οι απότομες πτώσεις στο παγκόσμιο εμπόριο έπληξαν τη ζώνη του ευρώ, παρόλο που το εξωτερικό εμπόριο πέρα από τη ζώνη είναι σχετικά μικρό. Ο τραπεζικός δανεισμός μειώθηκε απότομα, ιδιαίτερα στις πιο περιφερειακές οικονομίες. Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επιχειρήσεων έχει μειωθεί. Το υποτιμητικό ακρωνύμιο PIGS αναφέρεται στις χώρες όπου η κερδοσκοπία σχετικά με τη συνέχιση της ένταξής τους στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση έχει οδηγήσει σε διεύρυνση των διαφορών επιτοκίου μεταξύ των χωρών της ζώνης του ευρώ. Αυτό, με τη σειρά του, έθεσε ερωτήματα σχετικά με τη βιωσιμότητα ολόκληρης της ζώνης στην τρέχουσα μορφή της, και οδήγησε σε κερδοσκοπίες κατά του ευρώ. Η ανάπτυξη των βασικών οικονομιών ήταν αργή

ακόμη και πριν από την κρίση, έχει πλέον μετατραπεί σε απότομη πτώση της δραστηριότητας με προβλέψεις μόνο αναιμικής ανάκαμψης για τις περισσότερες χώρες.

Εκτός από τις επιπτώσεις των έκτακτων νομισματικών και φορολογικών μέτρων, το ΔΝΤ (2010) προβλέπει ότι οποιαδήποτε ανάκαμψη θα υποκινηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις καθαρές εξαγωγές, με το ευρώ να έχει υποχωρήσει έναντι άλλων σημαντικών νομισμάτων, και τις επιπτώσεις των αποθεμάτων καθώς τα εταιρικά αποθέματα μειώνονται, ούτε είναι πιθανό να παρέχουν τη βάση για διαρκή ανάπτυξη. Τα επίπεδα ανεργίας ήταν υψηλά σε πολλές χώρες της ζώνης του ευρώ, αλλά είχαν μειωθεί στις περισσότερες χώρες. Αυτό έχει πλέον αντιστραφεί απότομα με προβλέψεις ότι η ανεργία θα συνεχιστεί ακόμη και με ανάκαμψη της παραγωγής. Ωστόσο, η αύξηση της ανεργίας στις ΗΠΑ σήμαινε ότι το μακροχρόνιο κενό ανεργίας μεταξύ ΗΠΑ και ΕΕ έχει πλέον εξαλειφθεί.

Ως η πρώτη μεγάλη δοκιμασία της ζώνης του ευρώ, η κρίση έχει έγειρε ερωτήματα όχι μόνο για το ζήτημα της προσαρμογής στις ασύμμετρες εξελίξεις ελλείψει τυποποιημένων μηχανισμών (ιδίως κεντρικού προϋπολογισμού ή κινητικότητας της εργασίας), αλλά και μακροχρόνιων ανησυχιών για τη πολιτική θέση και το συντονισμό εντός της ζώνης της ΕΚΤ. Φαίνεται πως ότι η ευρωζώνη δεν είναι παρά ένας «αθώος παρευρισκόμενος» στην τρέχουσα κρίση, αν και υπάρχουν βασικές διαφορές στην προέλευση και τη φύση της κρίσης από αυτήν στις ΗΠΑ. Σημαντικές ανισοροπίες εμφανίστηκαν στη ζώνη τα χρόνια πριν από την κρίση και αυτές έχουν επιδεινώσει τον αντίκτυπο της κρίσης στη ζώνη του ευρώ. Εκτός από τη Γερμανία, πολλές οικονομίες της ευρωζώνης είδαν την εμφάνιση παρόμοιων ανισοροπιών με εκείνες που παρατηρήθηκαν στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτές οι ανισοροπίες δεν αντιμετωπίστηκαν από την ΕΚΤ, η οποία συνέχισε να επιμένει ότι το καθεστώς πολιτικής της ήταν απολύτως κατάλληλο, μια γραμμή με την οποία διατηρείται σε μεγάλο βαθμό μέχρι σήμερα.

Κεφάλαιο 4^ο

4. Η παγκοσμιοποίηση και οι οικονομικές κρίσεις προ και μετά το Bretton Woods

4.1 Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, το νομισματικό σύστημα υπέστη μια σημαντική αλλαγή. Η σύνδεση των χρημάτων προς ένα εμπόρευμα διακόπηκε, εξαλείφοντας το βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος από την αρχή των νομισμάτων και προκαλώντας ένα διάλειμμα στην εξέλιξη νομισματικών ιδρυμάτων. Αυτός ο μετασχηματισμός ήταν το προϊόν μιας σταδιακής διαδικασίας που συνεχίσθηκε από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έως την αναστολή της μετατροπής του δολαρίου στις 15 Αυγούστου 1971, μια πράξη που απλώς έδωσε επίσημη αναγνώριση σε μια προϋπάρχουσα κατάσταση. Η μετάβαση από το πρότυπο εμπορευμάτων έως το παραστατικό χρήμα (*fiat money*) ή αλλιώς χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας, καθοδηγήθηκε από το αλληλεπίδραση του ακραίου σοκ της μεσοπολεμικής περιόδου και των προόδων στη νομισματική θεωρία, η οποία συνέβαλε στο σχεδιασμό των νέων νομισματικών ρυθμίσεων. Η μελέτη των συμφωνιών Bretton Woods, τότε, αντιμετωπίζεται καλύτερα σε αυτό το πλαίσιο, στο οποίο η οικονομική ανάλυση αποκτά έναν κεντρικό ρόλο. Βλέποντας την αρχιτεκτονική Bretton Woods από την προοπτική της ιστορίας των οικονομικών εξυπηρετεί όχι μόνο για την ανοικοδόμηση της διεθνούς νομισματικής σχέσεις και τις βασικές πτυχές της μεταρρύθμισης, αλλά ρίχνει επίσης φως στην άνοδο του παραστατικού χρήματος.

Η εξέλιξη του νομισματικού συστήματος διέπεται από το αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικής θεωρίας και σημαντικών σοκ. Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώνεται από την αρθρωτή διαδικασία που οδήγησε από την πτώση των συμφωνιών στο Bretton Woods συμφωνίες και στη συνέχεια στην ξαφνική εγκατάλειψη του πνεύματος της συνθήκης.

Το συνέδριο Bretton Woods ήταν μοναδικό στη νομισματική ιστορία. Σχεδίασε μια νέα νομισματική τάξη από το μηδέν. Ο John Ikenberry σημείωσε ότι οι συμφωνίες στο Bretton Woods, που ήταν αξιοσημείωτες με διάφορους τρόπους, ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης μεταξύ της Βρετανίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Πρώτον, αντιπροσώπευαν ένα άνευ προηγουμένου πείραμα στη διεθνή δημιουργία κανόνων και την ανάπτυξη θεσμών - κανόνες και θεσμικά όργανα για τις μεταπολεμικές νομισματικές και χρηματοοικονομικές σχέσεις. Δεύτερον, οι συμφωνίες του Bretton Woods ήταν το αποφασιστικό βήμα στο ιστορικό άνοιγμα της παγκόσμιας οικονομίας. Επιτεύχθηκε

συμφωνία, τουλάχιστον κατ' αρχήν, σύμφωνα με την οποία η παγκόσμια οικονομία θα μετατοπιστεί προς ένα φιλελεύθερο πολυμερές σύστημα. Τρίτον, το Bretton Woods δημιούργησε έναν εντελώς νέο τύπο ανοιχτού συστήματος - κάτι που ο καπιταλιστικός κόσμος δεν είχε ξαναδεί. Οι αγγλοαμερικανικές συμφωνίες που θεσπίστηκαν ήταν εξελιγμένοι κανόνες που θα προσπαθούσαν να συνδυάσουν το άνοιγμα και την εμπορική επέκταση με τις δεσμεύσεις των εθνικών κυβερνήσεων για πλήρη απασχόληση και οικονομική σταθεροποίηση. Στην καρδιά της, η συμφωνία του Bretton Woods ήταν ένα άνευ προηγουμένου πείραμα στο διεθνές οικονομικό στερέωμα.

4.2 Παρουσίαση Μεγάλων και Διεθνών Οικονομικών Κρίσεων (Σαλιάρης, 2018)

Μελετώντας την ιστορία των οικονομικών κρίσεων, μία από τις εξελίξεις που φέρνει ο χρόνος είναι ιδιαίτερα εμφανής: Το διάστημα που απαιτείται να διέλθει για την εξάπλωση και πλήρη ανάπτυξη της κρίσης μειώνεται διαρκώς. Το γεγονός αυτό οφείλεται τόσο στην συνεχώς προοδεύουσα τεχνολογία αλλά και στην βαθμιαία προσαύξηση της συνθετότητας της αλληλεξάρτησης μεταξύ των χωρών και των οικονομιών τους. Ως αποτέλεσμα, οι κρίσεις έχουν συν τω χρόνω συχνότερα πλέον την τάση να υπερβαίνουν τα σύνορα της γενέτειρας τους.

Πέραν τούτου όμως, οι παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις -εκ των οποίων κάποιες θα παρουσιαστούν συνοπτικά στο παρόν κεφάλαιο- ήταν μεγαλειώδεις ανεξαρτήτως εποχής. Τέτοιες ήταν η *μεγάλη ύφεση* και η *τελευταία κρίση*. Η *μεγάλη ύφεση* νωρίς τον εικοστό αιώνα –σαφώς μία από τις διεθνείς οικονομικές κρίσεις της ανθρώπινης οικονομικής ιστορίας- είχε ποσοστό διεθνοποίησης 80%. Η *τελευταία κρίση* με την εξίσου αδιαμφισβήτητη παγκοσμιότητα της είχε ποσοστό διεθνοποίησης 70%.

Με βάση τα ως άνω παρατίθενται επιλεγμένες μεγάλες περιφερειακές και οι διεθνείς οικονομικές κρίσεις ως ακολούθως [Το πλήθος και η ποικιλία των κρίσεων δεν επιτρέπουν σε καμία περίπτωση την πλήρη (αριθμητικά και ποιοτικά) παρουσίαση τους. Η επιλογή που έγινε αφορά σε κρίσεις που ήταν αρκούντως μεγάλες και που επέδειξαν σαφώς τάσεις διεθνοποίησης] :

1930, η Μεγάλη Ύφεση

Η *μεγάλη ύφεση*, ξεκίνησε τη δεκαετία του 1930 και διήρκησε περί τα δεκαπέντε χρόνια. Επέδρασε σε μεγάλο αριθμό χωρών διαδοχικά αλλά και παράλληλα κατά τη διάρκεια

των ετών που βρισκόταν σε εξέλιξη. Ήταν εκ των πραγμάτων και σε αναδρομική εξέταση η μεγαλύτερη και εκτενέστερη κρίση του 20^{ου} αιώνα. Αποτελεί δε, κοινή πεποίθηση -κατά κανόνα- των απανταχού οικονομολόγων ότι η αιτίαση της κρίσης βρίσκεται στην κατάρρευση του *χρηματιστηρίου* της Νέας Υόρκης. Ένα από τα άμεσα αποτελέσματα (μαζί με το χρηματοπιστωτικό πανικό), ήταν η κατακόρυφη μείωση της κατανάλωσης που εκτίναξε τον πληθωρισμό στα ύψη. Επιπλέον, στην πορεία παρακμής της η αμερικανική οικονομία συμπαρέσυρε και αυτές άλλων μεγάλων χωρών, όπως η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και άλλες, οι οποίες με τη σειρά συμπαρέσυραν χώρες (οικονομικούς) δορυφόρους τους. Όλες ουσιαστικά οι χώρες αυτές στο πλαίσιο αυτοάμυνας και αυτοπροστασίας, επέβαλλαν διάφορους (προστατευτικούς) δασμολογικούς και μη περιορισμούς για να προφυλάξουν και κατά το δυνατόν να τονώσουν την οικονομία τους. Με αποτέλεσμα βέβαια, αντί αυτού να ασφυκτιά το διεθνές εμπόριο δημιουργώντας επιπλέον και περαιτέρω προβλήματα. Στα τέλη του 1944, 44 από τις χώρες αυτές αναγκάστηκαν εκ των πραγμάτων να συνέλθουν (στο Bretton Woods των Η.Π.Α.) και να θεσμοθετήσουν αυτό που αποτελεί τον άλλο πυλώνα αυτής της εργασίας, το *σύστημα Bretton Woods*. (Nerozzi, 2011)

Για λόγους ακριβείας, πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι ως κύριο αίτιο της *μεγάλης ύφεσης*, αναγνωρίζεται η κατάρρευση του *χρηματιστηρίου* της Νέας Υόρκης. Στην κατάρρευση όμως αυτή, οδήγησε μία σειρά άστοχων και εσφαλμένων μακροοικονομικών πολιτικών και μέτρων. (Bernanke, 1995, pp. 1-3)

Στο πλαίσιο των ως άνω και σύμφωνα με αυτά, οι τύποι οικονομικών κρίσεων που εκπροσωπούνται στην *μεγάλη ύφεση*, είναι οι Τραπεζικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Πληθωρισμού, οι Κρίσεις Μακροοικονομικής Πολιτικής, οι Κρίσεις Χρηματοπιστωτικού Πανικού, οι Κρίσεις Κατάρρευσης Χρηματιστηρίου, οι Συστημικές Οικονομικές Κρίσεις, οι Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις και σαφώς οι Εκτεταμένες Οικονομικές Κρίσεις. Βέβαια κατά την εξέλιξη αναδύθηκαν και παρουσιάστηκαν ιδιότητες σχεδόν όλων των υπολοίπων τύπων κρίσεων.

1982, η Κρίση του Μεξικό

Η κρίση του Μεξικό προκλήθηκε στην προσπάθεια πολλών αναπτυσσόμενων χωρών ήδη από τη δεκαετία του '60 να ακολουθήσουν το παράδειγμα των ανεπτυγμένων χωρών στη θεωρητική και πρακτική δόμηση της οικονομίας τους. Στη διαδικασία αυτή, το Μεξικό μεταξύ αυτών, προχώρησε σε δανειοληψία, σε βάθος χρόνου, μεγάλων ποσών από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ)· με σκοπό να

τονώσουν τις οικονομίες τους. Τα δάνεια συνάφθηκαν μέσω δυτικών τραπεζών προς τις τράπεζες των αναπτυσσομένων χωρών (και του Μεξικό) και με τη μορφή (κρατικών) δανείων για την ενίσχυση των εξαγωγών (και κάποια ιδιαίτερα χαμηλών επιτοκίων). Τα χρήματα όμως που εκταμιεύτηκαν δεν επενδύθηκαν κατάλληλα, αλλά χρησιμοποιήθηκαν για άλλους σκοπούς, μεταξύ αυτών και για την κάλυψη ελλειμάτων προϋπολογισμού. Η κρίση ξεκίνησε 1982, αφότου το Μεξικό⁵ διακήρυξε την αδυναμία του να αποπληρώσει το χρέος του. Η κρίση, όπως συχνά συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις, εξαπλώθηκε και στις χώρες περιφερειακά του Μεξικό, όπου επικρατούσαν αντίστοιχες συνθήκες, ως επιδημία χρεοκοπίας.⁶ Για να αποφύγουν την απώλεια των χορηγηθέντων δανείων το ΔΝΤ και η ΠΤ εκτόνησαν ένα πρόγραμμα -ουσιαστικά- δημοσιονομικής εξυγίανσης που περιελάμβανε μείωση των δημοσίων δαπανών, ιδιωτικοποιήσεις και άλλα σχετικά μέτρα. (Sahiti, Meronci, Konxheli, Sahiti, & Shala, 2013)

1988, η Ρωσική Κρίση

Η κρίση του 1988 στη Ρωσία, ήταν ένα πολύ ισχυρό οικονομικό σοκ για τη χώρα και την περιοχή. Η εν λόγω κρίση ήταν συνδυασμός ταχείας υποτίμησης του εγχώριου νομίσματος και αδυναμίας πληρωμής εσωτερικών χρεών από ομόλογα⁸, λόγω του χρόνιου ελλείματος του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού. Η έκδοση των τελευταίων, υπό τις συνθήκες που αυτό συντελέστηκε, θεωρείται και η σημαίνουσα αιτία της κρίσης. Η κρίση ενισχύθηκε δε (και παρατάθηκε), από το ξέσπασμα της κρίσης της νοτιοανατολικής Ασίας που παρουσιάζεται πιο κάτω. Όταν ξεκίνησε η κρίση, το ρωσικό τραπεζικό σύστημα, ήδη θα χαρακτηριζόταν αδύναμο και δομικά ελλιπές. Η όποια ρευστότητα εξασφαλιζόταν με βραχυπρόθεσμες ενέργειες των τραπεζών, ενώ η Κεντρική Τράπεζα επικεντρώθηκε στην επιβράδυνση των πληθωριστικών τάσεων. Εν τέλει το 1996 κατέρρευσε η διατραπεζική αγορά. Η εν λόγω κατάρρευση επέδρασε καταλυτικά υποβιβάζοντας περαιτέρω το ισοζύγιο πληρωμών· αυξήθηκαν οι εισαγωγές, ενώ έπεσαν οι τιμές των εξαγομένων πρώτων υλών. (Komulainen, 1999)

Στο πλαίσιο των ως άνω και σύμφωνα με αυτά, οι τύποι οικονομικών κρίσεων που εκπροσωπούνται στη ρωσική κρίση, είναι οι Συναλλαγματικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Ισοζυγίου Πληρωμών, οι Τραπεζικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Χρέους, οι Κρίσεις Μακροοικονομικής Πολιτικής, οι Συστημικές Οικονομικές Κρίσεις, οι Εθνικές – Περιφερειακές Οικονομικές Κρίσεις και οι Εκτεταμένες Οικονομικές Κρίσεις. Βέβαια κατά την εξέλιξη αναδύθηκαν και παρουσιάστηκαν ιδιότητες και των υπολοίπων τύπων κρίσεων.

1994, η Κρίση Μεξικανικής Τεκίλας

Η κρίση της μεξικανικής τεκίλας, αποτέλεσε μίας κρίση διαφορετική από αυτές που παρουσιάζονταν στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής. Ήτοι, αντί για κρίση χρέους, που ήταν το σύνηθες, στο Μεξικό αναδύθηκε ένα διαφορετικό είδος κρίσης. Το Μεξικό από το 1990 έως το 1994 είχε θετικό ισοζύγιο, όντας σε θέση να χρηματοδοτείται επαρκώς, παρόλα αυτά η κρίση ήλθε τέλη του 1994 ως συνέπεια της υποτίμησης του μεξικανικού νομίσματος. Το Μεξικό οδηγήθηκε στην κατάσταση αυτή λόγω των υψηλών εμπορικών ελλειμάτων που παρουσίαζε την περίοδο 1988-1994, καθώς και λόγω της απόσυρσης πολλών ξένων επενδυτών από τη χώρα, όταν η έλλειψη ρευστότητας το επέβαλε. Η διαφορετικότητα της συγκεκριμένης κρίσης έγκειται στο γεγονός της σχεδόν άμεσης εξάπλωσης της στη περιφέρεια της χώρας απ' όπου ξεκίνησε. Η μεξικανική κρίση σχεδόν κυριολεκτικά την επόμενη μέρα είχε επεκταθεί στη Χιλή, την Αργεντινή, τη Βραζιλία και τις Φιλιππίνες. (Sahiti, Meronci, Konxheli, Sahiti, & Shala, 2013)

Στο πλαίσιο των ως άνω και σύμφωνα με αυτά, οι τύποι οικονομικών κρίσεων που εκπροσωπούνται στην κρίση της μεξικανικής τεκίλας, είναι οι Συναλλαγματικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Ισοζυγίου Πληρωμών, οι Κρίσεις Μακροοικονομικής Πολιτικής, οι Συστημικές Οικονομικές Κρίσεις, οι Εθνικές – Περιφερειακές Οικονομικές Κρίσεις και οι Εκτεταμένες Οικονομικές Κρίσεις. Βέβαια κατά την εξέλιξη αναδύθηκαν και παρουσιάστηκαν ιδιότητες και των υπολοίπων τύπων κρίσεων.

1997, η Κρίση της Νοτιοανατολικής Ασίας

Έως το καλοκαίρι του 1997 οι οικονομίες των ασιατικών τίγρεων¹¹ θεωρούνταν παραδείγματα προς μίμηση. Το γεγονός όμως αυτό, άλλαξε ριζικά όταν τον Ιούλιο του 1997 μετά από συνεχείς υποτιμήσεις του ταϊλανδέζικου νομίσματος οι οικονομίες των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας άρχισαν να καταρρέουν ως συνέπεια της κατάρρευσης χρηματιστηρίων, εμπορικών συμφωνιών και της γενικότερης οικονομικής αστάθειας που επικράτησε στην περιοχή. Η κρίση της νοτιοανατολικής Ασίας, εκτυλίχτηκε σε δύο φάσεις:

α. **Πρώτη Φάση.** Κατά τη πρώτη φάση, η κρίση ουσιαστικά περιορίστηκε στις ασιατικές οικονομίες κυρίως, ενώ θεωρείται ότι τερματίστηκε με την έλευση του ΔΝΤ το 1998.

β. **Δεύτερη Φάση.** Η δεύτερη φάση διαδραματίστηκε πέραν της νοτιοανατολικής Ασίας επιδρώντας σε περιοχές και χώρες με στενούς και ευρείς οικονομικούς δεσμούς με την

εν λόγω περιοχή. Έγινε αισθητή προκαλώντας και ενισχύοντας τοπικές και περιφερειακές κρίσεις κυρίως στη Ρωσία και τη Βραζιλία.

Εν τέλει η κρίση ήταν το αποτέλεσμα της -από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και μετά- επιλογής πολιτικών (με την υποστήριξη και του ΔΝΤ) για να απορροφηθούν κεφάλαια που πλέον δεν μπορούσε να απορροφήσει η υπερθερμαινόμενη ιαπωνική οικονομία. Τα μέτρα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία φούσκας αξιών, που όταν ωρίμασε κατέρρευσε πάνω από δέκα χρόνια αργότερα. (Treasury Today, 2011)

Στο πλαίσιο των ως άνω και σύμφωνα με αυτά, οι τύποι οικονομικών κρίσεων που εκπροσωπούνται στην κρίση της νοτιοανατολικής Ασίας, είναι οι Συναλλαγματικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Μακροοικονομικής Πολιτικής, οι Κρίσεις Κατάρρευσης Φούσκας, οι Κρίσεις Κατάρρευσης Χρηματιστηρίου, οι Συστημικές Οικονομικές Κρίσεις, οι Εθνικές – Περιφερειακές Οικονομικές Κρίσεις και σαφώς οι Εκτεταμένες Οικονομικές Κρίσεις. Βέβαια κατά την εξέλιξη αναδύθηκαν και παρουσιάστηκαν ιδιότητες των περισσότερων υπολοίπων τύπων κρίσεων.

2007, η Τελευταία Κρίση

Το έναυσμα της τελευταίας κρίσης, ήταν ο συνδυασμός της κατάρρευσης των τιμών των ακινήτων στις Η.Π.Α. με το γεγονός ότι όλο και περισσότεροι δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Στα μέσα του 2007, δανειολήπτες και επενδυτές ακινήτων παρουσίασαν αδυναμία αποπληρωμής των δανείων τους σε ακίνητα των οποίων η αξία είχε πέσει χαμηλότερα από το ύψος του προς αποπληρωμή δανείου.

Περαιτέρω, στις σχετικές αγορές μειώθηκε πολύ η ζήτηση για προϊόντα του τομέα της αγοράς ακινήτων – MBS (βλ. υποσημείωση 1), των οποίων η αξία επίσης υποχώρησε σημαντικά, δημιουργώντας προβλήματα ρευστότητας και αποπληρωμής δανείων και στους επενδυτές αυτού του τομέα. Εν τω μεταξύ, ξένες τράπεζες και ξένοι επενδυτές που συμμετείχαν στην αμερικανική αγορά ακινήτων λόγω της έξαρσης και ανάπτυξης που παρουσίαζε, αντιμετώπιζαν αντίστοιχα προβλήματα. Τα ανωτέρω σε συνδυασμό και με τη σύνθετη οικονομική αλληλεξάρτηση στη σύγχρονη οικονομία όπως έχει ήδη αναφερθεί είχαν ως αποτέλεσμα τη διοχέτευση και διαβίβαση της κρίσης σε όλες ουσιαστικά της παγκόσμιες οικονομικές περιφέρειες. Συν το χρόνο το πρόβλημα χειροτέρευε και τελικά με την κατάρρευση της Lehman Brothers (βλ. υποσημείωση 2) η κρίση διεθνοποιήθηκε αστραπιαία. Αυτό που ακολούθησε ήταν (οικονομικός) πανικός, οι επενδυτές διεθνώς προσπαθούν να πουλήσουν και να ρευστοποιήσουν (με την ανησυχία για το ποιο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα

θα είναι το επόμενο που θα καταρρεύσει). Προκλήθηκαν σημαντικές δυσλειτουργίες στις αγορές, όλοι προσπαθούν να πουλήσουν και η λήψη νέων δανείων γίνεται όλο και δυσχερέστερη. Οι επιχειρήσεις απέφευγαν κάθε επένδυση, ενώ οι καταναλωτές μείωσαν δραστικά τα έξοδα τους. Ουσιαστικά κατέρρευσε η εμπιστοσύνη όλων προς όλους. Με αποτέλεσμα τελικά οι Η.Π.Α. και παράλληλα (όλες οι) άλλες μεγάλες οικονομικές περιφέρειες να περιπέσουν στην μεγαλύτερη ύφεση από την εποχή της μεγάλης ύφεσης το 1930. (Reserve Bank of Australia).

Το υπόβαθρο της εν λόγω κρίσης (Κυρκιλής, πανεπιστημιακές παραδόσεις 2019), αφορά την αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομιών, που κατέληξε στη δεύτερη περίοδο της παγκοσμιοποίησης μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 με κύριο μηχανισμό το ελεύθερο διεθνές εμπόριο, την ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίου, και την ελεύθερη μετακίνηση εργατικού δυναμικού.

Περαιτέρω, το 1998 έλαβε χώρα η πολιτική πλήρους απελευθέρωσης του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος (Πολιτική Γκρίνσπαν). Σύμφωνα με αυτή, δόθηκε η δυνατότητα στις εμπορικές τράπεζες να δρουν και ως χρηματιστές. Ακολούθως, το 2000 απελευθερώθηκε η αγορά των Παραγώγων. Η πολιτική αυτή σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια, που επικράτησαν ιδιαίτερα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και για πέντε σχεδόν έτη, και τα οποία μείωναν την κερδοφορία από τις πράξεις εντός ισοζυγίου, δηλαδή τον δανεισμό, οδήγησαν τις τράπεζες σε πράξεις εκτός ισοζυγίου, όπως τα παράγωγα με στόχο την αύξηση της κερδοφορίας. Παράλληλα, εντάθηκε ο ανταγωνισμός μεταξύ των τραπεζών για όλο και μεγαλύτερες αποδόσεις των ιδίων κεφαλαίων ο οποίος ώθησε τις τράπεζες να επεκτείνουν τον δανεισμό χαλαρώνοντας τα κριτήρια πιστοληπτικού κινδύνου, όπως, για παράδειγμα, στην αγορά των sub prime στεγαστικών δανείων (ενυπόθηκο δάνειο υψηλού κινδύνου).

Η πιστωτική επέκταση σε συνδυασμό με την χαλάρωση των κριτηρίων πιστοληπτικού κινδύνου κατέστη δυνατή μέσω της χρηματοοικονομικής μηχανικής (financial engineering). Συγκεκριμένα, τα δάνεια ακόμη και τα πιο επισφαλή τιτλοποιούνταν, επί αυτών δε των τίτλων δημιουργούνταν άλλα παράγωγα προϊόντα υποσχόμενα υψηλές αποδόσεις, και όλα πωλούνταν στους επενδυτές, ιδιώτες, χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, κλπ. σε όλον τον κόσμο επιτρέποντας στις τράπεζες να μην εγγράφουν υψηλές επισφάλειες στους ισολογισμούς τους και να επεκτείνουν τις πιστώσεις τους πιστεύοντας ότι η διασπορά του κινδύνου σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω της παγκόσμια ολοκληρωμένης αγοράς κεφαλαίου και χρήματος θα απορροφούσε τον επιπλέον κίνδυνο από την αυξανόμενη μόχλευση και την παροχή επισφαλών πιστώσεων στις ΗΠΑ. Η αυξανόμενη πώληση νέων

χρηματοοικονομικών προϊόντων που διέχεαν τον κίνδυνο δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την συμβολή των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης, όπως η Moody's, η Fitch, κ.α. οι οποίοι απέδιδαν υψηλούς βαθμούς φερεγγυότητας στα νέα προϊόντα όσο σύνθετα και/ή μη κατανοητά από τους επενδυτές και αν ήταν.

Το Χρηματοπιστωτικό Σύστημα μετά το 1980 αποτελούνταν από δομές μέσω των οποίων τα παράγωγα προϊόντα διακινούνταν. Ήταν ένα δίκτυο αλληλένδετων επενδυτικών τραπεζών, κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds), εκδοτών στεγαστικών δανείων, κλπ. που δεν υπόκεινταν σε κανένα είδους έλεγχο και σύστημα ρύθμισης, και που συχνά ήταν θυγατρικοί οργανισμοί τραπεζών. Το ενεργητικό των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μόνο των ΗΠΑ εκτιμάται από το ΔΝΤ σε \$10 τρισεκατομμύρια το 2007 όσο, δηλαδή, και το ενεργητικό του τραπεζικού συστήματος στην ίδια χώρα.

Η οικονομική πολιτική της διακυβέρνησης Μπους, που μέσω των φορολογικών ελαφρύνσεων και του πολέμου στο Ιράκ μετέτρεψε το δημοσιονομικό πλεόνασμα της περιόδου Κλίντον σε έλλειμμα και μάλιστα αυξανόμενο, άθροισε μια ακόμη μακροοικονομική ανισορροπία η οποία συνέβαλλε στην αύξηση της πιστωτικής επέκτασης, της μη παρέμβασης στις αγορές μέσω ρυθμίσεων συνέβαλλε στην αύξηση του συστημικού κινδύνου, ενώ δεν έλαβε μέτρα για τον περιορισμό του ελλείμματος των τρεχουσών συναλλαγών επιτείνοντας την εισροή κεφαλαίων στις ΗΠΑ.

Το αποτέλεσμα ήταν η αξία των χρηματοοικονομικών προϊόντων που βασιζόνταν στα πρωτογενή δάνεια ανέβηκε από τα \$250 δισεκατομμύρια στα \$3000 δισεκατομμύρια μεταξύ 2000 και 2005 συγκεντρώνοντας πάνω από το 90% της παγκόσμιας ρευστότητας σε σύγκριση με μόλις 6% μερίδιο στην παγκόσμια ρευστότητα των αρχικών χορηγήσεων των τραπεζών. Οι τελευταίες ανέρχονταν στο 80% του παγκόσμιου ΑΕΠ σε σύγκριση με πάνω από 1000% των παραγωγών χρηματοοικονομικών προϊόντων.

Όταν στο τελευταίο τρίμηνο του 2006 η αγορά των subprime στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ άρχισε να δείχνει σημάδια κόπωσης μέσω της αδυναμίας εξυπηρέτησης των δανείων, το γεγονός αυτό δημιούργησε απώλειες στους δανειστές και οι πιο οριακοί ωθήθηκαν εκτός αγοράς.

Το κόστος δανεισμού άρχισε να αυξάνεται κατόπιν της ανόδου των επιτοκίων, που πυροδοτήθηκε από την αντιπληθωριστική πολιτική των Κεντρικών Τραπεζών, γεγονός που αύξησε την αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων ιδιαίτερα στην στεγαστική αγορά. Οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν τα χρηματοοικονομικά προϊόντα που βασιζόνταν στο χρέος γεγονός που ώθησε τους επενδυτές να σταματήσουν να αγοράζουν χρέος μέσω των παραγώγων και οι τιμές των προϊόντων αυτών κατέρρευσαν. Η αποκλιμάκωση της

χρηματοδότησης του χρέους μέσω της αγοράς παραγώγων δημιούργησε προβλήματα ρευστότητας στις τράπεζες οι οποίες για να το αντιμετωπίσουν άρχισαν να πωλούν περιουσιακά στοιχεία και να περιορίζουν τον δανεισμό επιδεινώνοντας, έτσι, το ενεργητικό τους με αποτέλεσμα περαιτέρω μείωση της ρευστότητας, και την έναρξη ενός φαύλου κύκλου πώλησης περιουσιακών στοιχείων και περιορισμού των δανείων, κοκ

Ως συνέπεια αυτών των γεγονότων που έλαβαν χώρα στο διεθνές οικονομικό σύστημα όπως είχε διαμορφωθεί μετά το Bretton Woods, ήταν η κατάρρευση των τιμών των επενδυτικών προϊόντων.

Αυτή (η κατάρρευση των τιμών) οδήγησε στη χρεοκοπία ιδιώτες επενδυτές αλλά και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς με μεγάλη έκθεση σε τέτοια τοξικά όπως απεκλήθησαν προϊόντα στις ΗΠΑ και στο εξωτερικό με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την κατάρρευση της Lehman Brothers. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός τραπεζών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών όχι μόνο υπέστησαν σημαντική μείωση κερδών αλλά και βρέθηκαν σε αδυναμία από άποψη ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας.

Η αύξηση του συστημικού κινδύνου αλλά και η άγνοια για τον βαθμό έκθεσης του τραπεζικού συστήματος σε αυτόν οδήγησε σε κατάρρευση της εμπιστοσύνης και σε γενική κατάρρευση των τιμών των χρηματιστηριακών αξιών, των περιουσιακών στοιχείων με ιδιαίτερη σημασία των ακινήτων η πτώση των τιμών των οποίων επιδεινώθηκε από την κατάσχεση και δημοπράτηση των σπιτιών εκείνων που δεν ήταν σε θέση να εξυπηρετήσουν το στεγαστικό τους δάνειο.

Η αύξηση του συστημικού κινδύνου ανέβασε τα επιτόκια που με την σειρά τους αύξησαν την ασφυξία της αγοράς λόγω μείωσης του δανεισμού.

Με τον δραματικό περιορισμό του δανεισμού, την άνοδο των επιτοκίων, την κατάρρευση των τιμών των κάθε είδους περιουσιακών στοιχείων, που μείωσε την αξία του πλούτου και της κεφαλαιακής συσσώρευσης η κρίση πέρασε πλέον από την χρηματοοικονομική σφαίρα στην πραγματική οικονομία προκαλώντας ύφεση (ύφεση στην πραγματική οικονομία).

Η αύξηση του συστημικού κινδύνου πέρασε και στο εξωτερικό μέσω της μόλυνσης (contagion) των ξένων τραπεζικών συστημάτων από τα τοξικά προϊόντα των ΗΠΑ οδηγώντας και εκεί σε μείωση του δανεισμού και κατακόρυφη αύξηση των επιτοκίων, που επέτειναν την ασφυξία της αγοράς ενώ τα χρηματιστήρια κατέρρεαν τόσο από το κλείσιμο θέσεων όσων προσπαθούσαν να αντισταθμίσουν τις απώλειές τους σε άλλους επενδυτικούς τομείς όσο και από την δημιουργία κλίματος πανικού. Η κρίση είχε πλέον διεθνοποιηθεί προκαλώντας

κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών επενδύσεων βαθαίνοντας την κρίση της πραγματικής οικονομίας.

Στο πλαίσιο των ως άνω και σύμφωνα με αυτά, οι τύποι οικονομικών κρίσεων που εκπροσωπούνται στην τελευταία κρίση, είναι οι Τραπεζικές Κρίσεις, οι Κρίσεις Μακροοικονομικής Πολιτικής, οι Κρίσεις Κατάρρευσης Φούσκας και Χρηματιστηρίου, οι Συστημικές Οικονομικές Κρίσεις, οι Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις και σαφώς οι Εκτεταμένες Οικονομικές Κρίσεις. Βέβαια κατά την εξέλιξη αναδύθηκαν και παρουσιάστηκαν ιδιότητες σχεδόν όλων των υπολοίπων τύπων κρίσεων.

1. Mortgage-Backed Security – MBS: Είναι ομόλογα όπου ως εγγύηση χρησιμοποιούνται ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια. Αποτελούν δε, ένα είδος που ανήκει στην κατηγορία ομολόγων Asset-Backed Securities (ABS). Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η ομαδοποίηση των στοιχείων της εγγύησης γίνεται «μέσω της διαδικασίας της τιτλοποίησης, [που, Ι.Σ.] επιτρέπει την πώλησή τους σε επενδυτές.» (Τρανός, 2012, σσ. 8,14)

2. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αμερικανική Lehman Brothers, συμμετείχε σε τριάντα διεθνή συστήματα πληρωμών, διακανονισμού και φύλαξης τίτλων και οι υποχρεώσεις της απέναντι στον επενδυτικό κόσμο ήταν 600 δισεκατομμύρια δολάρια. Είχε δε συνάψει συμβάσεις παραγωγών, αξίας τρισεκατομμυρίων, τόσο με διεθνείς τράπεζες όσο και με θεσμικούς επενδυτές παγκοσμίως. Η πτώχευσή της, δημιούργησε τις προϋποθέσεις που οδήγησαν στη μετάδοση της κρίσης στις παγκόσμιες κεφαλαιαγορές. (Καραμούζης, 2009, σ. 11)

4.3 Διεθνοποίηση των Οικονομικών Κρίσεων και Προοπτικές Εξάλειψης των Αιτιών Διεθνοποίησης (Σαλιάρης, 2018)

Με βάση τα ανωτέρω, δύναται να εξαχθεί ότι οι ισχυρότερες και μεγαλύτερες οικονομίες όταν τελούν υπό κρίση, λόγω του σε υπερθετικό βαθμό (λόγω ισχύος και μεγέθους) αλληλοσυσχετισμού τους με τις υπόλοιπες (ή την πλειοψηφία αυτών) οικονομίες στον κόσμο, είναι εκείνες που έχουν τις μεγαλύτερες τάσεις διεθνοποίησης και μπορούν να παράξουν διεθνείς οικονομικές κρίσεις. Κάθε άτομο, είναι υπεύθυνο τόσο για τις πράξεις όσο και για τις παραλείψεις του, ως εκ τούτου αναλαμβάνει αυτοδικαίως τις ευθύνες και τις συνέπειες που επιδρούν πάνω του εξ αιτίας αυτών. Κατ' αντιστοιχία μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια, ότι το ίδιο ισχύει και για μία χώρα (ως μονάδα). Το θέμα περιπλέκεται, όταν οι συνέπειες διαχέονται ευρύτερα. Περιπλέκεται δε πολύ περισσότερο όταν η υπαιτιότητα δεν είναι σαφής και μπορεί να βρίσκεται έξω από την εν λόγω μονάδα, στο σύστημα διάδρασης της με άλλες μονάδες και με το σύνολο. Στο διεθνές/ παγκόσμιο σύστημα οικονομικής διάδρασης, η αλληλεξάρτηση περιπλέκει όχι μόνο την απόδοση ευθυνών αλλά και το μονοσήμαντο προσδιορισμό των αιτιών και συνθηκών ή παραγόντων που εάν και εφόσον διαφοροποιηθούν ή ελεγχθούν θα αποφευχθεί η κρίση ή (/ και) η διάχυση και η διεθνοποίηση της.

Η διεθνοποίηση εν γένει των οικονομικών κρίσεων δείχνει να οφείλεται στη σύνθετη αλληλεξάρτηση των οικονομιών των χωρών και τελικά στην επιλογή για -επί της ουσίας- ελεύθερη και απρόσκοπτη διακίνηση κεφαλαίων και οικονομικών προϊόντων στις (παγκόσμιες και υπερεθνικές πλέον) χρηματοπιστωτικές αγορές. Διαφοροποιούνται δε, από τις εθνικές και περιφερειακές κρίσεις στις συνέπειες και στην έκταση που λειτούργησε ανενόχλητα το φαινόμενο ντόμινο. Η κύρια πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι κυβερνήσεις και οι σχετικοί οργανισμοί στο πλαίσιο της αποφυγής ή μετρίωσης των ως άνω κρίσεων, είναι διπλή: να επιλέξουν σωστά πότε να παρέμβουν και πώς να παρέμβουν.

Το πρώτο αφορά στην ανάγκη να προσδιοριστεί πότε και σε τι έκταση οι διάφοροι δείκτες και κρισιακά συμβάντα αποκλίνουν από τη νόρμα και την επεξηγηματική δύναμη των οικονομικών κανόνων, οπότε και δεικνύουν επερχόμενη κρίση. Το δεύτερο αφορά -αφότου εκτιμηθεί ότι υπάρχουν ανησυχητικές αποκλίσεις- στον καθορισμό και στην επιλογή των καταλλήλων κατά περίπτωση πολιτικών που θα είναι σε θέση να αντισταθμίσουν και να εξουδετερώσουν την εξέλιξη της επερχόμενης κρίσης. Αμφότερα δε, με τρόπο και σε βαθμό που δεν θα προκαλέσουν περαιτέρω αλυσιδωτές αντιδράσεις και εμβάθυνση της κρίσης.

Όσον αφορά τα αίτια της διεθνοποίησης των κρίσεων φαίνεται ότι αυτά θα μπορούσαν να ανασκευαστούν επί Bretton Woods. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι τα αίτια αφορούν σε:

α. Διεθνοποίηση των Οικονομικών Κρίσεων. Η διεθνοποίηση εν γένει των οικονομικών κρίσεων δείχνει να οφείλεται στη σύνθετη αλληλεξάρτηση των οικονομιών των χωρών και τελικά στην επιλογή για ελεύθερη και απρόσκοπτη διακίνηση κεφαλαίων και οικονομικών προϊόντων. Την ελεύθερη αυτή διακίνηση ένα σύστημα που ακολουθεί τη λογική του *συστήματος Bretton Woods* μπορεί να την ελέγξει και να την περιορίζει.

β. Φαινόμενο Ντόμινο. Η διαφοροποίηση των διεθνών, από τις εθνικές και περιφερειακές κρίσεις είναι στις συνέπειες και στην έκταση (του φαινομένου ντόμινο). Το φαινόμενο ντόμινο όμως, στο πλαίσιο ενός συστήματος θετικού ελέγχου τύπου Bretton Woods, δύναται να περιοριστεί.

γ. Επιλογή Παρέμβασης. Η πρόκληση δε, στο πλαίσιο της αποφυγής ή μετρίασης των διεθνών κρίσεων, είναι να επιλέξουν τα κράτη, οι συνασπισμοί, οι Οργανισμοί ή οι ιθύνοντες πότε και πώς να παρέμβουν. Υπό την (απαραίτητη) προϋπόθεση, να έχουν την (τουλάχιστον σιωπηλή) συγκατάθεση των σημειόντων παραγόντων (κρατικών και μη) για να το πράξουν. Η ικανότητα και δυνατότητα παρέμβασης είναι *de facto* σε ένα σύστημα στα πρότυπα και σύμφωνα με το σκεπτικό του συστήματος Bretton Woods.

Επιπλέον στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν και σύγχρονες προτάσεις που αφορούν σε θέματα και λύσεις που συζητήθηκαν στην συνδιάσκεψη του Bretton Woods και που εξ αιτίας της τυχόν υλοποιησιμότητας τους αλλά και λόγω διαφοροποίησης τους από την τότε αμερικανική άποψη, σε συνδυασμό με την αμερικανική υπεροχή δεν εφαρμόστηκαν. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζει η πρόταση ενός Κεϋνσιανής βαρύτητας Bretton Woods:

Η πρόταση αυτή επαναφέρει την ιδέα του Bancor και του ICU, με τον ισχυρισμό ότι πέραν της μη πρόθεσης υλοποίησης της πρότασης του Keynes τότε, ένα επιπλέον πρόβλημα ήταν η αδυναμία υλοποίησης του Bancor. Σήμερα δε, η τεχνολογία επιτρέπει και δίνει τη δυνατότητα κατασκευής ενός ψηφιακού συναλλακτικού συστήματος (όπως είναι το Bitcoin) που θα έδινε νέα ώθηση στην κεϋνσιανή πρόταση για ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Βέβαια απαραίτητη προϋπόθεση είναι ένας (τύπου) Roosevelt που θα φέρει το κατάλληλο εκτόπισμα και τους σωστούς *παίκτες* στο τραπέζι της διαπραγμάτευσης. (Varoufakis, 2016)

Δηλαδή απαιτείται κάποιος να πείσει αλλά και να επιβάλλει τρόπον τινά τη μεγάλη αυτή αλλαγή *υποχώρησης* από τον μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού.

4.4 Η παγκοσμιοποίηση και οι οικονομικές κρίσεις

Τόσο η παγκοσμιοποίηση όσο και η τρέχουσα παγκόσμια κρίση είναι θέματα μεγάλου ενδιαφέροντος και αποτελούν μέρος της καθημερινής μας πραγματικότητας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, αναλύονται ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Ωστόσο, οι οικονομικές εξελίξεις τα τελευταία χρόνια απαιτούν ανάλυση της σχέσης μεταξύ των δύο φαινομένων.

Η παγκοσμιοποίηση είναι μια πραγματικότητα του σύγχρονου κόσμου, που έχει διασυνδεδεμένες επιπτώσεις στα επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας - οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής, πολιτιστική, επιστημονικής, τεχνολογικής και οικολογικής. Με την έναρξη της τρέχουσας παγκόσμιας κρίσης, η παγκοσμιοποίηση έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση δύο επίπεδα. Από τη μία πλευρά, η παγκοσμιοποίηση θεωρείται μία από τις κύριες αιτίες της άμεσης εξάπλωσης της παγκόσμιας κρίσης, της κρίσης που προέκυψε ως παγκοσμιοποίηση, όχι μόνο οικονομικής αλλά και πολιτικής, κοινωνικής, ηθικής και πολιτιστικής. Το επίκεντρο της κρίσης ήταν στις Ηνωμένες Πολιτείες, και από εκεί, η κρίση εξαπλώθηκε σύντομα λόγω της αυξημένης αλληλεξάρτησης κρατών και των ελεύθερων διεθνών αγορών. Από την άλλη πλευρά, η παγκόσμια κρίση έθεσε υπό αμφισβήτηση την έκταση της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και εάν χρειαζόμαστε περισσότερο ή λιγότερο την παγκοσμιοποίηση.

Στα πρώτα χρόνια της κρίσης, η προτεραιότητα των κυβερνήσεων αφορούσε τα εθνικά τους συμφέροντα εις βάρος των διεθνών συμφερόντων. Βασικά, έθεταν την εθνική οικονομική ανάπτυξη τους προτεραιότητα έναντι της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα η κρίση έγινε παγκόσμια, επηρεάζοντας μεγάλο αριθμό χωρών και εκδηλώθηκε σε όλα τα στοιχεία της παγκόσμιας οικονομίας. Επιπλέον, η οικονομική κρίση των Ηνωμένων Πολιτειών υπερέβει την οικονομική σφαίρα. Η κρίση είχε ως συνέπεια μια κοινωνική κρίση, και επίσης αποκάλυψε τις υποκείμενες αδυναμίες του συστήματος, που αφορούν την πολιτική, τον καπιταλισμό, τη θρησκεία κ.λπ.

4.5 Η παγκοσμιοποίηση - αιτία της κρίσης

Η παγκοσμιοποίηση συνεπάγεται αυξημένο παγκόσμιο εμπόριο, οικονομική ολοκλήρωση και τεχνολογική πρόοδο. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα οικονομικά σοκ από μια

χώρα εξαπλώνονται σε άλλες χώρες. Ταυτόχρονα, η οικονομική ενοποίηση οδηγεί σε αυξημένη συχνότητα σοκ, τα οποία επηρεάζουν όλες τις οικονομίες. Από αυτήν την άποψη, η παγκοσμιοποίηση έχει χαρακτηριστεί υπεύθυνη για τη διάδοση της τρέχουσας κρίσης. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορετικές απόψεις στην οικονομική βιβλιογραφία σχετικά με το ρόλο της παγκοσμιοποίησης στη διάδοση της οικονομικής κρίσης.

Κανονικά, η οικονομική απελευθέρωση και η καινοτομία, μαζί με την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων είναι θεμελιώδη στοιχεία της οικονομικής ανάπτυξης. Ο De la Dehesa (2007) δείχνει ότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση συμβάλλει στην ενίσχυση της ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών αγορών, καθώς τα κεφάλαια γίνονται όλο και περισσότερα κινητά και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αυξάνουν τον ανταγωνισμό και την καινοτομία των εθνικών χρηματοοικονομικών τομέων τους, με αποτέλεσμα τη μείωση των επιτοκίων, μειώνοντας παράλληλα τον κίνδυνο και αυξάνοντας την κερδοφορία. Αυτό μεταφράζεται σε αύξηση των πιθανών ποσοστών ανάπτυξης σε χώρες με ανεπτυγμένες χρηματοπιστωτικές αγορές.

Ωστόσο, ο de la Dehesa επισημαίνει ότι η χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση δε στερείται προβλημάτων. Από τη φύση της διευκολύνει τη μετάδοση αρνητικών σοκ από ένα μέρος του κόσμου σε άλλο πολύ γρήγορα. Μεταξύ των κινητήρων της παγκοσμιοποίησης, η ανάπτυξη της τεχνολογίας των πληροφοριών έχει παίξει βασικό ρόλο στη διάδοση της κρίσης. Παρά το γεγονός ότι οι καινοτομίες της πληροφορικής έχουν προκαλέσει έκρηξη παραγωγικότητας, και είναι υπεύθυνες για τον υψηλό ρυθμό σταθερής αύξησης του ΑΕΠ μεταξύ 1992 και 2007, είχε επίσης αρνητικές επιπτώσεις. Ο Lybeck (2012) επισημαίνει ότι μια από αυτές τις επιπτώσεις είναι οι πιστωτικές κρίσεις.

Λόγω της παγκοσμιοποίησης, το χρηματοοικονομικό κεφάλαιο ρέει σε όλο τον κόσμο με πολύ υψηλότερη ταχύτητα, χάρη στην ευρεία υιοθέτηση της τεχνολογίας των πληροφοριών. Υπό αυτές τις συνθήκες, όχι μόνο η οικονομική κατάσταση ώθησε τους επενδυτές σε επικίνδυνες επενδύσεις, αλλά και η πληροφορική, η οποία ευνοούσε τη συνάντηση δανειστών στο Διαδίκτυο. Επίσης, έχει ενεργοποιήσει τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών για τη διαφοροποίηση των πελατών σε δύο επίπεδα: την κατηγορία premium και μια υποκατηγορία. Επιπλέον, οι τεχνολογικές καινοτομίες στην επιστήμη των υπολογιστών επέτρεψαν τη δημιουργία όλων των μαθηματικών πολύπλοκων χρηματοοικονομικών προϊόντων όπως τα CDO και τα CDS. Επιπλέον, οι οργανισμοί αξιολόγησης θα μπορούσαν δε θα ήταν σε θέση να βαθμολογούν με βαθμολογία AAA χωρίς αυτά τα πολύπλοκα μαθηματικά μοντέλα, που δημιουργήθηκαν με τη βοήθεια της πληροφορικής.

Επίσης, οι Roubini και Mihm (2010) πιστεύουν ότι η παγκοσμιοποίηση έχει ανοίξει το δρόμο αυτής της κρίσης, χάρη στην ταχύτητα με την οποία μπορούν να κυκλοφορούν οι οικονομικές αποταμιεύσεις και κεφάλαια από και προς ορισμένες αγορές, οι οποίες ενίσχυσαν την αστάθεια των τιμών και τη χρηματοοικονομική κρίση, με περιορισμένη ικανότητα. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών, η ανάπτυξη της πληροφορίας και των τεχνολογιών πληροφορίας, οι οποίες αύξησαν τον όγκο των συναλλαγών σε πραγματικό χρόνο, ήταν ισχυρό κίνητρο για την εμφάνιση των χρηματοοικονομικών παραγόντων/εταιρειών, πραγματικά παγκόσμιων. Ορισμένες χρηματοοικονομικές εταιρείες αυτού του τύπου έχουν κυριαρχήσει στην αγορά. Η ακατάλληλη συμπεριφορά πολλών τεράστιων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και η δικτύωσή τους έχει επέτρεψε τη δημιουργία συστημικού κινδύνου.

Συμπερασματικά, η παγκοσμιοποίηση οδήγησε σε αυξημένη ευημερία στον κόσμο, αλλά ταυτόχρονα χρόνο, συνέβαλε επίσης στην εξάπλωση της ύφεσης που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2007 στον υπόλοιπο κόσμο. Έτσι, λόγω της παγκοσμιοποίησης, η ύφεση επηρέασε και χώρες που τα κατάφεραν καλά τον χρηματοοικονομικό τους τομέα και εκείνες που δεν το έχουν κάνει.

Είναι προφανές ότι καθώς οι χώρες έδειξαν μεγαλύτερο βαθμό ανοίγματος, τόσο περισσότερο επηρεάζονται από την κρίση. Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία βρισκόταν πίσω από πολλά θεσμικά όργανα και συμφωνίες που δημιούργησαν το εννοιολογικό πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Ακριβώς όπως οι νεοφιλελεύθερες ιδέες ήταν στη βάση της απορρύθμισης που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην τρέχουσα κρίση, ήταν επίσης τα στοιχεία υποστήριξης της απελευθέρωσης των χρηματοπιστωτικών αγορών, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ταχεία εξάπλωση της παγκόσμιας κρίσης.

4.6 Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης

Η τελευταία οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις στον κόσμο οικονομία και επίσης στην παγκοσμιοποίηση. Όσον αφορά την επίδραση της κρίσης στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης υπάρχουν πολλές απόψεις στην οικονομική βιβλιογραφία.

Μέχρι το 2007 η παγκοσμιοποίηση έχει αναπτυχθεί άνευ προηγουμένου. Αλλά η κρίση που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες κλονίσε την εμπιστοσύνη στην παγκοσμιοποίηση παγκοσμίως, αμφισβητώντας τη λειτουργικότητα της. Στα πρώτα χρόνια της κρίσης, πολλοί

ερευνητές πίστευαν ότι η παγκοσμιοποίηση ήταν σε περιορισμό και ο χρόνος του *laissez-faire* τελείωσε, με βάση τις τάσεις εκείνων των ετών: ο ρόλος των κυβερνήσεων άρχισε να αναπτύσσεται, καθώς ένα παράδειγμα είναι η εθνικοποίηση των τραπεζών και των αυτοκινητοβιομηχανιών στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία. Το γεγονός ότι στα πρώτα χρόνια της κρίσης η προτεραιότητα των κυβερνήσεων σχετίζεται με τα εθνικά τους συμφέροντα έναντι των συμφερόντων αποδεικνύει ότι η διεθνής οικονομική κρίση που οδήγησε σε μείωση της παγκοσμιοποίησης. Πολλές χώρες έχουν λάβει μέτρα προστατευτισμού για να ενθαρρύνουν τις δαπάνες εντός των εθνικών συνόρων.

Από αυτή την άποψη, ο Stiglitz (2010) δίνει το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών, το οποίο περιελάμβανε μια πρόταση για "αγορά αμερικανικών προϊόντων" στο νόμο που σχετίζεται με την τόνωση της οικονομίας, η οποία πρόταση τόνιζε την αγορά προϊόντων που κατασκευάζονται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τέλος, αυτή η διάταξη έχει αλλάξει, υπό την έννοια ότι θα εφαρμοζόταν μόνο εάν δεν υπήρχαν διεθνείς συμφωνίες για την πρόληψη τέτοιων διακρίσεων. Αλλά η Αμερική έχει συνάψει τέτοιες συμφωνίες κυρίως με ανεπτυγμένες χώρες, πράγμα που σημαίνει ότι χρησιμοποιήθηκαν κίνητρα για την αγορά αγαθών από ανεπτυγμένες χώρες και όχι από φτωχές χώρες.

Οι Jean Pisani-Ferry και Indhira Santos (2009) έδειξαν ότι η τελευταία κρίση έχει επηρεάσει τις μηχανικές της ταχείας παγκοσμιοποίησης τα τελευταία χρόνια, της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, των πολυεθνικών εταιρειών, της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας και της ανοικτής αγοράς. Πρώτον, η δημόσια συμμετοχή στον ιδιωτικό τομέα αυξήθηκε στα τέλη του 2008 και στις αρχές του 2009. Από τις 50 μεγαλύτερες τράπεζες από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη (23 και 15 αντίστοιχα), έλαβαν εισφορές δημόσιου κεφαλαίου. Άλλοι τομείς που έχουν λάβει κρατική ενίσχυση, είναι οι ασφάλειες και ο τομέας αυτοκινήτων. Στη συνέχεια, παρά το γεγονός ότι η οικονομική ολοκλήρωση στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα οφείλεται σε πολυεθνικές εταιρείες, αυτές οι εταιρείες ήταν οι πρώτες που πληγήκανε από την κρίση. Τρίτον, οι Pisani-Ferry και Santos (2009) προειδοποιούν για την εθνική αντίδραση στην κρίση που μπορεί να οδηγήσει σε οικονομικό κατακερματισμό.

Αρχικά, οι κυβερνήσεις έχουν ζητήσει από τις τράπεζες να συνεχίσουν τον εγχώριο δανεισμό, εξορθολογίζοντας τις πιστώσεις στις αγορές του εξωτερικού. Αυτό συνέβη όταν η ολλανδική κυβέρνηση πρότεινε στην ING Bank να επεκτείνει την εγχώρια πίστωση και μείωση του συνολικού υπολοίπου ταυτόχρονα. Αυτό το μέτρο αφήνει τις αναδυόμενες οικονομίες και αναπτυσσόμενες οικονομίες ευάλωτες στον προστατευτισμό των χρηματοπιστωτικών εταιρειών, δεδομένου ότι αυτές γενικά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την εξωτερική πίστωση. Επίσης, παρά τη δέσμευση των G20 τον Νοέμβριο 2008 να μην

αυξήσουν τα επιτόκια, αυτά έχουν αυξηθεί από την αρχή της κρίσης σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένων της Ινδίας, της Κίνας, του Ισημερινού και της Αργεντινής.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους κινδύνους, ο Jean Pisani-Ferry και η Indhira Santos προωθούν την ιδέα ότι η παγκόσμια διακυβέρνηση και η παγκόσμια οικονομική εικόνα από την κρίση αναμορφώθηκε. Ανάλογα με τις πολιτικές που υιοθετούν οι κυβερνήσεις, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να είναι ισχυρότερη ή ασθενέστερη μετά την τρέχουσα οικονομική κρίση.

Ταυτόχρονα, ο Wade (2009) υποστηρίζει ότι παρά τις προσπάθειες των κρατών να επιστρέψουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα, και επίσης, σε ορισμένους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, η συμμετοχή τους είναι περιορισμένη λόγω των νεοφιλελεύθερων θεσμών και των κανόνων, που ήταν η βάση της παγκόσμιας οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες. Με άλλα λόγια, δεν υπήρξε ένα εναλλακτικό σύνολο αρχών ως πυρήνας μιας νέας συναίνεσης, και ελεύθερη αγορά και η διεθνής οικονομική ολοκλήρωση παραμένουν ως προεπιλογή. Ως εκ τούτου, αν και η πρώτη αντίδραση στην οικονομική κρίση ήταν η ανάπτυξη προγραμμάτων και κανόνων από κάθε χώρα και ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες, σε μια δεύτερη φάση της κρίσης, έχουν αναπτυχθεί προσπάθειες εναρμόνισης και συντονισμού των απαραίτητων πολιτικών σε μια ακόμη παγκόσμια οικονομία.

Άμεση συνέπεια της οικονομικής κρίσης ήταν η μείωση του εμπορίου και των άμεσων ξένων επενδύσεις παγκοσμίως. Σε αυτό το πλαίσιο, ορισμένες μελέτες χρησιμοποίησαν τον όρο *deglobalization*, για να καθορίσουν τη διαδικασία που προέκυψε μετά την κρίση. Ο Brăilean (2012) θεωρεί ότι τα σημάδια αυτής της τάσης φαίνονται από τις τάσεις των μετοχών, τμηματοποίηση της αγοράς, το περιορισμό των κερδοσκοπικών χρηματοοικονομικών ροών και ορισμένων τιμών και της αποκέντρωσης κεφαλαίου.

Επιπλέον, η Karunaratne (2012) τονίζει ότι η δυναμική διαδικασία της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και απο-παγκοσμιοποίησης λαμβάνει χώρα στα «κύματα» τα τελευταία 250 χρόνια. Επομένως, η πρόσφατη παγκόσμια κρίση, που εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλο τον κόσμο, έχει μεταμορφώσει μια παγκόσμια οικονομία σε άνθηση και πρόωθηση των πολιτικών της παγκοσμιοποίησης, σε μια οικονομία που έχει συζητήσει πολιτικές από-παγκοσμιοποίησης.

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η οικονομική κρίση έχει αποδυναμώσει την παγκοσμιοποίηση δεν ισχύει σημαίνει ότι ο κόσμος παρακολουθεί το τέλος της παγκοσμιοποίησης. Είναι προφανές ότι όσο οι χώρες είναι άνισα προικισμένες με πόρους και τεχνολογία, είναι διαφορετικές στις ικανότητες και τις δυνατότητές τους για την παραγωγή αγαθών. Υπό αυτές τις συνθήκες, ενώ τα αιτήματα για ορισμένα προϊόντα σε διάφορες χώρες

υπερβαίνουν την ικανότητά τους να παράγουν αυτά τα προϊόντα, παραμένει η οικονομική εξάρτηση μεταξύ των εθνών. Έτσι η παγκοσμιοποίηση θα συνεχιστεί. Στην πραγματικότητα, ο Moshirian (2011) πιστεύει ότι η τελευταία οικονομική κρίση σήμαινε αύξηση της διεθνούς ολοκλήρωσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με αυτόν, η κρίση έδωσε ώθηση στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, αμφισβητώντας τις έννοιες της παγκόσμιας ηγεσίας, των παγκόσμιων ιδρυμάτων και το παγκόσμιο ολοκληρωτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Επίσης έχει αναφερθεί ότι η τρέχουσα κρίση δεν θα τερματίσει τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και ότι αυτή θα εκδηλώνεται με ξεχωριστό τρόπο (Buneci, Masur και George, 2009). Έτσι, η παγκοσμιοποίηση θα αλλάξει, θα υπάρξει ένα άλλο σύστημα αλληλεπιδράσεων μεταξύ βασικών εθνικών και διεθνών παραγόντων, και βασικά θα υπάρξει μια νέα παγκόσμια τάξη. Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι οι προβλέψεις ορισμένων εμπειρογνομόνων που δείχνουν πιθανή διακοπή της διαδικασία παγκοσμιοποίησης δεν έχει επιβεβαιωθεί. Αντίθετα, αυτή η διαδικασία συνεχίζεται, παίρνοντας μορφές και χαρακτηριστικά που προκαλούνται από τα παγκόσμια φαινόμενα σήμερα. Στην πραγματικότητα, εάν βραχυπρόθεσμα η παγκοσμιοποίηση επηρεάστηκε από την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση του 2007, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα κρίση εντείνει την παγκοσμιοποίηση.

Η τελευταία κρίση δεν είναι κυκλική αλλά συστημική. Ο Brăilean (2012) επισημαίνει ότι η κρίση γεννήθηκε λόγω συστημικών προβλημάτων, ενός συστήματος που χαρακτηρίζεται από υπερβολική χρηματοδότηση, υπερβολική εικονικοποίηση, με υπερβολικό φιλελεύθερο, καταναλωτισμό και εμπορικό χαρακτήρα. Κοιτώντας πέρα από την οικονομική πτυχή της κρίσης, ο Brăilean (2012) σημειώνει ότι η κρίση έχει επηρεάσει τον κόσμο με πολλούς τρόπους και δεν είναι μόνο μια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, αφού την ίδια στιγμή καταγράφεται μια κοινωνική κρίση, μια πολιτική και μια βαθιά πολιτιστική κρίση, μια ηθική κρίση, μια κρίση της δημοκρατίας, των ιδεολογιών και του καπιταλιστικού συστήματος.

Ωστόσο, υπάρχουν συγγραφείς όπως ο Lybeck (2012), για τους οποίους η κρίση είναι απλώς μια οικονομική κρίση. Τη θεωρεί ως μια συστημική κρίση μόνο επειδή επηρεάζει στο σύνολο του το χρηματοπιστωτικό σύστημα, και δεν λαμβάνει υπόψη τις άλλες διαστάσεις της κρίσης. Από κοινωνική άποψη, η κρίση σήμαινε την απώλεια θέσεων εργασίας για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού παγκοσμίως. Εκτός αυτού, η κρίση έχει εντείνει τη φτώχεια σε όλες τις χώρες. Υπάρχει ένα αυξανόμενος πληθυσμός άστεγων. Ένα παράδειγμα είναι η Ισπανία, αλλά υπάρχουν και άλλες χώρες. Για παράδειγμα, στην Ισπανία οι άνθρωποι είχαν εκμεταλλευτεί τα φθηνά δάνεια που πρόσφεραν οι τράπεζες δανειζόμενοι μεγάλα δάνεια σε σύγκριση με το εισόδημά τους. Όταν συνέβη η οικονομική κρίση, πολλοί έχασαν τις δουλειές

τους. Υπό αυτές τις συνθήκες, βρέθηκαν ανίκανοι να πληρώσουν τα επιτόκια στις τράπεζες. Σαν αποτέλεσμα, οι τράπεζες έχουν κατασχέσει τα σπίτια τους.

Το γεγονός ότι η οικονομική κρίση ανάγκασε τις κυβερνήσεις να σώσουν μεγάλες χρηματοοικονομικές οντότητες έχει επηρεάστηκε αρνητικά την κοινωνική συνοχή, τονίζοντας την αίσθηση ότι τα πράγματα δεν είναι σωστά. Αυτό είναι εμφανές στην περίπτωση των ζημιών ιδιωτικών εταιρειών που έχουν καλυφθεί από το κράτος ενώ οι πολλοί πολίτες χάνουν το εισόδημά τους.

Επίσης, η τελευταία κρίση είναι πολιτική. Σε όλη την ιστορία, το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής κρίσης διπλασιαζόταν από αλλαγές πολιτικής. Για παράδειγμα, η οικονομική κρίση του «29-33» καθόρισε την άνοδο του Hitler, λόγω της αποπληθωριστικής πολιτικής του καγκελάρου Heinrich Brüning. Τέτοια παρατεταμένη οικονομική κρίση αυξάνει την αμφισβήτηση στις δημοκρατικές αξίες και τους θεσμούς. Ήδη στον δυτικό κόσμο έχουν αναδυθεί εξτρεμιστικά κόμματα και πολιτικές με ιδεολογίες κατά των μεταναστών, ριζοσπαστικές εθνικιστικές πολιτικές και αυταρχικά αισθήματα.

Παραδείγματα τέτοιων χώρες είναι οι Κάτω Χώρες, η Ουγγαρία και άλλες τέτοιες περιπτώσεις καταγράφονται, ειδικά στην Ευρώπη. Η κατάσταση είναι παρόμοια στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα έχει γίνει πιο ακραίο τα τελευταία χρόνια. Η κρίση αποκάλυψε επίσης την έλλειψη δράσης από την πολιτική τάξη που παρέμενε, στις περισσότερες περιπτώσεις, αμέτοχη, χωρίς την κατάλληλη απάντηση μπροστά στην οικονομική ύφεση.

Καμιά εθνική κυβέρνηση και κανένα διεθνές ίδρυμα δε μπόρεσε να αντιμετωπίσει σωστά την εξασθενημένη παγκόσμια οικονομία. Η απάντηση των κυβερνήσεων επικεντρώθηκε, στη χειρότερη περίπτωση, στη διαχείριση της δικής τους πολιτικής εικόνας. και στην καλύτερη περίπτωση στη θεραπεία των συμπτωμάτων της κρίσης, όχι της αιτίας. Από την έναρξη της κρίσης, οι πολιτικοί ανταγωνίστηκαν να υιοθετήσουν αντιφατικές πολιτικές, αποτυγχάνοντας να εκπληρώσουν τον ρόλο τους και την αποστολή τους που είναι να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των πολιτών με σωστό τρόπο. Επομένως, μπορούμε να πούμε ότι η πολιτική τάξη είναι σε κρίση. Η δυσπιστία στις κυβερνήσεις είναι οριστική από αυτή την άποψη. Η δυσαρέσκεια ενισχύεται από το ότι θεωρείται αδυναμία της πολιτικής τάξης να διατυπώσει στρατηγικές για να μην προωθήσει τα συμφέροντα των επιχειρηματικών κύκλων εις βάρος των εργαζομένων. Το πρόβλημα είναι ότι η πολιτική τάξη σε ολόκληρο το κόσμο επηρεάζεται από ισχυρές ιδιωτικές εταιρείες.

Ταυτόχρονα, η τελευταία κρίση είναι μια κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού. Παρά το γεγονός ότι το το καπιταλιστικό σύστημα που βασίζεται στην ιδιωτική ιδιοκτησία, τον ανταγωνισμό και το κεφάλαιο, αναμφισβήτητες αρετές, η τρέχουσα οικονομική κρίση αποκάλυψε ότι τις τελευταίες δεκαετίες, ο καπιταλισμός έχει εξελιχθεί σε κερδοσκοπία, αύξησε το ακάλυπτο χρέος και αύξησε τη χρηματοοικονομική τεχνική και τα οικονομικά «παιχνίδια». Σήμερα, ο καπιταλισμός δεν φαίνεται πλέον να προσφέρει ένα ιδανικό πλαίσιο για ανάπτυξη και την εξέλιξη. Από τη δεκαετία του 1980, ο καπιταλισμός δεν κατευθύνεται προς την οικονομική ανάπτυξη του κόσμου, αλλά μάλλον να στην αύξηση των κερδών μέσω της κερδοσκοπία.

Ο καπιταλισμός σήμαινε (Buneci, Masu και George, 2009), ακάλυπτα νομισματικά ζητήματα, που αφορούσαν χρηματοοικονομικές τεχνικές με μαθηματικά σε μια «οικονομία καζίνο». Με κίνητρο τη δυνατότητα απόκτησης τεράστιων κερδών, το σύστημα άρχισε να δημιουργεί περισσότερα χρήματα. Ως αποτέλεσμα, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες έχουν αυξηθεί πάρα πολύ, και αυτή η διαδικασία οδήγησε σε κερδοσκοπικές φούσκες σε όλους τους τύπους των συναλλαγών, ειδικά στα ακίνητα. Με άλλα λόγια, τα χρήματα αυτού του τύπου καπιταλισμού δεν έχουν αποκτηθεί μέσω της εργασίας σε παραγωγικές επιχειρήσεις ή το εμπόριο, αλλά με κερδοσκοπία.

Οι Brăilean και Ploreaanu (2012) ισχυρίζονται ότι οι πραγματικές αξίες του καπιταλισμού ξεχάστηκαν: επιμονή, ομαδικό πνεύμα, θεσμός αλληλεγγύης, υπομονή, ισορροπία, πρωτοβουλία που υποστηρίζεται από λιτότητα και ιδιαίτερα την εργασία και εξοικονόμηση. Επιπλέον, ο καπιταλισμός που εμφανίστηκε από το 1980 χαρακτηρίζεται κυρίως από την υπερβολική ελευθέρωση των χρηματοοικονομικών συστημάτων και της οικονομίας.

Η τελευταία κρίση είναι επίσης μια κρίση των ηθικών αξιών, αξιών που χάνουν την αξία τους μπροστά στα περισσότερα χρήματα, το μεγαλύτερο κέρδος. Στην καπιταλιστική κοινωνία, το χρήμα θεωρείται αυτοσκοπός και όχι μέσο, όπως θα έπρεπε. Ως εκ τούτου, οι άνθρωποι κυνηγούν χρήματα και τον υπερβολικό καταναλωτισμό. Από θρησκευτική άποψη, ο Brăilean (2012) επισημαίνει ότι στη Δύση, οι θρησκείες βρίσκονται σε πτώση, υιοθετώντας μια πολύ διαφορετική μορφή. Η αντιμοντερνότητα κυριαρχεί στον μουσουλμανικό κόσμο, δημιουργώντας το εξτρεμιστικό κίνημα, με μια φονταμενταλιστική και ριζοσπαστική βάση και τον Ταοϊσμό, τη βαθιά πίστη της Κίνας, να εξακολουθεί να επηρεάζεται από το κινεζικό κομμουνιστικό σύστημα. Με άλλα λόγια, ο κόσμος αντιμετωπίζει μια σημαντική θρησκευτική κρίση.

Με βάση όλα τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να πούμε ότι οι κρίσεις γρήγορα γίνονται παγκόσμιες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες εξήγαγαν πρώτα τη φιλοσοφία τους για τη αποκρατικοποίηση και στη συνέχεια εξήγαγαν τη δική της ύφεση. Αυτό είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους η αμερικανική κρίση έχει γίνει παγκόσμια κρίση. Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, είναι κατανοητό ότι μια πτώση ενός τέτοιου μεγέθους έχει παγκόσμιο αντίκτυπο, δημιουργώντας επιβράδυνση στους παγκόσμιους οικονομικούς δείκτες. Επιπλέον, οι παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές είναι πολύ διασυνδεδεμένες.

Καθώς η κρίση βαθαίνει στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη, άλλες οικονομίες του κόσμου ήταν άρχισαν να αισθάνονται τις συνέπειες της κατάρρευσης της παγκόσμιας ζήτησης. Αναφέρεται ότι το 2008, τον Ιανουάριο, η κρίση επηρέασε το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, την Ισλανδία, την Ισπανία, τον Μάρτιο, την κρίση εισέβαλε στον Καναδά, την Ιαπωνία, το Μεξικό, την Εσθονία, τη Λετονία και τη Λιθουανία και η ύφεση τον Ιούνιο χτύπησε τη Πορτογαλία, Δανία, Βιετνάμ και Νότια Αφρική. Την ίδια χρονιά τον Σεπτέμβριο, η κρίση εκδηλώθηκε στην Ιταλία, τη Γαλλία, το Χονγκ Κονγκ και την Αυστραλία, και τον Ιανουάριο του 2009 η κρίση έπληξε την Ελλάδα, Γερμανία, Βέλγιο, Ισπανία, Ιταλία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Κροατία, Πακιστάν, Πολωνία, Τσεχία Ταϊβάν, Σιγκαπούρη, Σερβία, Βουλγαρία, Ρωσία, Κίνα, Βραζιλία, Εκουαδόρ και Ρουμανία. Ωστόσο, η Ασία επηρεάστηκε λιγότερο λόγω τριών γεγονότων (Buneci, Masur and George, 2009). Πρώτον, η Ασία είχε περάσει πρόσφατα μια μεγάλη οικονομική κρίση το 1996-1997, από την οποία έχει μάθει πολλά πράγματα. Δεύτερον, η Ασία έχει πραγματική οικονομία και βιομηχανία που παράγει. Τρίτον, οι ασιατικές κοινωνίες είναι κλειστές, αυταρχικές, επομένως είναι πιο εύκολο να ελεγχθούν.

Την άνοιξη του 2009, η κρίση υπήρχε ήδη στον τραπεζικό τομέα σε όλο τον κόσμο, και την παγκόσμια οικονομία. Με άλλα λόγια, έχει γίνει μια παγκόσμια κρίση που πλήττει όλους τους τομείς και συμπεριλαμβανομένων των περισσότερων εθνικών οικονομιών. Επιπλέον, η έννοια της «παγκόσμιας κρίσης» δείχνει, πέρα από την έκταση της γεωγραφικής διάστασης, το τελικό αποτέλεσμα της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης της κρίσης. Από μια χώρα, τις Ηνωμένες Πολιτείες, η κρίση σύντομα εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο και από έναν τομέα, τον τραπεζικό τομέα, εξαπλώθηκε ακριβώς γρήγορα, σε ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία, κατάντη και ανάντη. Με άλλα λόγια, η οικονομική η κρίση έπεσε σε ολόκληρο τον κόσμο και έγινε μια πραγματική παγκόσμια κρίση.

Κεφάλαιο 5°

5. Συμπεράσματα

Η ανάλυση στην παρούσα εργασία, είχε ως σκοπό την ανάλυση της σχέσης παγκοσμιοποίησης και κρίσεων μετά το τέλος του Bretton Woods. Δηλαδή εάν υπάρχει και σε ποιά ένταση, ώστε εν τέλει να απαντηθεί το ερώτημα (εν είδος επιχειρήματος) ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ο κύριος λόγος των κρίσεων που έχουν συμβεί μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods.

Κρίθηκε σκόπιμο όπως αποσαφηνιστεί ο όρος "παγκοσμιοποίηση" στα πλαίσια της παρούσας έρευνας αλλά και να αναδειχθεί το κύριο γνώρισμα της παγκόσμιας οικονομίας και της χρηματοπιστωτικής αγοράς πριν την τελευταία κρίση, το οποίο βέβαια και παραμένει: η ελευθερία και η μειωμένη δυνατότητα κρατικής παρέμβασης. Η ουσία και η τάση εξέλιξης της οικονομίας μέχρι πριν την τελευταία κρίση είναι η (οικονομική) παγκοσμιοποίηση. Η έννοια της (οικονομικής) παγκοσμιοποίησης αφορά την περιπλοκή και διαδίκτυωση της κάθε είδους και μορφής αλληλεξάρτησης, η οποία καθοδηγείται από τις ανάγκες του ιδιωτικού τομέα.

Ο όρος παγκοσμιοποίηση φαίνεται να εμφανίστηκε με τη σημερινή του έννοια, πρώτη φορά τη δεκαετία του 1980. Κατ' αρχήν, αναφερόταν στην αυξανόμενη παγκόσμια ανταλλαγή στον πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ανθρωπιστικό και οικονομικό τομέα. Ωστόσο, λόγω της όλο και μεγαλύτερης απελευθέρωσης των αγορών και της δραματικής αύξησης του παγκόσμιου εμπορίου και κατ' επέκταση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνεπειών του, η έννοια του όρου περιορίζεται ουσιαστικά μέσα σε λίγα χρόνια στον οικονομικό τομέα. Στα μέσα δε, της δεκαετίας του 1990, όταν άρχισε η κριτική εξέταση των νεοφιλελεύθερων αρχών οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο αυτής της παγκοσμιοποίησης, χρησιμοποιήθηκε και ο όρος νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. (Κυρκιλής, Πανεπιστημιακές παραδόσεις ΑΔΙΣΠΟ, 2019).

Όσον αφορά το σύστημα Bretton Woods, το κύριο χαρακτηριστικό του ήταν η έννοια της κηδεμονίας και της επικυριαρχίας των Η.Π.Α. που από την δόμηση της ιδέας του συστήματος αυτού ήταν ουσιαστικά απαραίτητη για τη λειτουργία του. Επιπλέον, ότι τελικά κατέρρευσε όταν οι Η.Π.Α. δεν μπορούσαν πλέον να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, που απαιτούνταν για να μπορεί το σύστημα να συνεχίσει να λειτουργεί, αποδεικνύει του λόγου το αληθές. Η απουσία κηδεμονίας μετά την κατάρρευση του συστήματος, οδήγησε κατά τα φαινόμενα στο νεοφιλελευθερισμό. Και η τελευταία κρίση είναι προφανώς προϊόν

αυτού του νεοφιλελευθερισμού, ήτοι στο τρέχον μη παρεμβατικό μοντέλο παγκόσμιας οικονομικής διαχείρισης. (Σαλιάρης, 2018)

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, ερευνήθηκαν οι κυριότερες διεθνείς μεγάλες κρίσεις προ και μετά το Bretton Woods. Ιδιαίτερα δε, η ανάλυση της κρίσης της ΝΑ Ασίας (1997) και η τελευταία κρίση (2008), κατέδειξε ότι η (νεοφιλελεύθερη) παγκοσμιοποίηση, στο τρέχον μη παρεμβατικό μοντέλο παγκόσμιας οικονομικής διαχείρισης, δύναται να μετατρέψει κρίσεις που γεννώνται σε εθνικό επίπεδο σε περιφερειακές ή και διεθνείς.

Πράγματι, όπως εναργώς παρουσιάστηκε στο 4ο κεφάλαιο, η τελευταία κρίση δημιουργήθηκε στις ΗΠΑ με βασικά αίτια τις μακροοικονομικές ανισορροπίες της Χώρας, τη χωρίς έλεγχο και ρύθμιση λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την πλήρη απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος. Άποψη πολιτικής που μετέδωσαν και στις υπόλοιπες χώρες στο εξωτερικό. Επιπλέον, η αλόγιστη διασπορά του κινδύνου, αποτέλεσε τάση που υποστήριξαν και οι οίκοι αξιολόγησης οι οποίοι απεδείχθησαν ανίκανοι να αξιολογήσουν τον κίνδυνο και συνέβαλλαν αποφασιστικά στην πιστωτική επέκταση.

Η δημιουργία της κρίσης υποβοηθήθηκε σαφέστατα από την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων που ευνόησε την μεταφορά κεφαλαίων, ιδιαίτερα των χωρών με ρευστά διαθέσιμα λόγω πλεονασμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, εισπράξεων από εξαγωγές ενέργειας, και ισχυρής ροπής προς αποταμίευση προς τις ΗΠΑ αυξάνοντας την ρευστότητα, και μειώνοντας τα επιτόκια στοιχεία που ευνόησαν την πιστωτική επέκταση και την αναζήτηση αποδόσεων υψηλότερων εκείνων του δανεισμού.

Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την ζήτηση επενδυτικών προϊόντων αύξησαν τις τιμές τους, αύξησε την οποία συντήρησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα δημιουργώντας «φούσκες».

Η παγκόσμια ολοκληρωμένη αγορά κεφαλαίου και χρήματος όχι μόνο συνέβαλλε στην δημιουργία της κρίσης στις ΗΠΑ αλλά και διέχυσε την κρίση εκτός των ΗΠΑ διεθνοποιώντας την. Η προκληθείσα κατάρρευση των άλλων δομών της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, δηλαδή του διεθνούς εμπορίου και των ΑΞΕ βάθυναν την κρίση.

Από το 1990 με το τέλος του ψυχρού πολέμου πολλοί μαθηματικοί και φυσικοί αποφάσισαν να εφαρμόσουν τις δεξιότητές τους όχι στην ψυχροπολεμική τεχνολογία αλλά στις οικονομικές αγορές. Αυτοί, μαζί με τους τραπεζικούς επενδυτές δημιούργησαν όπως είπε ο Γουόρεν Μπάφετ όπλα μαζικής καταστροφής. Ελεγκτές (regulators), πολιτικοί και επιχειρηματίες δεν φοβήθηκαν την απειλή καινοτομίας πάνω στη σταθερότητα του συστήματος. Με τη χρήση των παραγώγων (derivatives) οι τραπεζίτες μπορούσαν να

ποντάρουν στα πάντα. Πόνταραν στην αυξομείωση της τιμής του πετρελαίου, στη χρεοκοπία μίας εταιρείας, στον καιρό (!). Οι τραπεζίτες υποστήριζαν ότι έκαναν πιο ασφαλείς τις αγορές αντί για αυτό όμως τις έκαναν ασταθείς. Στο τέλος της δεκαετίας του 1990 τα παράγωγα ήταν μία απελευθερωμένη αγορά \$ 50 τρις (unregulated market).

Ο Raghuram G Rajan¹, από τον Οκτώβριο του 2005 [Raghuram G. Rajan, (Oct 2005) Working Paper 11728, *Has financial development made the world riskier?*] είχε προειδοποιήσει: "What is clear is that we are a long way from knowing all the answers on how to reduce the risk of financial instability. It seems obvious that we should use all the innovations that finance has created in order to prevent market forces from creating excessive risk. **We have to steer between the Scylla of excessive intervention and the Charybdis of a belief that the markets will always get it right.**"

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, η οικονομική κρίση του 2008 γεννήθηκε στις ΗΠΑ αλλά πάτησε πάνω στις δομές της παγκοσμιοποιημένης (unregulated) οικονομίας μετά το Bretton Woods οι οποίες συνέβαλλαν τόσο στην δημιουργία συνθηκών που οδήγησαν στην κρίση όσο και στην διεθνοποίησή της.

Όπως όμως αναλύθηκε στο 4.3, κεντρικά και κύρια δομικά στοιχεία του συστήματος Bretton Woods, παραμένουν κυρίαρχης σημασίας και βαρύτητας στην αποτροπή και αποφυγή της διεθνοποίησης μελλοντικών κρίσεων. Είναι κυρίαρχης σημασίας η ευσταθής μετατρεψιμότητα των νομισμάτων και των αποθεματικών για το παγκόσμιο εμπόριο και την παγκόσμια οικονομία και είναι κυρίαρχης σημασίας ο ρόλος του ΔΝΤ (και της ΠΤ), ως ο Οργανισμός υπεύθυνος για την ευστάθεια αυτή, στη διατήρηση της ισορροπίας και της λειτουργικότητας της νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων.

Συνεπώς, το επιχείρημα ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ο κύριος λόγος των κρίσεων που έχουν συμβεί μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods μπορεί να απαντηθεί καταφατικά. Με την αυστηρή προϋπόθεση όμως ότι, αυτή (η παγκοσμιοποίηση) νοείται και αφορά το σημερινό νεοφιλελεύθερο σύστημα που αποτρέπει και θέλει να αποφύγει την επανεμφάνιση συστημάτων κηδεμονίας τύπου Bretton Woods. Η λογική του οποίου (συστήματος Bretton Woods), καταδείχθηκε ότι δύναται να αποτρέψει τη διεθνοποίηση των οικονομικών κρίσεων ώστε να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία του Διεθνούς Οικονομικού Συστήματος. Εν τέλει, στο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό

¹ Economic Counselor and Director of Research of the International Monetary Fund, 2005.

περιβάλλον μετά το Bretton Woods, στο οποίο ο κίνδυνος της οικονομικής αστάθειας και της διάχυσής της σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο είναι σύμφυτος με αυτό, οι επιλογές-οδοί της (διεθνούς) οικονομικής πολιτικής αφορούν τη χρυσή τομή μεταξύ της Σκύλλας που αποτελεί η εκτεταμένη παρεμβατικότητα και της Χάρυβδης που σχηματοποιεί η δοξασία ότι οι αγορές θα το κάνουν πάντα σωστά.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bordo, Michael D. 1993. The BrettonWoods International Monetary System: A Historical Overview.

In Michael D. Bordo and Barry Eichengreen, eds. *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 3–98.

Mazlish, B., and Iriye, A. 2005. (Eds.). *The Global History Reader*. New York – London: Routledge.

Grinin, L. E. 2012a. *Macrohistory and Globalization*. Volgograd: Uchitel.

Grinin L. E., Korotayev A. V. 2012. Afroeurasian World-System: Genesis, Transformations, Characteristics. In Babones, S., and Chase-Dunn, C. (eds.), *Routledge Handbook of World-Systems Analysis* (pp. 30–39). London: Routledge.

Frank, A. G. 1990. A Theoretical Introduction to 5,000 Years of World System History. *Review* 13(2): 155–248.

Frank, A. G. 1993. Bronze Age World System Cycles. *Current Anthropology* 34(4): 383–419.

Frank A. G., Gills B. K. 1993. (Eds.) *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?*

London: Routledge.

Jaspers K. 1953. *The Origin and Goal of History*. New Haven, CT: Yale University Press.

Chumakov, A. N. 2011. *Globalization. The Outlines of the Integral World*. 2nd edition. Moscow:

Prospekt. In Russian.

Grinin, L. E. 2011. Globalization Origin: World-System Analysis. *Vek globalizatsii* 1(7): 80–94. *In*

Russian.

Gellner, E. 1988. *Plough, Sword and Book. The Structure of Human History*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Hopkins, A.G. 2003. (Ed.) *Globalization in World History*. New York City: Norton.

Bayly, C. A. 2004. *The Birth of the Modern World, 1780–1914: Global Connections and Comparisons*. Maiden, MA and Oxford: Blackwell.

Friedman, T. L. 2005. It's a Flat World, After All. *New York Times Magazine* 3-4-2005.

Nayyar, D. 1995. Globalization: the past in our present. presidential address to the Indian Economic

Association, reprinted in *Indian Economic Journal*, vol. 43, 1–18

Maddison, A. 1989. *The World Economy in the Twentieth Century*, Paris, OECD

- Michie, J. and Kitson, M. 1995. Trade and growth: an historical perspective, in Michie, J. and Smith, J. G. (eds), *Managing the Global Economy*, Oxford, Oxford University Press
- Bairoch, P. and Kozul-Wright, R. 1996. 'Globalization Myths: Some Historical Reflections on Integration, Industrialization and Growth in the World Economy', Discussion Paper 13, Geneva, UNCTAD
- Kenwood, A. G. and Lougheed, A. L. 1994. *The Growth of the International Economy: 1829–1990*, London, Routledge
- Chang, H. J. 2002. *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*, London, Anthem Press
- Bairoch, P. 1993. *Economics and World History: Myths and Paradoxes*, Chicago, University of Chicago Press
- UNCTAD 1994. *World Investment Report 1994*, Geneva, United Nations
- Panic, M. 1992. *European Monetary Union: Lessons from the Classical Gold Standard*, London, Macmillan
- Foreman-Peck, J. 1983. *A History of the World Economy: International Economic Relations since 1850*, Brighton, Wheatsheaf Books
- Morgenstern, O. 1959. *International Financial Transaction and Business Cycles*, Princeton, N.J., Princeton University Press
- Kregel, J. 1994. Capital flows: globalisation of production and financing development, UNCTAD Review, 23–38
- Eric Rauchway, *The Money-Makers: How Roosevelt and Keynes Ended the Depression, Defeated Fascism, and Secured a Prosperous Peace* (New York: Basic Books, 2015).
- 'State of the Union Message to Congress,' January 11, 1944, available online: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=16518>.
- Dan Plesch, *Human Rights after Hitler: The Lost History of Prosecuting War Crimes* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2017).

- Alan Henrikson, 'FDR and the "World Wide Arena",' in David Woolner, Warren Kimball, and David Reynolds, eds., *FDR's World: War, Peace and Legacies* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 35–62.
- Elizabeth Borgwardt, *A New Deal for the World: America's Vision for Human Rights* (Cambridge MA: Harvard University Press, 2015), 92.
- Robert Hilderbrand, *Dumbarton Oaks: The Origins of the United Nations and the Search for Postwar Security* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1990).
- Armand van Dormael, *Bretton Woods: Birth of a Monetary System* (New York: Macmillan, 1978),
- Georg Schild, *Bretton Woods and Dumbarton Oaks: American Economic and Political Postwar Planning in the Summer of 1944* (London: Macmillan, 1995).
- Benn Steil, *The Battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the Making of a New World Order* (Princeton: Princeton University Press, 2013), and Ed Conway, *The Summit: The Biggest Battle of the Second World War* (London: Little Brown, 2014).
- R. Bruce Craig, *Treasonable Doubt: The Harry Dexter White Spy Case* (Lawrence KA: University Press of Kansas, 2004).
- White to Morgenthau, July 21, 1942, Document 1: Louis H. Bean Papers, in George McJimsey (ed), *Documentary History of the Franklin D. Roosevelt Presidency, Vol. 40: The Bretton Woods Conference, 1944* (LexisNexis, 2008), 1.
- E.F. Penrose, *Economic Planning for the Peace* (Princeton: Princeton University Press, 1953), 49.
- Stephen D. Krasner, "State Power and the Structure of International Trade", *World Politics* 28 (April 1976), 317–347; Robert Gilpin, *The Challenge of Global Capitalism: The World Economy in the 21st Century* (Princeton: Princeton University Press, 2000), 15.
- Lewis Lorwin, *Postwar Plans of the United Nations* (New York: Twentieth Century Fund, 1943), 5.
- Eric Helleiner, *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order* (Ithaca: Cornell University Press, 2014);
- Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920–1946* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 306.

Kiran Klaus Patel, *New Deal: A Global History* (Princeton: Princeton University Press, 2016), 37.

Lloyd Gardner, 'FDR and the "Colonial Question",' in Woolner, Kimball and Reynolds, eds., *FDR's World*, 123–144; Christopher O'Sullivan, *FDR and the End of Empire: The Origins of American Power in the Middle East* (New York: Palgrave Macmillan, 2012).

"The Achievement of Permanent Peace", May 31, 1943, in Sumner Welles, *The World of the Four Freedoms* (London: Hutchinson, 1943), 111.

Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anti-Colonial Nationalism* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

Pallavi Roy, 'Financial Gaps, Competitiveness, and Capabilities,' in Plesch and Weiss, eds., *Wartime Origins*, 167–172.

Haridas Muzumdar, *The United Nations of the World* (New York: Universal Publishing, 1944), 55. Eric Rauchway, *The Money-Makers: How Roosevelt and Keynes Ended the Depression, Defeated Fascism, and Secured a Prosperous Peace* (New York: Basic Books, 2015).

Richard N. Gardner, *Sterling-Dollar Diplomacy: Anglo-American Cooperation in the Reconstruction of Multilateral Trade* (Oxford: Clarendon Press, 1956), 151.

Apaza, Carmen (2009) 'Measuring Governance and Corruption through the Worldwide Governance Indicators: Critiques, Responses, and Ongoing Scholarly Discussion', *PS: Political Science and Politics*, 42, 139–43.

Barro, Robert and Lee, Jong-wha (2002) 'IMF Lending: Who Is Chosen and What Are the Effects?', *NBER Working Papers Series*, no. 8951.

Bird, Graham (2001) 'Do They Work: Can They Be Made to Work Better?', *World Development*, 29(11), 1849–65.

Bretton Woods Project (2007) 'Just say no Vocal rejection of Bank, Fund Increasing', Update 56, July.

Bretton Woods Project (2010) 'Analysis of World Bank Voting Reforms Governance Remains Illegitimate and Outdated', Briefing, 30 April. [http:// www.brettonwoodsproject.org/art-566281](http://www.brettonwoodsproject.org/art-566281).

Brown, Chelsea (2009) 'Democracy's Friend or Foe? The Effects of Recent IMF Conditional Lending in Latin America', *International Political Science Review*, 30(4), 431–57.

China Daily (2008) 'Bitter IMF Pills Difficult for Asia to Swallow', 3 December.

Chen, S. and Ravallion, M (2008) 'The Developing World is Poorer Than We Thought, But no Less Successful in the Fight Against Poverty', *World Bank Policy Research Working Paper No. 4703*, September.

- Crisp, B. and Kelly, M. (1999) 'The Socioeconomic Impacts of Structural Adjustment', *International Studies Quarterly*, 43(5), 533–52.
- Dreher, Alex (2006) 'IMF and Economic Growth: The Effects of Programs, Loans, and Compliance with Conditionality', *World Development*, 34(5), 769–88.
- Garuda, G. (2000) 'The Distributional Effects of IMF Programs: A Cross Country Analysis', *World Development*, 28(6), 1031–51.
- G20 (2009) 'Leaders' Statement: The Pittsburgh Summit, Sept. 24–25', http://www.g20.org/Documents/pittsburgh_summit_leaders_statement_250909.pdf.
- IMF (various) 'IMF Financial Activities – Update'. Washington, DC: IMF.
- IMF (2008a) *Annual Report, 2008*. Washington, DC: IMF.
- IMF (2008b) 'Fact Sheet: Crisis and the IMF Lending', <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/crislend.htm>.
- IMF (2008c) 'IMF Spells Out Need for Global Fiscal Stimulus – Interview with Olivier Blanchard and Carlo Cottarelli', *IMF Survey Magazine*, 29 December, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2008/INT122908A.htm>.
- IMF (2008d) *World Economic Outlook*, October.
- IMF (2009a) 'Republic of Latvia: Request for Standby Arrangement', IMF Country Report 09/16, Malawi, January.
- IMF (2009b) 'Malawi: Request for a One Year Shock Facility Agreement', IMF Country Report 09/16, Malawi, January.
- IMF (2009c) 'Statement by the IMF Mission to Turkey', Press Release No. 09/14, 26 January, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pr0914.htm>.
- IMF (2009d) 'IMF Financial Activities – Update', 27 August, <http://www.imf.org/external/np/tre/activity/2009/082709.htm>.
- IMF (2009e) 'Fiscal Policy in Sub-Saharan Africa in Response to the Impact of the Global Crisis', IMF Staff Position Note, 14 May, SPN 09/10, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0910.pdf>.
- IMF (2009f) 'The Federal Democratic Republic of Ethiopia: Request for a 14-Month Arrangement under the Exogenous Shocks Facility-Staff Report', IMF Country Report 09/26, 23 September, <http://www.imf.org/external/country/ETH/index.htm>.
- IMF (2009g) 'IMF Executive Board Approves US\$336 Million Exogenous Shocks Facility Arrangement for Tanzania and Completes Fifth Review Under the Policy Support Instrument', Press Release No. 09/190, 29 May, 2009 <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pr09190.htm>.

IMF (2009h) 'United Republic of Tanzania', IMF Country Report No. 09/179, June, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09179.pdf>.

IMF (2009i) 'Republic of Mozambique: Fifth Review Under the Policy Support Instrument, First Review Under the Twelve-Month Arrangement Under the Exogenous Shocks Facility', IMF Country Report No. 09/327, December, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09327.pdf>.

IMF (2009j) 'IMF Implements Lending Policy Improvements', <http://www.imf.org/external/np/pdr/fac/2009/032409.htm>.

IMF (2009k) 'Mexico: Arrangement Under the Flexible Credit Line – Staff Report; Staff Supplement; and Press Release on the Executive Board Discussion', IMF Country Report No. 09/126, April, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09126.pdf>.

IMF (2010a) 'IMF Financial Activities – Update', 22 April, <http://www.imf.org/external/np/tre/activity/2010/042210.htm>.

IMF (2010b) 'Past IMF Disbursements and Repayments from all Members from May 01, 1984 to March 31, 2010', <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extrep1.aspx>.

IMF (2010c) 'Zambia: 2009 Article IV Consultation, Third Review Under the Three-Year Arrangement Under the Poverty and Reduction and Growth Facility', IMF Country Report No. 10/17, January, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr1017.pdf>.

IMF (2010d) 'Regional Economic Outlook Sub-Saharan Africa: Back to High Growth?', *World Economic and Financial Outlooks*, April. Washington, DC: IMF.

IMF (2010e) 'International Financial Statistics', online.

IMF (2010f) 'Mexico: Arrangement Under the Flexible Credit Line', IMF Country Report No. 10/81, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr1081.pdf>.

IMF (2010g) 'Bolstering the IMF's Lending Capacity', April, <http://www.imf.org/external/np/exr/faq/contribution.htm>.

Kaufmann, Daniel, Kraay, Aart and Mastruzzi, Massimo (2005). *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996–2004*. Available <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/govmatters4.html>.

Kaufmann, Daniel, Kraay, Aart and Mastruzzi, Massimo (2009) 'Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators, 1996–2008', *World Bank Policy Research Working Paper Series*. WPS 4978. June.

Khan, Mushtaq (2007) 'Governance, Economic Growth and Development Since the 1960s', *DESA Working Paper Series*. No. 54, August.

- Killick, Tony (1995) *IMF Programmes in Developing Countries: Design and Impact*. London: Routledge.
- Kurtz, Marcus, and Shrank, Andrew (2007) 'Growth and Governance: Models, Measures, and Mechanism', *The Journal of Politics*, 69(2), 538–54.
- Kurtz, M.J. (2004) 'The Dilemma of Democracy in the Open Economy', *World Politics*, 56(2), 262–302.
- Merco Press (2008) 'Fed Swap Lines with Brazil, Mexico, South Korea and Singapore', 12 October, <http://en.mercopress.com/2008/10/30/fed-swap-lineswith-brazil-mexico-south-korea-and-singapore>.
- Polak, Jacques (1957) 'Monetary Analysis of Income Formation and Payments Problems', *IMF Staff Papers*, 6: 1–50.
- Przeworski, Adam and Vreeland, James Raymond (2000) 'The Effect of IMF Program on Economic Growth', *Journal of Development Economics*, 62, 385–421.
- Splimbergo, Antonio, Symansky, Steve, Blanchard, Oliver and Cottarelli, Carlo (2008) 'IMF Staff Position Note: Fiscal Policy for the Crisis', SPN/08/01, December.
- Stallings, B. and Peres, W. (2000). *Growth, Employment, and Equity: The Impact of the Economic Reforms in Latin America and the Caribbean*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Stein, Howard (2008) *Beyond the World Bank Agenda: An Institutional Approach to Development*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Stein, Howard (2010a) 'Financial Liberalization, Institutional Transformation and Credit Allocation in Developing Countries: The World Bank and the Internationalization of Banking', *Cambridge Journal of Economics*, 34(2).
- Stein, Howard (2010b) 'World Bank Agricultural Policies, Poverty and Income Inequality in Sub-Saharan Africa', *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* (available online, August).
- Thomas, Landon (2008) 'Turkey Tries to Resist Aid From IMF', *New York Times*, 7 November.
- UNCTAD (2008) 'On-Line Statistics'.
- Vreeland, James Vernon (2003) *The IMF and Economic Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waeyenberge, Elsa, Bargawi, Hannah and McKinley, Terry (2010) 'Standing in the Way of Development: A Critical Survey of the IMF's Crisis Response to Low-Income Countries'

Eurodad and Third World Network Report', April
http://www.boell.org/downloads/Standing_in_the_way_of_development.pdf.

Weisbrot, Mark, Ray, Rebecca, Johnston, Jake, Cordero, Jose Antonio and Montecino, Juan Antonio (2009) 'IMF-Supported Macroeconomic Policies and the World Recession: A Look at Forty-One Borrowing Countries', Center for Economic Policy Research, October.

Weisbrot, Mark and Ray, Rebecca (2010) 'Latvia's Recession: The Cost of Adjustment with an "Internal Devaluation"', Center for Economic Policy Research, February.

Williamson, J. (2008) 'A Short History of the Washington Consensus', in N. Serra and J. Stiglitz (eds), *The Washington Consensus Reconsidered*. New York: Oxford University Press.

World Bank (2000) *Annual Report, 2000*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2002) *Annual Report, 2002*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2004) *Annual Report, 2004*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2005) *African Development Indicators*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2008) *Annual Report, 2008*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2009a) *Annual Report, 2009*. Washington, DC: World Bank.

World Bank (2009b) 'IDA Program Document For A Proposed Credit in the Amount OF SDR 69,500,000 to the Republic of Mozambique for a Sixth Poverty Reduction Support Credit Operation', October. Report N. 5092 1 –MZ http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/10/22/000333037_20091022001920/Rendered/PDF/509210PGD0P117101Official0use0only1.pdf.

World Bank (2010a) 'World Bank Reforms Voting Power, Gets \$86 Billion Boost', Press Release, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:22556045~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK:4607,00.html>.

World Bank (2010b) 'IBRD 2010 Voting Power Realignment', <http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/IBRD2010VotingPowerRealignmentFINAL.pdf>.

Yeldan, A. Erinc (2008) 'Turkey and the Long Decade with the IMF', Bretton Woods Project Update 61, April, <http://www.brettonwoodsproject.org/art-561814>.

Zhou, Xiaochuan (2009) 'Reform the International Monetary System', Speech, 23 March. Available at People's Bank of China website.

De la Dehesa, G., (2007), *Învinși și învingători ai procesului de globalizare*, Historia, București.

Roubini, N. , Mihm, S., (2010), *Economia crizelor*, Publica, București.

Stiglitz, J., (2010), *În cădere liberă*, Publica, București.

Pisani-Ferry, J., Santos, I., Reshaping the Global Economy. Finance&Development. Vol.46, Nr.1/2009, pp. 8-12.

Wade, R., Is the Globalization Consensus Dead?, Antipode, Vol. 41, Nr. 1/2009, pp. 142-165.

Brăilean, T., Ploeanu, A., (2012), Economie politică, Institutul European, Iași.

Buneci, P., Masu, S., George, V., (2009), Criza, anticriza și noua ordine mondială, Solaris Print, București.

Karunaratne, N.D., The Globalization-Deglobalization Policy Conundrum, Modern Economy, Vol. 3, Nr.4/2012, pp. 373-383.

Moshirian, F., The global financial crisis and the evolution of markets, institutions and regulation, Journal of Banking & Finance, Vol.35, Nr. 3/2011, pp.502-511.

Brăilean, T., Ploeanu, A., (2012), *Economie politică*, Institutul European, Iași

Raghuram G. Rajan, (Oct 2005) Working Paper 11728, *Has financial development made the world riskier?*

Δ. Κυρκιλής, ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ, 2010, Κριτική

Δ. Κυρκιλής, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις ΑΔΙΣΠΟ, 2019

Ιωάννης Σαλιάρης, (2018), *Ήταν το σύστημα του Bretton Woods ένα σύστημα διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης ρυθμισμένο με τρόπο που να αποφεύγεται η διεθνοποίηση των οικονομικών κρίσεων;* Διπλωματική Εργασία ΔΠΜΣ, ΠΑΜΑΚ